

СЛОБО

ЧАСОПИС

ЗА

СРПСКИ ЈЕЗИК,

КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

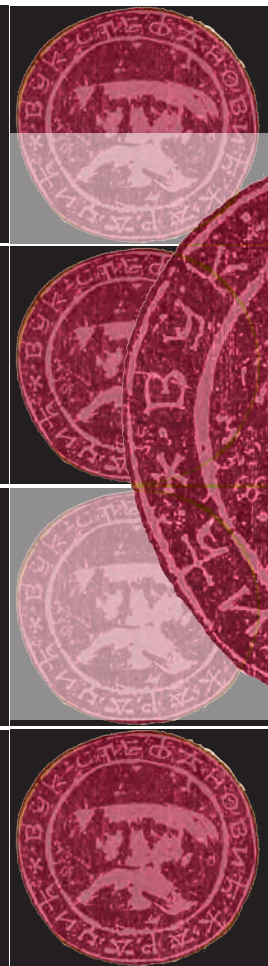
ГОДИНА IV

БРОЈ

11

ФЕБРУАР

2007.

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА
ЗАЈЕДНИЦА
СРБИЈЕ

ДОДЕЉУЈЕ
ИЗУЗЕТНУ

ВУКОВУ НАГРАДУ

АКТИВУ ПРОФЕСОРА И
НАСТАВНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА
И КНИЖЕВНОСТИ СРЕДЊИХ И
ОСНОВНИХ ШКОЛА У НИКШИЋУ
ЗА ИЗУЗЕТНИ ДОПРИНОС
РАЗВОЈУ КУЛТУРЕ
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
И СВЕСРПСКОМ
КУЛТУРНОМ ПРОСТОРУ

ЖИРИ
ВУКОВЕ НАГРАДЕ
ПРЕДСЕДНИК

БЕОГРАД
2005.

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА
ЗАЈЕДНИЦА СРБИЈЕ
ПРЕДСЕДНИК

Radivojević

НВУ Актив професора српског језика
из Никшића чине 27 професора средњих школа
који су школске 2004/2005. године
разоткрили намеру црногорског режима
да ненаучно и незаконито
приименује српски језик у Црној Гори,
и због тога су отпуштени са посла
без могућности запошљавања

СЛОВО
НИКШИЋ
ДЕЦЕМБАР 2006.

РАЗГОВОР	5
Миодраг Ћупић	
ЈЕЗИК	21
Милош Ковачевић	
Слободан Реметић	
Лазо М. Костић	
СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ	47
Бећир Вуковић	
ПРИЗНАЊА	57
Милош Цицмил	
БЕЛЕТРИСТИКА	61
Димитрије Кантакузин	
Милован Витезовић	
Милутин Мићовић	
Гаро Јовановић	
Драгомир Брајковић	
Гојко Божовић	
Игор Ремс	
ЕСЕЈ	87
Стеван Кордић	
Миљан Мијушковић	
НОТЕС	99
Борис Јовановић	

САДРЖАЈ

ИСТРАЖИВАЊА	105
Радмило Маројевић	
ДОКУМЕНТ	117
Осип Максимович Бођански	
СТАВОВИ	125
Радмило Маројевић	
ДАТУМИ	131
300 г. од упокојења Арсенија Чарнојевића	
ФЕЉТОН	135
Јован Дујовић	
ОБРАЗОВАЊЕ	145
Веселин Матовић	
КРИТИКА	151
Данијела Радоњић	
Миодраг Ћупић	
Светислав Пушоњић	
ПРЕВОДИ	167
Шмељов Иван Сергејевич	
СЈЕЋАЊЕ	172
Вучина Минић	
ОД СЛОВА ДО СЛОВА	175
Културна хроника	
БИБЛИОГРАФИЈА	179
Цртежи - Весна СУШИЋ	

ИЛИ, ИЛИ...!

Судећи по медијским извјештајима, посао на писању новог црногорског устава протиче у атмосфери потпуног међусобног разумијевања и сарадње свих учесника, укључујући и оне политичке странке које још увијек нијесу признале резултат прошлогодишњег референдума о државно-правном статусу Црне Горе. (Додуше, пошто се ниједна од тих странака није потрудила да нам објасни како је могуће учествовати у писању устава, а оспоравати правни статус државе, јасно је да та прича о непризнавању и није, у ствари, била озубиљан политички став већ само губитничка каприциозност.

Међутим, не зна се да ли је пред почетак рада на новом уставу постигнут икакав договор у вези са кључним (и једино суштински спорним) питањем – именом језика на коме се пише тај докуменат, иако је логично да се, када започињу неки заједнички посао, људи прво договоре око онога што је основно, у супротном – или од посла неће бити ништа или ће неко бити преварен. Тешко ли је погодити ко ће то бити у конкретном случају.

Посебно након што су своје језичко „еурека“, да су за службени језик у Црној Гори, тобоже, реалност два алтернативна (равноправна) двонационално утемељена имена, и да то треба и уставом притврдити, разгласила два нова црногорска лингвистичка архимеда: прво, опробани еквилибриста, играч на концу, мајстор предизборних слогана и замки за птице, **Светозар Маровић**, а затим, истог дана, само мало касније, и лидер ПЗП-а **Небојша Медојевић**, који се до сада, од свих наука изгледа једино лингвистиком није бавио, али се најгласније позивао на науку и њено поштовање у пословима око уређења нове црногорске државе. (Но, ко ли оно рече, зашто би се држали науке као пијан плота?!). Додуше, поменута господа нијесу при том, попут славног Сиракужанина, трчали наги подгоричким улицама, али јесу, напокон (намјерно или не), разголитили зихерашки план о преименовању српског језика, годинама умотаван у воштане приче о демократији и људским правима. Очигледно, предлог у тзв. експертској верзији устава, по коме би се службени језик звао црногорски, само је трик (тзв. максималистички захтјев) да би се друга страна, када све друго буде ријешено, приморала на компромис по принципу: ево, ми одустајемо од пола лажи, а ви морате од цијеле истине. Ко не послуша, ко не пристане, биће квариигра, реметилачки фактор, сметња на путу у Јевропу, и онда ће опет дотрчати неки златоусти Лајчак да га пошаље у aut. Тако ће политикантска измишљотина звана *црногорски језик* и званично постати, прво алтернатива научној истини и животној стварности, оличенима у имену *српског језика*, и у њему сачуваном народном памћењу, а затим, за коју годину, када се по школама још мало подгоји заборав, по испробаном хрватском моделу – једини избор.

Па, када се једнога дана све сабере, испашће да су управо изабраници српскога народа, учешћем у писању новог црногорског устава, подигли вјешала српскоме језику у Црној Гори. А тиме и Србима.

РАЗГОВОР

РАЗГОВОР

Мијо
ЋУШИЋ

Разговор водио
ВЕСЕЛИН МАТОВИЋ

Миодраг ЋУПИЋ

ДЕНУНЦИРАЛИ МЕ, ХАПСИЛИ, ЗАБРАЊИВАЛИ, СПАЉИВАЛИ...

Нико од писаца није стао у моју одбрану. Једино су они добронамјерни ћутали оборених глава или ме сажаливо гледали. Уопште узев, писци су се недолично понијели према мени. Избјегавали су ме на улици, у кафани, или на било ком јавном мјесту. (...) Непрекидни сукоби са влашћу и текућом политиком учинили су своје. Постао сам државни непријатељ, што је одговарало тзв. „режимским писцима“ којима и дан-данас сметам. (...) Та црвена господа су поново на сцени и поново су у милости владајућих структура. На располагању су им државни медији, трибине, новац...

Господине Ћупићу, с обзиром на Ваше богато животно и стваралачко искуство (скоро педесет година активно сте присутни у књижевном и културном животу Црне Горе - као романописац, приповједач, есејиста, књижевни критичар, музички писац), могли бисмо закључити да Вам, што се тог простора тиче, “ништа није непознато”. Још увијек сте чест гост на књижевним трибинама и промоцијама књига Ваших колега. Како Вам данас изгледа културна и књижевна позорница Црне Горе?

Истина је да сам дуго присутан на књижевној сцени. Још од 1954. године, кад сам објавио своју прву причу. Чест сам гост на разним трибинама и промоцијама књига, јер ме још увијек зари “сјај радног стола”. А и ревностан сам посматрач збивања на овим просторима.

Културна и књижевна позорница Грне Горе шаролика је и сложена. Све се поцијепало, уситнило, изразбијало, само се криминал удружује. Углавном, постоје два блока: наш, који поштује насљеђе које су нам оставили преци - на моралном, конфесионалном, националном и књижевном плану (Његош, Љубиша, Марко Миљанов), и тзв. “дукљански блок” који је у сваком погледу привилегован. Та књижевна групација била је привилегована и у доба комунизма, а када је извршен чувени преврат, они су се “одметнули” и основали Друштво независних писаца. Тада сам у “Побједи” од 7. новембра 1989. године написао да су то Друштво основали они који су до тада били “носиоци моћи и креатори културне политике” и закључио: “Зачуђујући су позиви на достојанство писца, његов

морални интегритет и духовну независност. И то од оних чији су ножеви дуги и крвави, мрак у души густ, пипци смртоносни. Ми који носимо своје ране, своје незаљечиве ожилке, горак укус пораза у устима, покушавамо да их разумијемо, да све заборавимо и да им, ако можемо, опростимо. Али они нам то не дозвољавају. А све због тога што су им ускраћене привилегије”. Но, та црвена господа су поново на сцени и поново су у милости владајућих структура. На располагању су им државни медији, трибине, новац. А ми се сналазимо како знамо и наступамо у просторима који личе више на катакомбе неголи на сцену достојну писца.

Група млађих писаца, који се декларишу као представници нове црногорске књижевности (углавном се ради о протагонистима тзв. монтенегринства и црногорског језика), истакла је некакав закашњели постмодернизам као свој заштитни знак, настојећи да тиме себе дистанцира, не само идеолошки него, тобоже, и културолошки и умјетнички од оних писаца који чувају свој српски културни, духовни и језички идентитет, а које проглашавају традиционалистима. Како се заправо постмодернизам одразио на књижевност у Црној Гори и да ли

овакве подјеле имају оправдање? Неки од писаца “дукљанског блока” су, иако тек закорачили у књижевни живот (са по двијетри књиге), већ укључени у нове школске програме?

Појам постмодерне јавља се половином седамдесетих година прошлог вијека као стање духа у коме се огледа неповјерење према великим историјским шемама, естетичким догмама и великим приповијестима. Односно као “конструктивно сумњичење” нововјековних рационалистичких митова и као одбрана тоталитарног еклектицизма, чиме се, и нехотице, улазило у нови калуп, нову догму, нову велику приповијест. Постмодернизам представља ерудитску игру цитата, монтажу докумената и апокрифних историја “сличних” идеологизованој историјској истини. Тако зацртану, налазимо је у прошлости - као иронично-шљиву најаву литерарних пројекција и могућности у Сервантесовом “Дон Кихоту”, а касније као успјели експеримент у неким причама Е. А. Поа. Очито, протагонисти монтенегринства, или, како Ви кажете, закашњелог постмодернизма, нијесу схватили суштину “нове игре”. Они су осјетили да се нешто озбиљно дешава на свјетској књижевној сцени, па су упловили у мутне, уз-

буркане воде баналности и испразног опонашања које главни јунак мојег најновијег романа овако дефинише: “Илија Иванић ми је подметнуо Књигу дванаесторице, с невидљивим насловом: Петпарачка Америка усред Подгорице. Дванаест јуноша без мане и страха поскакују са слова на слово, с реда на ред, са странице на страницу. Клибере се, пиште, завијају, урличу. Њиште, ржу, гракћу. Умују, снују, зевзече. Пуше, једу, пију и подригују као Амери из петпарачких филмова, па не знам ко су једни а ко други.” Књига, на коју се односи наведено, поред групе, дукљанских писаца, садржи и прозна штива истомишљеника с простора негдашње велике Југославије. Све је тамо отрцано, мутно и недефинисано, осим жеље да по сваку цијену буду другачији, дистанцирајући се од оних које проглашавају традиционалистима што чувају свој духовни, национални и језички идентитет. У томе је сва њихова постмодерност.

Подјеле оваквог типа засноване су на идеологији, другачијој конфесионалној и свакој другој опередијељености а не на естетским принципима. Истина, не пратим у потпуности продукцију тзв. дукљанских писаца млађе генерације, међу којима, вјерујем, има и даровитих стваралаца

Али оно што ми је доступно “мирише” на конструкцију и еклектицизам. Чини ми се да су се касно, и неуко, укључили у овај књижевни процес, јер одавно је прокламована парола: “Постмодернизам је мртав! Живјела неопостмодерна!”. А то што су неки од тих писаца, са по двије или три књиге, ушли у нове школске програме не значи ништа. Довољно је да се присјетимо који су све “писци” (а који нијесу) пунили Брозове школске читанке, па ће нам све бити јасно.

Постоји ли релевантна књижевна критика у Црној Гори?

О књижевној критици у Црној Гори ја сам често писао и говорио. У интервјуима, неким текстовима, а понекад и на књижевним трибинама. Мој став је ту јасан. Релевантне књижевне критике у Црној Гори нема. Односно, то што постоји споредна је дјелатност аутора који се њоме баве, и то је оно што нам, поред осталог, затвара путеве и перспективе.

Може ли данас у Црној Гори добро књижевно дјело имати тираж већи од хиљаду примјерака и неколико стотина читалаца? Какав је уопште положај писца код нас и какав је његов друштвени утицај? Да ли су и сами писци допринијели сопственој

маргинализацији?

У Црној Гори се не може рачунати на веће тираже. Једино у случају кад књиге иду у склопу неких едиција (“Дан”, “Вијести” и сл.). Мали простор, мали број становника и читалаца, сиромашна књижарска мрежа. У свему овоме и јесте невоља писаца са ових простора, због чега се наше књиге штампају у тиражима од 300 до 500 примјерака. Ако нас преведу на неки од страних језика, то је већ нешто друго... Што се тиче положаја писца у Црној Гори, он је незавидан. Посебно су у незавидном положају писци који припадају српском блоку. Ускраћени су им наступи, трибине, дотације, државна спонзорства. Дукљански писци су привилеговани. Највише због тога што су они идеолошки наслједници бивше комунистичке власти, која је, преобучена у ново рухо, и сада на сцени. Маргинализацији писаца допринијели су, дјелимично, и сами ствараоци. Највише непружањем отпора деструкцији и промашајима политике која је у експанзији. Као таква, потиснула је у позадину све остало, према томе и писце и њихова дјела.

У Црној Гори је на дјелу добро испланиран пројекат којим се настоји извршити промјена идентитета њеног

већинског становништва, чак и преименовање језика којим се на овом простору одвајкада говорило и писало. Српски народ и сви они који чувају свој српски језички и културно-историјски идентитет проглашени су непријатељима Грне Горе. Тај дио становништва (најмање половина грађана ове државе, идентификовали се они као Срби или као Црногорци), остао је без иједне културне институције, без ваљане медијске промоције, без економске снаге итд. Како се супротставити лингвоцидној и културоцидној идеологији коју спроводи црногорски режим?

О том добро испланираном и црном пројекту ја сам писао у више наврата. Било да се ради о вјери, језику или писму. Све је то одавно зацртано у коминтерновским кухињама, ватиканским подрумима, неким западњачким пунктовима, одакле се одапињу смртоносне стријеле на Православље и Српство. Покушавају да нам промијене вјеру, уз нервозну и громогласну дреку шачице рашчињених свештеника који опседају трон Светог Петра Цетињског, манастир Острог и остале наше светиње, призивајући јаме, вријеме дугих ножева, крв, у чему неће успјети. Циљ је лукаво унијаћење, а у даљој перспективи католичење, уз старе аспирације Ватикана да Православље стави под свој

шињел. По сриједи је, дакле, крсташки поход који траје још од Велике шизме 1054. године. Што се тиче промјене језика, то је најкраћи пут да се промијени наш културно-историјски идентитет. Замјеном теза, власти нас проглашавају непријатељима Црне Горе, “заборављајући” на чињеницу да су то превасходно они, јер прихватају начело “желуца” а не духовности, због чега распродају Црну Гору и пуне своје буђеларе, остављајући народ да гладује и сиротује. На том плану посебно су угрожени овдашњи Срби којима су ускраћена скоро сва права. Мислим да још није нађен начин како да се супротставимо лингвоцидној и културолошкој тортури коју спроводи црногорски режим. Но, свачије стрпљење има границу, па и стрпљење Срба и српских стваралаца. Не може се овако бесконачно, јер “волови трпе јарам а не људи”. Послије љутих мразева и обилних киша сунце ће љепше и слађе сијати.

Има ли и на тој, да је условно назовемо, српској страни Грне Горе извјесних претјеривања, кич-србовања, инфантилног јадиковања над Српством и Косовом, чак злоупотреба стварне српске несреће? Колико то гуши аутентичну стваралачку ријеч оних који дубље промишљају и шире сагледавају драму Црне

Горе?

Претјеривања постоје. Неки од лажних србофона већ су показали своја лица и стали под неке друге заставе. Некад су јадиковали над Српством, али кад су увидјели да је то неисплативо, промијенили су ћурак. Још има кич-србовања, као и оних који су Срби ради ћара. Свакако да то гуши аутентичну стваралачку ријеч која, његошевски, покушава да сагледа драму Црне Горе и опасност која нам са свих страна пријети. Све до могућег нестајања.

Ако се не варам, Оскар Вајлд је негдје примијетио да је патриотизам посљедње уточниште ниткова. Шта мислите о лажном патриотизму у Црној Гори? Има ли га?

Патриоте и издајници се рађају. Али их и околности чине таквима. Ријечи Оскара Вајлда прихватам као дјелимично тачне, јер постоје истински родољуби које боле ране свога рода, а у њиховим грудима бије устрептало срце родне груде. Није случајно Данте Алигијери издајнице смјестио у посљедњи, девети круг пакла. Издаш ли оца, мајку, брата, кума, друга - издао си сваког од њих понаособ. Али, издајући отаџбину, човјек издаје своју историју, вјеру, језик, мит и предање, своје претке. Лажног патриотизма у Црној Гори има и одвајкада га је било.

Шта ако власт заиста оствари своје намјере и ако име српског језика избаци из новог устава или замијени некаквом безличном конструкцијом, као што је урађено у школама са именом наставног предмета? Какве ће бити посљедице?

Ако се српски језик избаци из Устава или замијени црногорским, посљедице ће бити несагледиве, јер тиме се обесправљује преко шездесет посто оних који су се изјаснили да говоре српским језиком. То ће бити тортура, насиље мањине над већином. Власт није свјесна посљедица, иначе не би радила оно што ради. Многима од њих Црна Гора је у цепу и желуцу, а не у срцу и мислима. Насилна замјена имена језика продубиће јаз међу народима, нарочито међу најмлађом популацијом коју више нико никад неће саставити. Бар за даљњих педесет година. А то је циљ планера са Запада, чији су извршиоци радова слијепи и глуви за све оно што указује на опасност која нам пријети. Неки од њих то виде, али им овакво стање више одговара. Јер, што је вода мутнија, то је лов успјешнији.

У посљедње вријеме постоје наговјештаји извјесних промјена у културном простору. Траже се неки излази, нека рјешења.

Какве су перспективе и хоће ли то заживјети? Поготово ако се има у виду чињеница да се много шта у Црној Гори посљедњих година почињало, покретало и оснивало, али се све на крају претварало у бламажу и пораз? Зашто?

Постоје наговјештаји промјена у нашем културном простору. Али, не од стране владајућих структура већ нашој иницијативом. Удружење књижевника је кренуло с мртве тачке. Изишао је јубиларни број “Стварања”, штампане су прве књиге наших писаца у оквиру Удружења. Српско народно вијеће основало је Српску књижевну задругу за Црну Гору, која треба да отпочне са објављивањем дјела на подручју историје, вјере, језика и белетристике. Зацртани су пројекти и одређени писци и приређивачи, а за прозу и поезију биће расписан конкурс. Поред СКЗ за Црну Гору, настојаћемо да оформимо и огранак “Матице српске”, одјељење САНУ, Историјски институт и Институт за српски језик и књижевност, дневне и периодичне публикације, телевизијску и радио станицу. Све би то, по нашем мишљењу, обједињавао Српски културни центар, језгро око кога би се окупљало све оно што српски мисли, осјећа и говори. Нећу набрајати историјске разлоге

који нас обавезују да штитимо своја права на овим просторима, али дужан сам да истакнем да нам традиција, језик и вјера налажу да не смијемо посустати у тим напорима, јер нам је то загарантовано не само људским и Божјим законима већ и Повељом Уједињених нација. Колико ћемо, и да ли ћемо успјети у нашим напорима, зависи од много околности. Превасходно, материјалних, стога ћемо се обратити надлежним институцијама у Црној Гори које су дужне да нам пруже финансијску подршку и обезбиједи колико-толико пристојне услове за рад. Уз то, потражићемо спонзоре међу онима који припадају нашем националном корпусу, али и код других добронамјерних фактора. Такође ћемо се обратити држави Србији, која ће, вјерујем, пружити одређену подршку српским ствараоцима са ових простора. Да би се то остварило, неопходан је тим који ће смишљеном политиком заступати наше интересе. Он је већ ту, само треба да енергичније ступимо у акцију... Што се тиче Ваше тврдње да се много тога у Грној Гори посљедњих година покретало и оснивало а да је на крају пропало, она је тачна. Фактор за таква дешавања је не само човјек већ и околности које га онемогућавају да оствари своје пројекте. Превасходно, оне

које имају политичку позадину.

Господине Ђупићу, објавили сте девет романа и десет збирки приповједака, двије књиге есеја, два музичка уибеника, неколико збирки композиција и музичких обрада; књиге су Вам превођене на неколико језика, композиције извођене у Италији, Њемачкој, САД; добили сте неке веома значајне награде и признања, на домаћем и интернационалном плану, и као књижевник и као композитор; посебно сте уважени међу колегама. Но, да ли је Ваше стваралаштво адекватно валоризовано?

Да, објавио сам много тога. Књиге, есеји, расправе, чланци, полемике, интервјуи. Ту је и нешто превода појединих дјела. Парцијално или цјеловито. О мојим књигама је такође доста писано. Преко 120 приказа у разним листовима и часописима. Но, цјеловитије студије о мом књижевном дјелу нема. Један од разлога је тај што се више од педесет година налазимо “под политичким ембаргом” и што сам у немилости званичне политике. Како оне прве, тако и ове садашње. Писци и критичари су помало усташена братија (не дао Бог да су то сви), али они који су уз власт најчешће уређују званична гласила, па се и ту крије један од одговора на питање које сте ми поставили. Но, у мени преовладава оптимизам са укусом горчине...

Композиције су ми извођене на страни (не много), а често сам њима заступљен у такмичарским програмима музичких фестивала. Но, шта све то значи у поређењу са дјелима великих европских композитора?

Ви сте, колико ми је познато, једини писац у Црној Гори који је доживио “милост” да му књиге буду забрањиване и уништаване. Да ли бисте нам испричали како је све то почело, ко је то и зашто радио, како сте то тада доживљавали, и како данас на то гледате, итд.

Прије него што Вам одговорим на то питање треба истаћи чињеницу да је период у коме су се догодиле забране мојих књига доба ублаженог тоталитаризма, ако могу да употријебим ту синтагму. Олуја која је однијела преко триста хиљада људских живота била је протутњала изнад простора бивше Југославије (Сремски фронт, Зидани мост и остала стратишта по Словенији, Четрдесет осма година и Голи оток), уз непрекидне чистке у партијским редовима и међу непослушним грађанством, ускраћена слободна ријеч, чувена Брзова тврдња да се не треба држати закона као пијан плота и још чувеније признање, изречено преко ТВ: “Ја сам много тога побио у животу”. Послије Устава из 1974. године

одвијао се пројекат разградње Југославије. (Уједно, то је вријеме хладног рата и свјетских стресова). Националисти свих фела дизали су главе. Посебно у Црној Гори, док је маспоковска олуја већ била протутњала изнад хрватских простора, најављујући вријеме нових подјела, јама, ножа и крви. Но, осјећали су се и некакви повољнији вјетрови. Броз је већ био обавио свој крвави посао и у жељи да се, као један од лидера Покрета несврстаних земаља, представи свијету као демократа и напредан владар, малчице је олабавио дизгине. Сходно томе - тортуру, па више нијесу падале главе. Али, зато су горјеле књиге по ломачама, сјецкане као отпад или потапане по подрумима. Неистомишљеникесупрогањали на један мање бруталан, али суптилнији начин: прогласе их непријатељима народа и државе (стаљинистима или четницима, свеједно), ставе их на тзв. “црну листу” и онемогуће им стваралачки замах. Мени се управо то догодило. Био сам и “стаљиниста” и “четник”, зависно од политичких околности и потреба ондашњег естаблишмента. Судили су и пресудили мом роману “Јади Горчина Петровића”, потом га спалили на ломачи. (Неки тврде да је потопљен у неком од подгоричких подрума). Уредник романа, који се на

судском процесу окренуо против мене, те године је добио неке значајне награде и признања, а “пронашао” сам га и у мом полицијском досијеу који ми је прије четири године био стављен на увид. Неколико година касније забрањен ми је у рукопису роман “Ђавољи троугао”, одлуком Комисије (цензуре) Министарства науку, просвјету и културу, уз писмено образложење (које чувам) да нијесу усклађени садржаји рецензија са садржајем романа. Роман “Утваре” уништен је, уз нека позната дјела свјетске литературе, из мени непознатих разлога... Забрану моје прве књиге покренули су, преко војске и полиције, писци, на челу са сада већ остарјелим прозаиком, аутором кратких форми, а забрану рукописа “Ђавољи троугао” списатељ (опет прозаик), који је, по ријечима ондашњег тужиоца а садашњег адвоката Петра Канкараша, енергично тражио и покретање мог романа “Јади Горчина Петровића”. Интересантно је да је тај списатељ врло похвално писао о мојој првој књизи “Антенска шума” и да ми је 1989. г, послје радњи у вези са забранама мојих књига, у “Побједи” широм отворио врата за сарадњу.

Забране сам тешко доживљавао, а данас их се сјећам с горчином. Оне су ме увелико онемогућиле на мом стваралачком путу, тако да ми је

дуго требало да се измирим са собом и са околином која ми је била ненаклоњена.

Какав је био однос Ваших колега, писаца према томе, јесу ли Вас подржали?

Посебно су ми били ненаклоњени судство, ондашња тајна полиција и браћа писци, који су ми на једној сједници Скупштине Удружења ускратили могућност да изнесем виђење свог проблема. Том приликом Сретен Асановић (онај прозаик) прекинуо ме је на почетку, ријечима: “О твом роману рекло је што мисли 15000 комуниста!” А Вукалица Ђедо Милутиновић подигао је руку и, као да сијече сабљом, притврдио: “Да, да! Некима треба показати!” О томе постоје снимак и записник са сједнице која је одржана у просторијама данашње Скупштине Црне Горе, а на којој нико од писаца није стао у моју одбрану. Једино су они добронамјернији ћутали оборених глава или ме сажаљиво гледали. Уопште узев, писци су се недолично понијели према мени. Избјегавали су ме на улици, у кафани, или на било ком јавном мјесту. А један од њих, дјечји писац и ондашњи директор Библиотеке “Радосав Љумовић”, избацио ми је књиге из библиотечког фонда.

Да ли су по сриједи били сујета или кукавичлук, можда

провинцијска скученост и неслобода...? Да ли је колегијална и професионална несолидарност етичка специфичност Црне Горе?

У питању су не само кукавичлук, провинцијска скученост и неслобода, већ и пословична списатељска завидљивост, јер је о мом роману, из пера истакнутих критичара и професора, с великим похвалама писано, као о изненађењу године, о чему најбоље свједоче наслови “Сјај кратког романа” (београдски “Венац”), “Богатство једноставности” (сарајевско “Ослобођење”), “У пожару ума” (“Политика експрес”) и сл. Једино је у “Побједи”, четири дана након изласка из штампе првих двадесет примјерака, писано негативно. Уредник рубрике културе био је др Слободан Калезић, а директор и налогодавац Светозар Дурутовић - Дуро, познати мрзитељ књиге и писаца...

Зашто терор над Вама и Вашим књигама није имао публицитет какав су имале сличне појаве у другим срединама?

Што се тиче терора на мном и над мојим књигама, томе публицитет није дат из више разлога. Превасходно, ми смо “мали грм” из кога је “трудно изаћ” (да обрнем Његоша). У оно вријеме мрежа мас

медија била је скучена, па се све одвијало по принципима политичког диктата. Господин Будо Симоновић, ондашњи новинар листа “Политика експрес”, покушао је, по ономе што ми је тада рекао, да од државног тужиоца Петра Канкараша, који је покренуо забрану мог романа, добије податке за новине. Тужилац Канкараш му је одговорио: “А не! Нећемо ми Ћупићу давати публицитет! Немој о томе да пишеш!” Све се, дакле, одвијало конспиративно, по партијским састанцима радних организација Црне Горе, а и шире. Писало се у “Побједи”, у ондашњој “Титоградској трибини”, у “Нин-у”, али свуда ми је била ускраћена могућност одговора. У написима против мене и моје књиге посебно је барјачио Слободан Вуковић, дугогодишњи уредник “Побједе”, чија је кћерка Даница означена као један од организатора убиства полицијског старјешине Славољуба Шћекића. О мом случају писало се и нешто мало у иностранству: Алекса Ћилас у Лондону, а у Паризу, како су ми јавили пријатељи из Загреба, на насловној страни “Литерарног писма” било је истакнуто: “Ћупићев роман Јади Горчина Петровића - ударац Титовом милитаризму”. Добијао сам посредним путем и понуде од стране сарадника неких

угледних свјетских листова за разговор, што сам одбио, јер сам сматрао, а и данас то сматрам, да је циљ томе био да им послужим да понешто обришу у ондашњем Соцлагеру а да ме потом баце у клоаку и заборав, што се десило појединим писцима ондашњег Источног блока. Но, о мом случају доста се писало накнадно: проф. др Илија Вуковић, књижевни историчар Ратко Пековић и други. Тако је господин Пековић у једном од својих текстова нагласио: “Случај Миодрага Ћупића веома је парадигматичан када је ријеч о механизмима и методама забране књига... Послије неколико мјесеци догодила се једна од највећих књижевних афера те деценије у Црној Гори” - “Мобиларт”, јун 2002.

Поменули сте “црне листе”. Какав је то “изум” ондашњих власти?

То су спискови непожељних стваралаца који су циркулисали на релацији власт - мас медији. Занимљиво је да су ми у Београду, у периоду од 1980. до 1988. године, кад су ме овдје хапсили, стражарно спроводили, осуђивали на дугогодишње условне затворске казне, објавили четири романа. По правилу београдски режимски критичари, упућени у “црне листе”, дочекивали су ми “на нож” књиге прије него што би се оне и појавиле у књижарским

излозима. Но, касније су озбиљни критичари објективно писали о њима. Непрекидни сукоби са влашћу и текућом политиком учинили су своје. Постао сам државни непријатељ, што је одговарало тзв. ”режимским писцима” којима и дан-данас сметам.

Познато је, из штампе и телевизије,.. да сте имали прилику да прочитате свој полицијски досије. Кажите нам нешто о томе.

Да, имао сам. Досије, по мом прорачуну, има неких шездесет-седамдесет страница и у њему сам открио неке зачуђујуће појединости: крађу писама и пошљички рукописа издавачким кућама, од стране полиције, рјешење о забрани мог романа “Јади Горчина Петровића”, чија ми изрека до тада није била позната, имена појединих достављача, с обје стране, међу којима се жестином својих достава посебно истицао новинар једног просвјетног листа. Приликом ишчитавања досијеа било ми је забрањено да ишта преписујем или биљежим, јер поред мене је био полицајац у цивилу.

Да ли је писац по природи ствари у сукобу са властима,? Је ли могућа симбиоза између аутентичног књижевног стваралаштва и власти?

Многи велики писци, и

уопште ствараоци, били су у сукобу с влашћу. Како на домаћем, тако и на свјетском плану. Симбиоза између писца и власти чест је случај у књижевности (присјетимо се Крлеже и многих режимских писаца), али није између књижевног дјела и политике или идеологије. Ако се такво шта догоди, биће на штету дјела које ће неминовно пасти у заборав.

Није ријетко да се књижевници успјешно исказују и као сликари и обратно, али мало је примјера да су и успјешни композитори. Ви сте изузетак, не само у Црној Гори? Како функционише та умјетничка бивалентност? Да ли у Црној Гори постоје услови (и разумијевање) за успјешан рад озбиљног композитора?

Чест је случај да је добар писац и добар сликар (нпр. Ђура Јакшић), али је рјеђи спој писац-музичар. Ја сам се с тим родио и та два начина се у мени допуњују, јер музика је тонски говор. Кад се уморим од писања, узимам инструмент у руке. Углавном, импровизујем и у посљедње вријеме не изводим “туђа” дјела. Тешко ми пада писање нота, јер ми је ослабио вид. Но, понешто остане “записано” на касетама, приликом импровизације. За добру солистичку композицију није тешко наћи извођача, јер он се за њу “лијепи”. Моје

музичке комаде изводили су добри инструменталисти из Београда и Подгорице, али и Њемац Зигфрид Беренд, један од најзначајнијих извођача и композитора за класичну гитару у Европи. Свирао је моју десетоминутну “Тамногорију”, која је, на моју велику жалост, парцијално сачувана. Но, вјерујем да ћу је, у предаху “између двије књиге”, обновити. У Црној Гори не постоје услови за успјешан рад озбиљног композитора, изуземо ли музиканте и миљенике власти, од којих је један, како чујем, за аранжман црногорске химне, добио више новца него што износи моја трогодишња пензија.

Поменули сте химну. Какав је ваш однос према, вољом парламентарне већине, изгласаној националној химни?

Мој однос по том питању познат је, 1992. и 1993. године био сам стручни консултант у вези с химном. Тада сам се противио изгласавању пјесме “Ој, свијетла мајска зоро” за химну, јер је то пјесма-поскочица лирског народског садржаја, са оним обавезним “ој-ха”! Она је добра за пјевушење или за посијело и коло, али нема химнични, монументалан карактер. Садржи сиромашну мелодијску линију од два и по тона (це, де, ес),

најсиромашнију од свих постојећих химни на свијету. Изводи се у молу (мекано сазвучје најчешће лирских садржаја), а не у дуру, као што је то случај са химнама осталих народа. Познато је једино да је израелска химна написана у молу, али она је мелодијски и хармонски богата, за разлику од наше која, поред осталих мањкавости, има неправилан облик. Садржи 14 умјесто 16 тактова, што значи да би сваки ученик музичке школе, ако би урадио сличну хармонску писмену вјежбу, за њу добио негативну оцјену. Уз то, ова химна је једнодјелна, док су химне осталих народа прављене по шеми АБ.

Интересантно је да сте изразито прозни писац и да Вашу прозу одликује наглашена лиричност, међутим, нијесте писали пјесме, или их нијесте досад објављивали?

Ја сам, у суштини, пјесник, но од малих ногу опсједали су ме фабулаидогађања, што је значило да у прози могу свеобухватније и шире да се изразим. Немам изграђен свој поетски манифест већ своју поетику. Не могу да је дефинишем у неколико реченица, па добронамјерног читаоца упућујем на моју књигу “Pro et contra” и на цјелину МОЈА ПОЕТИКА (“Ободско слово”, 1998.)

Господине Ђупићу, читаоцу

је увијек занимљива пишчева “радионица”. Да ли бисте нам испричали нешто о Вашој стваралачкој “технологији”? Како настају ваши романи, а како музичке композиције? Јесу ли слични ти процеси?

Моја књижевна “технологија” је једноставна. Сједам, кад год је то могуће, у осам часова за радни сто. Претходно постоји припрема: у виду забиљешки, разрађене идеје, краће студије. С музиком је другачије. Композиције се рађају спонтано, најчешће под дејством одређених емоција, а у посљедње вријеме импровизујем. Свему томе мора се дати облик, јер музика је по том питању строга и недвосмислена.

Недавно сте у “Књижевним новинама” објавили дио Ваше кореспонденције са проф. Рашком Димитријевићем. Да ли бисте нам нешто испричали о том пријатељству и дружењу?

Моје пријатељство с професором Рашком Димитријевићем започело је половином седамдесетих година и трајало све до његове смрти 1988. г. Наша кореспонденција је обимна, по отприлике двјеста писама са обје стране. Моја писма се, претпостављам, чувају у Рашковом легату у Новом Саду, а његова, као велика драгоценост, у моме дому. Лијепо би било нешто од тога објавити, но засад не постоје могућности

за то. Рашкова писма много су ми значила у вријеме кад су ме прогонили и забрањивали ми књиге. Он ме храбрио, тјерао да истрајем у писању, величао моје перо, више него што заслужујем. Његова писма била су мелем за моје ране и бојим се да се никада нећу одужити овом великом професору и човјеку за подршку коју ми је давао и за незаборавне часове које сам провео у његовом дому у улици Лоле Рибара 23 у Београду. Ето, досад нијесам успио ни цвијеће да му однесем на гроб.

Сарадник сте “Слова” (Распећа језика српскога) готово од првог броја. Шта Вас је привукло том недограђеном ванинституционалном гласилу које настаје у полуизбјегличким, скоро логорским условима?

С великим задовољством сарађујем у “Слову”. Превасходно из разлога што ме је привукла храброст професора који су одлучно рекли НЕ безумљу оних који хоће да нам промијене идентитет историју, језик, вјеру. Дивим се жртвовању које сте добровољно прихватили, преузимајући, као некад Син Богоносац, терет и гријехе осталих на своја плећа. Ви страдате и још ћете у овим смутним временима страдати, али ваш ореол ЖРТВЕ биће све блиставији у надолazeћим временима. Жалости ме што је

изостала подршка ваших колега по струци, но то је, коначно, њихов проблем. Добро је што се појавило “Слово”, које је, из броја у број, све садржајније гласило.

У посљедње двије године објавили сте неколико романа. Рекло би се да сте, иако у седмој деценији живота, у пуном стваралачком замаху? На чему тренутно радите? Имате ли (и колико) необјављених рукописа? Колико их је у пројекту?

Прије нешто више од пола вијека латио сам се пера, у покушају да осмислим живот, и отада почиње моја слатка стрепња, мој ход по мукама, лет по узбурканим висинама и улазак у царство ријечи и звука. Објавио сам близу тридесет књига, а славу и богатство нијесам стекао. Свака од тих књига изњедрила је нешто пријатеља, а најмање по једног непријатеља међу “браћом” по перу. Но, нашао сам срећу за радним столом чија ме свјетлост још увијек обасјава, осмишљавајући ми живот. Да није било тога, да није било те слатке стрепње, те горчине и тог отровног пића, вјероватно бих (да будем мало патетичан) себи давно просвирао чело, скочио с неког моста, неке стијене, или скончао свој живот у непознатом крају, са жељом да ме закопају у шикари, под бусеном, далеко од

ове буке, смога, бетона и челика. Но, инфициран сам, обиљежен неизлечивом бољком писане ријечи, па ћу иструнути на асфалту, међу солитерима, под овим лажним небом... Колико ћу још књига написати, зависи од многих околности. Превасходно од мог здравственог стања. Доста рукописа ми “чами” у фиокама и “чека” да буде објављено. Ових дана завршио сам један озбиљан пројекат - роман “Повратак у Елдорадо”, чији главни јунак, у намјери да расвијетли давно убиство оца, упада у легло злочина, тајанствених збивања, дроге и разврата. Мрачне силе затежу му омчу око врата, а завршетак представља изненађење за читаоца. То је роман акције, насиља, узаврелих страсти, чисте љубави између двије сродне душе. Роман писан младалачком руком старца.

На крају, да сте неутралан књижевни критичар, које бисте Ваше књиге посебно препоручили нашим читаоцима?

Тешко питање. Књиге су што и дјеца, па се тешко одлучити за ову или ону. Најрадије бих читаоцима препоручио сваку од њих, но, за ову прилику истичем романе “Јади Горчина Петровића”, “Ђавољи троугао”, “Каљуга” и “Гдје је Иван Илић” (уз реплику двојника), те збирке прича и новела

“Антенска шума”, “Зелена лица Бога”, “С оне стране сна”, “Окамењена нимфа”, “Нове Шехерезадине ноћи” и “Пети јахач Апокалипсе.”

ЈЕЗИК

ЈЕЗИК

Милош КОВАЧЕВИЋ
СРПСКИ ЈЕЗИК ИЗМЕЂУ
ПОЛИТИКЕ И ЛИНГВИСТИКЕ

Слободан РЕМЕТИЋ
СРПСКИ ЈЕЗИК У ОГЛЕДАЛУ
ВЕКОВА И НАЦРТА УСТАВА

ЦРНЕ ГОРЕ
Лазо М. КОСТИЋ
ФРАНЦУСКИ И ИТАЛИЈАНСКИ
ПИСЦИ О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

СРПСКИ ЈЕЗИК ИЗМЕЂУ ПОЛИТИКЕ И ЛИНГВИСТИКЕ

Тешко да бисте данас икога на балканским просторима бившег српскохрватског језика могли наћи ко вам – на питање о томе има ли утицаја политике на лингвистику не би одговорио потврдно. Зар је онда чудо што су управо земље бившег српскохрватског језика постале сјајна подлога за диференцијацију “лингвистичких” и “политичких” језика (в. о томе нпр. у Ковачевић 2003: 22-23). Сам термин “лингвистички језик” готово је плеонастичан, ако се зна да не може постојати неки “нејезички језик”. Иако плеонастичан, он је више него потребан е да би се помоћу њега, негативном дефиницијом, могао одредити “политички језик”. Па шта су то “лингвистички” а шта “политички језици”? Идентитет “лингвистичког” језика почива на лингвистичким критеријумима: структурном (каква је граматичка структура датога језика), генетском (из чега је настао дати језик, односно шта му је основица) и комуникативног (колико је он (не)разумљив говорницима другога језика). Уколико се та три критеријума подударају код више идиома, онда кажемо да они не представљају различите језике, него да потпадају под исти “лингвистички” језик. С друге стране, “политички” је језик онај који не удовољава ниједном од наведених лингвистичких критеријума идентификације “лингвистичког” језика. То је језик који уважава само политички (у лингвистици познат као социолингвистички) критеријум “самопроцјене његових говорника”. Конкретно речено, ако већи дио говорника одређеног језика, без обзира на његово лингвистичко одређење, сматра да дати језик није тај којим га лингвистика сматра, него овај којим га они сматрају (доживљавају) – онда се лингвистички језик по правилу преводи именом – не губећи ништа од својих лингвистичких карактеристика – у нелингвистички или политички језик. Нормално, уз један битан нелингвистички услов: да дата воља (дијела) говорника добије и политичку овјеру (најчешће кроз скупштинску сагласност за ново уставно

именовање). Будући да и сваки “лингвистички” језик такође добија своју политичку верификацију (кроз уставну одредбу о језику), испада да је сваки лингвистички језик истовремено и политички. Али обрнуто не важи: сваки “политички језик” није и “лингвистички језик”.

Зар томе најбоља потврда нису језици настали после распада бившег српскохрватског књижевног језика. Позивање на српскохрватски језик је нужно јер је тај језик чињеница која је претходила стварању већег броја политичких језика. Али је такође нужно знати да ти нови “политички” језици, иако се директно наслањају на српскохрватски као претходницу, заправо и не представљају преименовани српскохрватски, него преименовани српски Вуков(ски) књижевни језик. Јер, Вук Стеф. Карацић је утемељио на основу источнохерцеговачког дијалекта српски књижевни језик за све Србе, без обзира на њихову вјерску раздијеленост, дакле и за оне “закона грчкога” (тј. православце), и оне “закона римскога” (тј. римокатолике) и оне “закона мухамеданскога” (тј. муслимане). Тај Вуков српски књижевни језик преузели су у времену илирског покрета Хрвати, настојећи свим средствима да уз српско угурају и своје име у назив језика, што им је коначно успјело тек 1954. године на Новосадском договору, када је – првенствено “због братства и јединства” – и са српске стране прихваћено ново име српскога језика. Отада се он више није звао српски него *српскохрватски* или *хрватскосрпски књижевни језик*. Тако су заправо новоформирани језици након распада СФР Југославије настали преименовањем српскога језика, а не српскохрватског, јер је и српскохрватски био преименовани српски језик. Друкчије речено: “српскохрватски” је у истој равни са “хрватским”, “босанским/бошњачким”, “црногорским”, јер представља “политички језик” настао преименовањем српског као лингвистичког језика.

У новим друштвено-политичким околностима насталим распадом СФРЈ као заједничке државе и претварањем њених истојезичних република у самосталне (међународно признате) државе, свака од тих новостворених држава жељела је стари језик (српскохрватски као преименовани српски) под новим несрпским именом. При том су се држали два критеријума: политичко-социолингвистичкога, који се огледа у “исказаној вољи већине говорника” и правно-политичког, који се огледа у “неотуђивом праву свакога народа да свој језик назива

властитим именом, без обзира ради ли се о филолошком феномену који у облику засебне језичне варијанте или чак у цијелости припада и неком другом народу”. (Декларација 1967: 164-165). Тако су у Хрватској и у БиХ, и то у Федерацији БиХ као једном њеном ентитету, управо позивањем на то “неотуђиво право” и “самопроцјену већине говорника” да језик којим говоре није српски, васпостављени “хрватски књижевни језик” и “босански /бошњачки књижевни језик” као “политички језици”. Критеријуми за проглашење тих језика били су ванлингвистички. Истина први се – “самопроцјена или вредновање језика од стране његових говорника” – назива и социолингвистичким, без обзира што у њему не партиципира ни дјелићем ништа што чистој лингвистици као науци припада. Други – “право народа да језик зове властитим именом” – већ по дефиницији потпадао би под правне као, истина нелингвистичке, али ипак научне критеријуме. И тако су га не само политички заговорници новопрокламованих нелингвистичких језика него и балкански социолингвисти и прихватили, не сумњајући у његову правнонаучну заснованост. А онда је њемачки лингвиста Б. Греше доказао да то “право” заправо и није право јер га не прописује ниједан правни документ ни ОУН-а или УНЕСКО-а, као ни документи Савјета Европе или ОЕБС-а који се односе на већинска или мањинска језичка права. То назовиправо, односно за властите потребе инаугурисано право – недвосмислено је доказао Б. Грешел – измислили су хрватски националисти 1967. године у познатој “Декларације о називу и положају хрватског књижевног језика” (Грешел 2003:164). Због тога данас стручни сарадник Њемачког института за међународну политику и безбједност Волф Ошлес и каже да је “хрватски књижевни језик бесмислица” заснована на “идиотизму који је почео 1967. године Декларацијом о називу и положају хрватског књижевног језика, која је изазвала даље провокације” (Ошлес 2007: 14). Међу те “даље провокације” свакако спада политичко промовисање “босанског књижевног језика”, као и покушај промовисања некаквог “црногорског књижевног језика”.

И у оквиру “политичких језика” некакав “црногорски књижевни језик” без сумње би представљао специфичан случај. Најприје он се, будући још непромовисан, након разоткривања хрватске лажи о постојању “права народа да језик именује

својим именом” више не може на то непостојеће право позивати. Зато у најмању руку, ако се зна да их изговара један правник, нелогично и научно нонсенсно – и с лингвистичког и са правног аспекта – звуче ријечи Миодрага Вуковића, високог функционера владајуће ДПС у Црној Гори, да “именовање језика није лингвистичко већ искључиво политичко питање и службени језик се мора утврдити по доминантној нацији. Логично је да службени језик буде црногорски” (Николић 1997: 56). Шта стоји у подлози дате “логике”, јер ако иједна наука не може без критеријума, онда је то без сумње логика, будући да она испитује критеријуме правилног мишљења? Ако наведена “логика” не призове у помоћ критеријум “правног насиља”, онда она очито не може ни у једном другом критеријуму наћи своје упориште. Чак ни у ономе социолингвистичкоме о “самопроцјени већине говорника” датога језика, на које се позваше Хрвати и муслимани при преименовању српскога језика у “хрватски” и “босански” као политичке језике. Јер, у Црној Гори, показао је то посљедњи попис становништва, на велику жалост заговорника “црногорског књижевног језика”, апсолутна већина говорника (чак 63%) изјаснила се за српски као свој језик, док је “црногорски” подржало тек 20%. Зато би се “црногорски књижевни језик” по том критеријуму могао бранити једино као мањински језик. Али и ту има један непремостиви правни проблем. Наиме, у европској “Повељи о регионалним језицима и језицима мањина” (Стразбур, 1992) дословце се каже: “Регионални језици или језици мањина значе језике...који су различити од званичног језика те државе; ово не укључује дијалекте званичног језика државе, нити језике миграната”. (Део I, Опште одредбе, члан 1, Дефиниција). Одатле проистиче да би се “црногорски” могао прогласити мањинским језиком само ако је он лингвистички неподударан са српским као званичним уставним језиком у Црној Гори. А за такав подухват једино се могуће позивати на дукљанске критеријуме Војислава Никчевића о постојању вишка “фонема” у “црногорском језику”, с тим да се те фонеме не могу идентификовати као фонеме ни по једном лингвистички познатом критеријуму, него једино по Никчевићев(ск)ом оригиналном а лингвистички небулозном науковању по коме је “фонема минимална дистинктивна јединица исказа у разликовном смислу” (о тим “ингениозним” тврдњама Никчевићевим што с лингвистиком немају никакве везе в.

опширно у Ковачевић 2003: 167-173).

Нема, дакле, никаквог научног – ни лингвистичког ни правног – упоришта за претварање лингвистичког српског у политички црногорски језик, а о томе недвосмислено свједоче бројни радови у књигама и зборницима посвећеним покушајима политичког прогона српскога језика у Црној Гори, као што су нпр.: Војиновић 2003; Језик и памћење I 2003; Језик и памћење II 2004; Ковачевић 2005; Распеће српскога језика 2005; Стојановић & Бојовић 2006). Оставши без било каквог научног упоришта за прогон српског језика, политички и “социолингвистички” поборници “црногорског” а прогонитељи српског језика сада би, попут Хрвата из деветнаестог вијека, да направе некакав компромис (као да било која наука почива на компромисима?!): да изврше не потпуно него *полупреименовање* српскога језика. Наиме, све чешће се као могућност уставног рјешења језика помиње термин “*српски или црногорски језик*”. Присјетимо се, тако је почело и са Вуковим српским књижевним језиком у Хрватској. Хрвати су 1867. српски језик званично преименовали у *хрватски или српски језик*. И тај термин су, нормално, најчешће употребљавали све до времена осамостаљења хрватског дијела из тог термина, дакле до времена васпостављања политичког “хрватског књижевног језика”. Највећи недостатак датог термина јесте његова неистинитост, јер он подразумева да је дати језик подједнако двонационално утемељен и да се та истост потврђује алтернативним термином *српски или црногорски*. У датоме термину везник *или* има вриједност еклспланативног (објаснидбеног) везника којим се реименује претходно наведени појам, истовремено указујући на потпуну равноправност датих појмова. А то и јест циљ предлагача: нека једно вријеме функционише алтернативни термин, а онда ће се, у погодном друштвено-политичком тренутку, баш као у Хрватској, политички отписати један од алтернативних термина, тј. синтагматски термин ће се свести на лексички. Тешко ли је погодити који! Термин “српски или црногорски” семантички је нпр. аналоган термину “правопис или ортографија”. А свакоме ко ишта зна из лингвистике, више је него јасно да термин “српски или црногорски” нема никакво научно упориште, јер одредница *српски* упућује и на “лингвистички” и на “политички” језик, а одредница “црногорски” чак ни на политички него само на политикантски

језик (јер нема правнополитичку, али ни социолингвистичку потпору, какву нпр. имају “хрватски” и “босански” као политички језици). Због свега тога само уз помоћ, из времена Стаљина познатих критеријума језичког насиља, могуће је у нови устав Црне Горе увести “црногорски језик”. Али он не би могао по досад једино на Балкану примјењиваним критеријумима добити статус чак ни “политичког језика”, него једино можда “политикантског језика”, као нове уникатне “социолингвистичке” категорије.

Л и т е р а т у р а

- Војиновић 2003: Рајо Војиновић, *Српски пишем и зборим: Разговори о језику Црногораца*, Подгорица – Нова Пазова: Културни центар “Свети Сава”, Бонарт.
- Грешел 2003: Bernard Gröschel, *Postjugoslavische Amtssprachenregelungen - Soziolinguistische Argumente gegen die Einheitlichkeit des Serbokroatischen*, *Српски језик*, VIII/1-2 (Београд) 135-196.
- Декларација 1967: Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, u: Slavko Vukomanović, *Jezik, društvo, nacija*, Београд: Jugoslovenska revija, 1987, 164-165
- Језик и памћење I 2003: *Свевиђе*, лист Епархије будимљанско-никшићке за вјеронауку, хришћанску културу и живот цркве, тематски број: *Језик и памћење*, бр. 7, април 2003, Беране.
- Језик и памћење II 2004: *Свевиђе*, лист Епархије будимљанско-никшићке за вјеронауку, хришћанску културу и живот цркве, бр. 19, тематски број: *Језик и памћење II. Одбрана српског језика*, Беране, 2004
- Ковачевић 2003: Милош Ковачевић, *Српски језик и српски језици*, Београд: СКЗ, БИГЗ.
- Ковачевић 2005: Милош Ковачевић, *Против неистина о српскоме језику*, Источно Сарајево: Српско просвјетно и културно друштво “Просвјета”, Просвјетино књижевно коло 6, књ. 16.
- Николић 2007: Татјана Николић, *Извориште будућих сукоба*, НИН, 2923, 4. 1. 2007, 56-57.
- Ошлес 2006: Волф Ошлес, *Подела српскохрватског језика је потпуни идиотизам*, *Глас јавности*, 3019, 15. 1. 2007, стр. 14.
- Стојановић, Бојовић 2006: Јелица Стојановић, Драга Бојовић, *Српски језик између истине и обмане у Црној Гори*, Београд: Јасен.

СРПСКИ ЈЕЗИК И ПИСМО У ОГЛЕДАЛУ ВЕКОВА И НАЦРТА УСТАВА ЦРНЕ ГОРЕ

Утемељеност свих озбиљнијих тековина људске заједнице, па и оних у области културне надградње, цени се по степену њихове континуиране трајности. Зато нису ретки случајеви у свету, о балканским просторима последњих деценија да и не говоримо, посезања за лажним сведоцима тога ранга. Претензије за статус најстаријег народа, трагање за доказом живота и напредовања на данашњем простору обично води преко присвајања туђих споменика, а ако треба и — туђих гробова. Свако кривотворење ове врсте, свако фалсификовање подразумева огрешење на два паралелна колосека: затирање праве истине и васпостављање кривотворевине („Мунар дуби на крст раздробљени!“). Јер поред истинског сведока лажни је немоћан. Повод нашег окупљања, језик и писмо на простору данашње Црне Горе, поприште је неравноправне борбе истинског континуитета у трајању једног језика и његовог писма и већ подуго упорног, плашим се, потцењиваног настојања неуког, до јуче, бар се тако чинило, усамљеног актера, да докаже недоказиво, да комичној работи уприличи статус озбиљног пословања.

На тлу данашње Републике Црне Горе говорило се српски и писало ћирилицом од времена када су друштвене прилике подразумевале организовано писмено комуницирање међу собом и са суседима. Истим језиком, у науци познатим као српскословенским, српском редакцијом старословенског, првог књижевног језика код Словена, писани су сви текстови на подручју јурисдикције Српске цркве па и Мирослављево и Вуканово јеванђеље, два сјајна споменика са самога краја XII века. Први је настао по наруџбини Немањиног брата по мајци, кнеза Мирослава, који је столовао у Хуму, а други по налогу Немањиног најстаријег сина Вукана, владара Зете. Тада једино и могућим, дакле српскословенским језиком, који је, с обзиром на терен свога утемељења, имао екавску основицу, штампан је *Октоих*, прва српска печатана књига на Цетињу

1494. године. Континуитет језика и писма трајаће, дакле, у времену процвата и успона српских држава, а и касније, када је национална писменост, као и други видови културне делатности, таворила у вековима свеопште таме и робовања заосталијима и неписменијима, али војно моћнијима. Језичке разлике у писаним документима средњег века, последица су, обично несвесног, уношења локалних појединости, за науку драгоцених грешака, у којима стручњаци траже и налазе важна, неретко једино ваљана упоришта за судове из историјског развоја српског народног језика. Све те, науци до данас познате, разлике струка смешта под окриље ауторских и писарских манира, а оне, примерице, нису веће у текстовима насталим на тлу данашње Црне Горе и непосредно суседних области од оних примећених у споменицима писаним на подручју призренско-јужноморавског и тимочког дијалекатског типа. Другачије није ни могло бити све до скорашњих дана, све док је синтагма „Срби и Црногорци“, таман као и „Срби и Личани“, „Војвођани и Банаћани“ баштинила статус синтагме „воће и јабуке“. На том пољу ништа се битније није дешавало ни након револуционарне одлуке Срба, суочених са новом опасношћу, боље речено сопственом недораслошћу да се равноправно носе са претећом експанзијом Ватикана и католичанства, да посегну за, условно речено туђим, рускословенским језиком. Неједнак домашај новог језика на српском етничком и језичком простору, у почетку преузетог у нади да се користи у цркви, где се до данас задржао, и у књижевности, што се показало нереалним, у сагласности је са географијом и степеном културног успона српских земаља и крајева.

Вукова реформа доноси напуштање, условно речено, туђег језичког израза у корист свога и раскид са дотадашњом праксом ослањања на црквени језички модел. Поуздан ослонац, али никако и готов модел (о томе нешто више мало ниже) у свом раду Вук је нашао у народном говору. А у дијалекатску основицу тога новог типа књижевног језика залегао је сплет неколико битних гласовних и морфолошких особина и категорија: доследно новоштокавска акцентуација, сугласник *ћ* (а не *ј*) у речима као *мећа*, гласовна група *шт* (а не *шћ*) у примерима као *гуштер*, сугласници *ћ* и *ђ* (а не групе *јт*, *јд* или сл.) у облицима као *доћи*, *дођем*, ново јотовање у примерима као *пруће*, *гробље* (а не *прутје*, *гробје*), наставак -а

у генитиву множине именица (*жѣнѣ, јунѣкѣ*), доследно *-ма* у дативу, инструменталу и локативу множине именица (*жѣнама, јунацима*). Овакав избор особина имају говори православног становништва у области која се протеже од Херцеговине до ушћа Дрине и обухвата источну Херцеговину, северозападну половину Црне Горе, западну Србију и део источне Босне, као и понеки говор у српској дијаспори у Хрватској. Од муслимана овако говоре они у источној Херцеговини, у северозападном Санџаку и у босанском Подрињу; католика с оваквим говором било је у Вуково време сасвим мало. С набројаним особинама удружује се ијекавски изговор свуда сем у мачванско-ваљевским пределима и у Грузи, где је дијалекат екавски“ (Ивић 1998: 223-224). У основицу је, дакле, залегао дијалекатски тип који покрива пола данашње Црне Горе. Са толиким процентом не учествује ниједна друга државна јединица. Та основица је, као што је добро познато, миграцијама далеко разнета на запад и северозапад. Област Пиве, Таре, Комарнице и горњих токова Лима и Мораче припада колевци херцеговачко-крајишког дијалекта. Реч је уз то и о расаднику српске духовности и светосавља, које се, и то се одавно зна, нигде није уткало у локални ономастикон као на дурмиторском платоу. Наука не сматра случајношћу што су трагови црквеног језика, оличени и у именицама средњег рода на *-ије*, најдубљи у токовима Мораче, Таре, Пиве и њихових притока, где овај суфикс није необичан и код именица изван црквеног живота. Не само, дакле, *Ваведеније, Бденије, Преображеније* и сл. него и *прољѣвеније, нагрђѣвеније, чудѣвеније, ђмрченије, смрѣвеније, смрђеније* и сл. Раширеност појаве објашњава се ауторитетом и утицајем цркве на тим просторима у средњем веку. „Вероватно нећемо погрешити ако претпоставимо значајно зрачење и мисионарство богомоља као што су пивски и морачки манастир. Ширењу култа Светога Саве и легенди о првом српском архиепископу, и то је добро познато, и те како су доприносили црква и њено свештенство“ (Реметић 1997: 84). Иако је „подручје на коме су забележене народне умотворине о светом Сави заједно с местима која носе његово име врло... широко“, „остаје утисак да му је исходиште и жариште било на подручју Херцеговине и Црне Горе и да се оно ширило напореда са сеобама“ — каже реномирани историчар (Божић 1979: 389).

У примени, неговању, унапређивању књижевнојезичког

израза који је за потребе српске културе реформисао Вук Стёвановић Караџић, као и у осталим сегментима лингвистичког пословања, значајног удела имали су и имају стручњаци са простора данашње Црне Горе. Нека ми буде допуштено да поменем двадесетак црногорских (у најширем смислу речи) имена и презимена: Радосав Бошковић, Михаило Стевановић, Јован Вуковић, Радомир Алексић, Гојко Ружичић, Данило Барјактаревеић, Миодраг Лалевић, Митар Пешикан, Милија Станић, Срђан Мусић, Драго Ћупић, Петар Сладојевић, Драгољуб Петровић, Бранислав Остојић, Драгомир Вујичић, Светозар Стијовић, Мато Пижурица, Милица Радовић-Тешић, Јелица Стојановић, Јелица Јокановић-Михајлов, Ненад Вуковић, Зорица Радуловић, Миодраг Јовановић, Слободан Павловић, Михаило Шћепановић и још толики други. Пола столећа широм бивше Југославије ученици су се описмењавали из граматика које су писали М. Стевановић и Р. Алексић. Специјалисти са подручја Црне Горе су значајно, обично пресудно, учествовали у профилисању важних инструмената српског односно српскохрватског језичког стандарда. Довољно је погледати тзв. нулти табак, почетне стране *Речника српскохрватског књижевног језика*, *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, па и *Правописа српскохрватског књижевног језика* двеју матица из 1960. године. Од једанаест чланова тадашње Правописне комисије четворица су из Црне Горе. Након распада српскохрватске државне и језичке заједнице Матица српска године 1993. издаје *Правопис српскога језика*. Приредили су га Катуњанин Митар Пешикан, Ровчанин Мато Пижурица и Војвођанин Јован Јерковић. И тако од почетка србистике посленици са ових простора успешно се огледају у једној важној националној научној дисциплини. Неки од њих су чинили и чине част струци, ширили су и шире видике, постављали су и постављају тешко достижне белеге. И нико од њих током целог XX столећа, а ни у зору трећег миленијума, нити се залагао нити се, пак, залаже за неку засебну, оделиту кодификацију језика у Црној Гори под називом „црногорски језик“. Изузмемо ли Дрљевића и Штедимлију, нико осим Војислава Никчевића, који по огрешењима о елементарне постулате струке у коју се деценијама трпао, чврсто држи недостижну челну позицију. Годинама смо у повременим оглашавањима појединаца поводом Никчевићевог „знанствовања“ слушали

о „аветној“ и „распамећеној“ лингвистици и науци. Неки су га и жалили због сизифовске упорности у тој „промашеној работи“, због необјашњивог истрајавања у „ћораву послу“. Нацрт Устава Црне Горе, датиран 8. септембра 2006. године, као да објашњава Никчевићеву упорност. У 15. члану највишег законског акта пише: „У Црној Гори у службеној употреби је црногорски језик. Равноправни су ћирилично и латинично писмо“. Када би се испоштовале све одредбе овога *експертског текста*, загарантованих људских и грађанских права и слобода, као и људског достојанства, било би довољно за пола Европе. Ипак, озбиљни, рекао бих непремостиви проблеми „са самим собом“ стоје баш у 15. члану, чији садржај има два аспекта: лингвистички и правни. Иако сам далеко од ове друге дисциплине, јасно ми је да у овом тренутку није могућ мериторан дијалог са предлагачима највишег државног документа ни у једном аспекту. Војислав Никчевић је једини заговорник „црногорског језика“, а са њим још нико није успоставио научни дијалог. Занемарићемо несувислост стару три и по деценије, по којој су „Срби крајем XIX стољећа напустили црногорски језик, који је Вук увео у српску књижевност“ (Никчевић 1971), али не смемо искључити по уставне одредбе озбиљније импликације знатно новијег Никчевићевог резоновања у области језичке стандардологије: „Традиционална лингвистика је показала богатство црногорског језика у свим доменима, као и то да се између црногорског народног језика и црногорског књижевног језика може ставити знак једнакости, што у Европи није случај ни са једним језиком“ (Никчевић 2000). И од Никчевића је ово више него много! Студенти основних студија из србистике, да не говоримо о онима који се иоле озбиљније баве струком, знају да изражајни идиом статус књижевног, стандардног језика стиче под условом да је: а) независан од народних говора, б) увек нормиран, в) функционално поливалентан, г) резултат преласка једног етникума из „етничке цивилизације“ у „интернационалну“. Вук је до наддијалекатског типа овога данашњег српског књижевног језика дошао свесним чином, напуштајући у пракси и нека основна првобитно прокламована начела. Одговорност за утемељење и неговање књижевног језика пренео је са пастира и орача на писце, који су дужни да од више изражајних могућности одаберу најбољу, најправилнију, а у почетку их је оптуживао за

кварење тога истог језика. Чувши по босанским касабима и Дубровнику ликове без јекавског јотовања јадарске *ђевојке* је превео у старије *дјевојке*, *ћерање* у *тјерање*, а након дружења са Дубровчанима и босанском браћом „мухамеданскога закона“ и са Црногорцима почео је да реже и једе *хљеб* уместо дотадашњег *љеба*. Првео је мудри Вук своју реформу кроз филтер такозване „опћене правилности“ и стигао до реченице „*Дошао дјед и донио дванаест врућих хљебова*“, у којој је од дијалекта задржан само везник *и*. Све друго је реконструкција, у основи —архаизација језичког израза. Вуку је временом постало јасно да књижевни језик мора превазићи народни говор. Јасно је Вуку, али није Војиславу Никчевићу, који „између црногорског народног језика и црногорског књижевног језика“ ставља „знак једнакости“. У домену је нагађања на који се „црногорски народни језик“ мисли? У Црној Гори постоје говори са два, три или четири акцента. Пола Републике припада дијалекатском типу од којег је Вук пошао у свом реформаторском подухвату. Јадарско, дурмиторско, романијско, златиборско, чачанско и чије све не *дошб ђед* у неким деловима Црне Горе и Брда може се чути као *дошá ђед*, *дошǎ ђед*, *дошǎн ђед*, *дошǎо ђед*, *дошǎ ђед*, *дошб ђед* и сл. На подручју Србије може се чути и више варијанти истог израза, али тако нешто се и очекује у богатом дијалекатском колориту, а нормирани књижевни језик је, видели смо, нешто друго. Тражење ослонца за посебност књижевног језика на оним трима „црногорским“ фонемама наука је давно укњижила у корпус бесмислица. Звучни парњак гласа *ц* у речима тима *своно*, *свезда*, *суд*, *сунсара* покрива, између осталог, пола Србије, а *узелице* које *седе* и *једу* могу се сретати од Мрчајеваца до Словеније.

Термином *аксиом* се означава „научна истина јасна сама по себи; неоспорна чињеница коју није... потребно доказивати“. Под кров аксиома подводи се, дакле, и истина да је целина већа од дела, а две трећине од једне шестине. Тако је у математици и логици, а у нацрту новог црногорског устава — обрнуто. Прописује се црногорски језик, за који се на последњем попису становништва пре три године изјаснило свега 17% грађана, док их безмало целих 60% рече да говоре српски. Црна Гора се дефинише као држава „заснована на суверенитету грађана, људским правима и слободама, владавини права“, у којој се „свакоме“ „јамче људска права

и слободе“. Све речено, лепо срочено, вероватно однекуд испреписивано, као и одредба чл. 18 („Сви су пред законом једнаки“) потврено је одредбом о језику, једном од основних грађанских права, одредбом којом се фаворизује мањина, а занемарује воља већине. А далеке 1871. године Јевстатије Михајловић, поражени Вуков противник, објављује у Новом Саду књижицу *Сујевџрије и невџрије*, где стари глас „јат“ доследно обележава графијом \$, „па нека га сваки по свом начину изговара или изворно као *је*, или као *и*“. У позадини оваквог поступка је жеља да се отклони најслабија тачка Вукове азбуке, коју Михајловић у том своме раду прихвата из простог разлога што „оно бива, што већина хоће, било то добро или не“ (Ивић 1998: 249). Тако се, ето, резоновало у време далеко од заклињања у демократске тековине и планова „да се на демократским основама укључујемо у европске и евроатлантске интеграције“. Даће Бог да се странице новог Устава Црне Горе отворе и разуму и здравој народној памети, која, из разумљивих разлога, не би да кида вишевековни континуитет српског књижевног језика. Људски, практични разлози и логика свакодневног живота у том правцу су усмерили и висок проценат грађана који се не осећају Србима. Таквих је јамачно знатно више од оних који су за „црногорски језик“. Више се несрба изјаснило за српски него свих грађана за црногорски језик. Расплет има само један частан пут. Један уколико не буде по принципу: „Сила отме земље и градове“, а камоли српски језик неће.

Прописује се равноправност двају писама. Перспективу остваривања тога сегмента грађанског права у будућности упутно је пропустити кроз призму актуелних прилика. На црногорској телевизији, на пример, ћирилска слова се данас могу поткрасти углавном у старијим прилозима исте куће или, пак, у серијама и титлованим филмовима преузетим од суседа, пре свега из Србије. Ако овде нередовног гледаоца може завести утисак добијен на ипак случајним узорцима, једна чињеница има посебну тежину. Ко из правца Републике Српске кањоном Пиве пође да се поклати Свецу, слава му и милост, искључиво латиницом га путем обавештавају о старини и удаљености манастира. Тек у Богетићима, надомок светиње, на маленој табли у облику класичног путоказа ћирилицом је, вероватно заслугом неког локалног угоститеља, исписано ОСТРОГ. Ни по јада што је погажена једна од одредаба важећег устава!

Овде је погинула елементарна грађанска пристојност, омануло је породично васпитање. Ако не због овога, због чега да бриде образи? Биће да је посреди још једно дело оних који се надају профиту, уздајући се у валидност Андрићеве, несумњиво из народа, који опомињуће памти све, преузете изреке: „Добра вакта ко образа нема“. Досадашње искуство целог света опомиње да се ништа не дешава случајно, па ни ова политичка и културна диверзија, дречећи ускликтај примитивизма и промишљене осиноности привидно и привремено моћних. Има, али их је све мање, људи који се ничега не боје, али је све више оних који се ничега не стиде. Када смо код наведеног неукуса, да не заобиђемо трезвено промишљање Предрага Лазаревића, професора Правног факултета у Бањој Луци, по којему је језик „опредмећена духовност“ (Лазаревић 2002). Духовност нам је једна, миграцијама са ових пространстава разношена и укореењивана у новим земљама и крајевима. Знају они који се ничега не стиде значај тога свезезивног ткива, а поготово знају ауторитет, слава му и милост, чудотворца Василија Острошког у народу.

У народној поезији копље се ломи на двоје, на троје, због захтева метрике и — „на три половине“. У свим, а посебице у смутним временима и људи се леме као сламке. Све се може ломити, па и армирани бетон, у што сам се недавно уверио, гледајући како се мајсторски пропуст жели исправити лупањем истина свежег бетонског зида. Резултат је био очекиван и, у овој прилици, опомињући. Српски језик је осмовековна импрегнирана грађевина, која се не може штетити ни на једном ћошку без погубних последица по њене остале делове, по целину. То се једноставно не може разбити. Јер што су Бог, народ и историја тако сјединили не могу, ваљда, нељуди разваљивати. Изгледа да су појединци погрешно протумачили речи владике Рада: „Нека буде што бити не може“. У памет се, браћо Црногорци!

Л и т е р а т у р а

Божих 1979 — Иван Божих, *Свети Сава у предању*, у књизи: *Свети Сава. Историја и предање*. — Београд (Српска академија наука и уметности. Научни скупови, књ. VII, Председништво, књ. 1), 1979, 389.

Брборић 2005 — Бранислав Брборић, *Поријекло, домети и одмети лингвистичке монтенегристике*. — Распеће језика српскога. Лист за језик, књижевност и друштвена питања, Никшић, број, 4, октобар 2005, 14-23.

Ивић 1998 — Павле Ивић, *Преглед историје српског језика*. Целокупна дела Павла Ивића V, Сремски Карловци—Нови Сад (Издавачка књижарница Зорана Стојановића), 1998, стр. 348.

Лазаревић 2002 — Предраг Лазаревић, *Обрађујмо у миру своје језике*. Поводом Повеље о босанском језику (3). — Глас српски, Бања Лука, четвртак, 23. мај 2002, 14.

Никчевић 1971 — Војислав Никчевић, *С чиме је у сукобу Новосадски договор*, ВУС, Загреб, XX/1018, 3. студеног 1971, 24-25.

Никчевић 2000 — Војислав Никчевић, *Црногорски као матерњи. Будућност народа чува се језиком*. Ogлашавање Матице црногорске и В. Никчевића поводом Међународног дана матерњег језика, Побједа, Подгорица, 12277/LVI, 19. фебруар, 29.

Реметић 1997 — Слободан Реметић, *О траговима црквеног језика у народним говорима (потврде именица средњег рода на -ије)*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1997, књ. LIII, 75-85.

ФРАНЦУСКИ И ИТАЛИЈАНСКИ ПИСЦИ О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Нашли смо и неколико мишљења Француза о особинама и лепотама нашег језика, па ћемо и њих пренети.

Б. АКЕ, А. БУЕ

Прво из једне књиге штампане на немачком језику баш у почетку прошлог века Писац је Француз **Балгазар Аке** из Бретање, који се тамо родио 1740, а умро у Бечу 1815. године. Б. Аке, који је као војни лекар служио у Седмогодишњем рату, а после био професор у Љубљани и Галицији (Лавову и Кракову) издао је 1801. једну Словенску Етнографију на немачком језику (42) у којој каже:

“С обзиром на славонски језик, ја бих се дуже био задржао у Босни, чији је начин говора, по једнодушном суду свих познавалаца словенских језика, као и по моме сопственом испитивању, **најчистији, најдивнији и најнежнији међу свим словенским и вевдским дијалектима**, исто онако као што је бугарски најгрубљи.”

Одмах за овим ћемо навести **Ами Буеа**, који је хронолошки међу првима и по својим оригиналним запажањима на првом месту. Он је 1840. издао монументално дело “Европска Турска” у 4 тома (43). Оно је пуно и геоморфолошких и антропогеографских података (Буе је у првом реду био географ). Но има ту изјава и о српском језику, које ћемо овде пренети.

У II књизи на стр. 34 пише Буе: **“Српски је међу словенским језицима оно исто што и латински према језицима изведеним из њега.** Тако Србин лакше разуме руски него Рус српски... Српски језик не пружа ван градова страшне дијалекте као немачки и француски; **сељак у најзабаченијој колиби, једнако као богаташ у свом конаку** (ову реч даје Буе на српском), **говоре свој језик сасвим чисто.**”

Стр. 36/37: “Србин говори мање брзо него Немац и чини паузе на начин који се за дивљење прилагођава дебатама **Никаква дискусија у неком европском језику није нас више потсетила на хармонију и елоквенцију енглеских говора као овај начин српског говора.** Сва разлика је у томе што је енглески врло често флегматичан и хладан у својој унутрашњости, док је душа

турског Словена подгрејана јужним сунцем. Понекад се запажа, то је истина, и сувише речи; али те сувишности одузимају тако мало времена, констатација фразе је тако проста, Словени имају толико доброг смисла и прецизности, њихова уобразиља је тако источњачки питорескна, сваки говори тако уљудно и кад дође на ред, да човек **не може друго него да се диви њиховом језику**, нарочито кад га упореди са мрмљањем Грка, праћеним гестикулацијама и прекидима које присутни понављају, или са језиком Француза и Италијана, тако често надуваним одн. тако пуним реторичких украса, или тромих Немаца, са њиховим периодама, због којих се често губи дах, и њиховом особеношћу да понекад лепоту застру до пола нејасношћу. **Ако су икад иједан језик и иједан народ били створени за државну форму јавних дискусија, то су јамачно српски језик и српски народ.”**

В. СОМИЕР, С. РИБЕР

На истој страни цитира Буе Виалу без ближе ознаке. То је несумњиво **Виала де Сомиер**, пуковник француски за време Наполеона. Он је издао две књиге о Црној Гори (44). Јамачно ту стоји оно што Буе означаје да “тако добро каже Виала”: **“Српски језик је богат, лаконичан, енергичан и хармоничан. Он је исти у устима оба пола, и употребљава се једнако срећно кад се опевају милости љубави или подвизи одн. крвави трофеји бога Марса; он сједињује број са мером; он је соноран, племенит, говорнички, жесток; то је, једном речју, језик хероја једнако као и оратора.”**

Неколико речи о обојици цитираних француских писаца. Ами Буе је био првенствено француски геолог, али истовремено и географ: геоморфолог и антропогеограф одн. етнограф. Ово своје својство је нарочито показао цитираном књигом “Европска Турска”. Рођен је у Хамбургу 1794, умро у близини Беча 1881. Сва је своја дела издао на француском.

Л. К. Виала де Сомиер био је француски официр (пуковник), и као такав командант Херцеговог и Котора за време њихове окупације од стране Француза. Од 1807. до 1813. био је француски изасланик код црногорског владике Петра I. Одатле потиче његова цитирана књига (Историско и политичко путовање у Црну Гору).

Доцније смо пронашли код **Сипријана Робера** скоро исти цитат који је наведен при крају излагања о изјавама Ами Буеа, и то у његовој књизи “Словенски свет” (45), са тачном ознаком да је преузет из Виала де Сомиер.

Са своје стране Робер је такође писао о “илирском” или српском језику у свом уводном предавању на Колеж де Франс, преузимајући, као други до тада, катедру Славистике после Мицкијевића 1844. године (46). (Живео је од 1807. до 1857). У том уводном предавању казао је Сипријан Робер:

“Кад човек није рођен као Словен, пре него би филолошки испитао све језике словенске и све њихове књижевности у маси, треба испочетка једног од њих довољно упознати. Треба, по могућности, упознати најстаријег, најпростијег, оног који најбоље пружа кључ за све остале. Исто тако, да би се правилно оценила словенска раса у својој укупности, потребно је најпре изучити племена ове расе која су у својим обичајима, својим законима, својој поезији, сачувала оригинални тип са најмање алтерације.

Овај језик, ову нацију, ову примитивну словенску поезију мислим да сам нашао у Илирији. Питаће ме, несумњиво, како сам ја дошао до тог уверења. Полазећи од идеје да на крају сваке велике расе постоји мајка племена (почетно племе), као што у извору сваког језика постоји језик-мајка, ја сам тражио годинама ово племе и овај језик на северу Европе. На ниједном месту нисам могао да установим његово постојање... Латинизам је сасвим дубоко модификовао првобитан карактер Пољске и Чешке... Код Руса сам нашао славенски геније тако дефилиран азијатским импортацијама као што је у Пољској са импортацијама западним. Очајан, ја сам онда прешао на Словене које зову варварским... Све оно што код осталих словенских народа живи само у стању легенде и тамног мита пружа се у стању живог закона у овој непроменљивој и поетској Илирији. Нисам ли, онда, могао закључити да сам напослетку додирнуо живу стену, земљу првог формирања, да су Срби Илирије заиста најстарији између Словена? Ако једног дана буде могуће да овом општем курсу додам један курс практичан и специјалан, један курс граматике и филолошких објашњења, то ће онда бити илирски језик кога ћемо читати у заједници са класичним писцима. Ако успем да постигнем тај резултат, ја ћу га сматрати као свој најлепши триумф.”

ЛАМАРТИН, Е. РЕКЛИ, Р. МИЈЕ

Ламартин је такође, још раније, описујући своје пропутовање кроз Србију дао опште карактеристике Срба, и том приликом за српски језик написао: “Њихов језик, као сви

други који проистичу из словенског, хармоничан је, музикалан и ритмичан.” (47).

Ламартин (Марс Луји Пра д Ламартин), врло истакнути француски песник, књижевник и државник, уводи романтичан правац у француску лирику. Рођен 1790, умро 1869.1829. постао члан Академије, 1848. био министар спољних послова. Писао много и многоструко.

Француски веома истакнути географ **Елисеј Рекли** писао је у свом трактату “Опште географије” 1876. године веома лепо о Србима. Ту се мало дотакао и њихова језика, рекавши (48,1, 285):

“Срби говоре **ти** један другом у њиховом лепом језику, звучном и бистром, веома погодном за речитост; том приликом се радо означавају именима најближег сродства...”

Француски дипломат и књижевник **Рене Мије** (1849-1919.) који је био и француски посланик у Београду (1885-1888.), написао је у једном путопису мало доцније издатом (49) ово о српском језику.

“Што се тиче гласа, он је код сељака те земље **ванредно слadak и соноран**. Ја сам се често задржавао код сасвим необразованих тетака које су продавале своје поврће на тргу, низашта друго него да чујем музику њихових речи. **Српски, тако говорен, изгледа готово једнако хармоничан као италијански...** Та женска грла су дивна да кадифасто изразе (да умекшају) претврде гласове. Треба чути грађанку српску да дебитује један песнички комад. Већ сасвим различита од своје сестре сељанке, она је често слабуњава и нежна: човек мора да се чуди обојеној јачини њеног гласа који се излива у кристалним водопадима”

А. Л. БОЛИЈЕ, О. ДОЗОН, Е. ДЕНИ

Око 1900. написао је у својој монографији о Босни и Херцеговини француски историчар и публицист **Анатол Лероа-Болије** (1843-1912.) ово о српском језику (50): “међу свим словенским језицима, тако богатим у разноликости форми и гласова, идиом ових илирских Словена је можда најслађи и најмузикалнији, као што је то идиом чија је народна поезија најбогатија. Босна је допринела, великим делом, стварању дивне српске епске поезије и, то је јединствен случај у Европи, овај епски дар још је увек жив у основи у маси народа тако дуго подјармљеног. Његов поетски геније ни после векова није пресушио да пева легендарне хероје судбоносног Косова Поља, где пропаде хришћанска

независност.”

Огист Дозон, француски дипломат и књижевник (1822. до 1890.), написао је у својој “Српској епопеји” (51) још 1888. године:

“Српски језик је сладак, да су га неки назвали италијанским међу словенским језицима, и он је нарочито обдарен разноликошћу акценгуације и интонације, да му нема пара сем у литавском (језику).”

Француски историк **Ернест Дени** (1849-1926.) писао је после Првог светског рата другу књигу о Србима (51а). Говорећи о Марку Краљевићу и хајдучима, каже да су песме о њима певане **“свуда где одјекује тај слатки српски језик.”**

ИТАЛИЈАНСКИ ПИСЦИ О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Нашли смо неколико мишљења италијанских писаца о српском језику, мишљења веома лепих и позитивних, која ћемо овде изнети. Интересантно је, ипак, да сва ова мишљења потичу од лица која су или код нас рођена, или су међу нама дуго живела. Тим су позванија била да се о језику изјашњавају и да дају судове који не произилазе из једне моментане импресије, већ дугог слушања и проучавања. На први поглед се види да су ова мишљења и да су ови судови солиднији и сигурнији.

А. ФОРТИС

Прво ћемо навести католичког опата Фортиса, кога су цитирали руски писци Пипин и Спасевич.

Алберто Фортис, опат (архимандрит) реда аугустинаца, рођен у Падови 1741, умро у Болоњи 1803, путовао је више пута по Далмацији и остајао тамо по неколико година. Упознао је и људе и језик, па је дао значајан опис свог пута по Далмацији, у којему је први пут објављен текст народне песме “Хасанагиница”. Ова песма је изазвала светску сензацију, па ју је превео на немачки сам Гете (52). (Песма је дата најпре у италијанском преводу, онда словенски на латиници, са страховитим правописним рогобатностима).

Ево шта том приликом каже на страни 69 италијанског текста (књига је одмах преведена на немачки и француски; ја сам имао и оба превода у својим рукама):

“Илирски текст кога ћете наћи после мог превода омогућиће вам да просудите колико би био погодан да послужи Музици и Поезији овај језик, пун звукова и хармоничан, који

је нажалост скоро потпуно напуштен, чак и од оних образованих народа који га говоре. ... На сваки начин, босански језик, који говоре континентални Морлаци, за моје уши је хармоничнији него приморски илирски језик...”

Н. ТОМАЗЕО

Међу италијанским писцима који су величали лепоту и прикладност српског језика нарочито место заузима **Никола Томазео**. Јер га нико други није тако добро познавао и присно осећао као Томазео.

Томазео је био италијански писац, велики и многострани писац (полихистор), који је живео прве три четвртине прошлог века (од 1802. до 1874.). Али, иако италијански писац, он је српски језик научио у најранијој младости; чак га је сматрао и својим.

Никола Томазео је Далматинац, рођен у Шибенику. Врло вероватно је и српског порекла (Томашевић, не Томашић, како Хрвати тврде, јер би се онда на италијанском звао Томазо). Он то пориче, али ипак зато стално истиче своју повезаност са Српством у многим духовним манифестацијама, па чак и језику.

Ми смо већ десетине његових изјава о Српству и Србима, о српској Далмацији итд. изнели у књигама “Спорни предели Срба и Хрвата” (стр. 209 ид), и “Обмане и извртања као подлога народности” (стр. 83 ид). Овде само што је о српском језику писао.

У првом издању својих “Искара” (“Искрица”), које је после издао и на српском, у италијанском издању из г. 1841., Томазео пише из. ос. (53) и о нашем народу “чије јуначке песме задивише целу Европу. Ја га љубим, јер, иако му не дугујем порекло, дугујем му рођење и навике мога првог живота, веома просте и чисте, које стоје изнад случаја и крутог људског мишљења **То је народ који се поноси једним од најслађих и најбогатијих језика света.** У том сам се језику вежбао, а стрпљив учитељ ми беше Спиро Поповић из Шибеника...”

Следеће године је Томазео издао преводе Народних песама тосканских, корзиканских, илирских, грчких (54), па је том приликом казао: “Наш је језик силнији од италијанскога и латинскога, а није сиромашнији ни од грчкога. Нама Србима су народне песме једина школа из које се можемо учити чистоти језика.”

Томазео је одлично знао и старогрчки и новогрчки, па је

чак на овом језику и писао.

1844. издаје Томазео студију о Песмама далматинског народа (55) и том приликом пише:

“Изразитији него италијански и латински, а не мање богат него грчки, наш је језик у равномерности љупкости и снаге, у употреби оних моћних партикула које чине да се смисао увуче у најтананије наборе ствари, које додају речи десетороструку снагу, готово број придоделен броју; и понављајући смисао средством најтананијег звука показују да је човек слика и прилика божанског Духа ствараоца. Нама Србима и Далматинцима су досад народне песме готово једини текст језика из кога се може упознати елегантно својство, сјајна краткоћа и необична простота конструкције. Не, није тако сиромашан начин говора овога народа, како то многим изгледа.”

У свом полемичном спису “Око далматинских и тршћанских прилика”, издатом 1847. (56) пише Томазео на стр. 109:

“И гусле се допадоше, иако слаба слика српског живота; не само данашњи искварени и оскудни француски језик, ни италијански са својим хармоничним обиљем није довољан да изрази све што изражава деликатна моћ српског језика Тај језик је сад проширен у саму Хрватску делима Гаја, Враза, Кукуљевића и њихових племенитих другова. Да, у овим покрајинама буде се отечествене успомене и дијалекат се чисти, приближујући се све више старом српском облику.”

У својој књизи “Друго изгнанство” (57) пише Томазео 1862. године, I. свеска, стр. 153:

“Најчистији језик, најмилозвучнији и најхармоничнији био би српски језик. Говори се у Србији, у Босни, у Херцеговини, у Далмацији; мање правилно у Хрватској и другде у Аустриској царевини и, напослетку (тај језик говоре) Словени Угарске.... Ако је српски језик садржајнији, за то има разлога: Словени, долазећи из Азије, не би могли допрети тако далеко да нису били први. Једнако као српска раса, са великом лепотом својих црта (и њен језик) доказује племенитост свог порекла...”

У том истом делу “Друго изгнанство” (I, 50) има “предлог да се свима Словенима пружи један језик (Proposta di dare a tutti i popoli slavi una lingua) и Томазео се заузима да српски језик служи свим Јужним Словенима као узор, **јер је то “језик чист, најсавршенији у звуку, најхармоничнији”**. Он је раван тосканском према другим италијанским дијалектима

Директно је казао за српски језик да је *la lingua pura, piuntera dei suoni, piu armoniosa*.

У своме чувеноме Италијанском речнику писао је Томазео о српском језику према наводу и преводу Данила Петрановића у Предговору “Искрица” издатих од Српске књижевне задруге:

“Српски језик није дијалекат, него један од четири словенска језика. Он је милозвучнији од пољског и чешког, а језгровитији од руског. Песме српске могу се упоредити са најлепшим кога било народа.... Најчистији, најпотпунији у гласовима, најскладнији, био би српски језик који се говори у Србији, Босни, Херцеговини, Далмацији; мање правилно по Хрватској и по другим крајевима Аустриске царевине...”

У последњем издању Томазеовог Речника из 1929. (58) стоји под речју “Српски”:

“Српски језик или именица ‘српски. . један је од четири идиома, не дијалеката, словенских народа. Хармоничнији је него пољски или чешки, снажнији него руски и има народне песме које се могу ставити поред најлепших песама било које нације. Говори се у Босни и Херцеговини, Загорској Далмацији и у Србији. Хрватски дијалекат, као и њихова раса, претстављају дегенерацију.” (Il dialetto croato, come la razza, e una degenerazione).

А.МАРИЈА

Сад долази трећи Италијан, који је живео дуго времена у Дубровнику, али је писао и осећао на италијанском. Био је клирик.

Апендини (Франћеско Марија), Италијан, теолог, који је крајем 18. века дошао у Дубровник и продужио ту да живи под Аустријом (као наставник и директор верских школа), рођен је у Италији 1768. а умро у Задру 1837. Издао је на италијанском језику једну књигу у два тома о старини и књижевности Дубровника. У првој књизи (59), страна 216, пише о језику Дубровника:

“Не може се ставити у сумњу лепота и савршеност овог језика. Признат у целом свету као исходни језик (“језик-мајка”) он има стварно карактеристике које се толико хвале у грчком и латинском језику. Способан чак за деликатан израз прозних наглашавања, као и за хармоничну, срећну природну транспозицију, као што је већ запажено од људи сасвим упознатих са многим језицима који се данас у Европи говоре,

а посебно од елоквентног Артеаге, он разликује многе падеже простом деклинацијом именица, без помоћи чланова, који су битни атрибут модерних језика; с њима (тим падежима) он износи све формуле и начине говора који чине садржину разговора и слика по превасходству разне страсти људског срца.”

На стр. 254 каже да “словенски језик (тако га зове) код Босанаца и Црногораца није дегенерисан од своје старинске чистоте и примитивног укуса.”

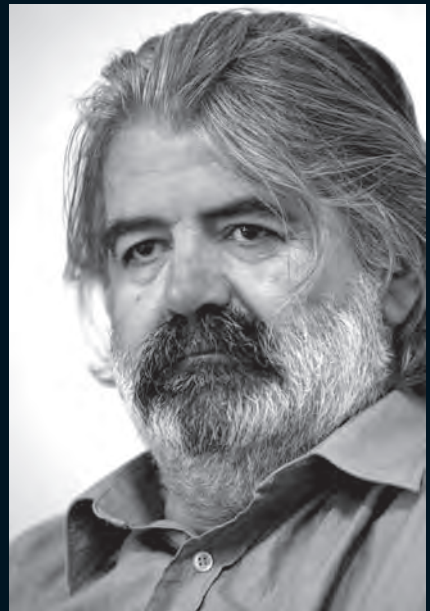
Писац се ту позива на неког “елоквентног (речитог) Артеагу”. Овај се такође морао некад лепо изразити о нашем језику. Али где, то писац не каже. Нема ни о њему неких ближних података. Ми мислимо да смо их пронашли. То би требало да буде Стефан Артеага, рођен у Арагонији 1742, умро у Паризу 1799. У енциклопедијама стоји да је дао “најбољи опис мелодраме 18. века”, да је “ингенуозни критичар”, да је “нарочито проучавао утицај Арапа на модерну поезију у Европи”.

Стручњаци ће једном морати да пронађу његове мисли о српском језику.

СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ

СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ

Бећир ВУКОВИЋ

БЕЋИР ВУКОВИЋ, рођен 3. априла 1954. г. у Колашину. Објавио књиге поезије: Чисто стање (1980), Зидови који расту (1983), Мефистово семе (1985), Потпис свиленим гајтаном (1988), Кад ујутру гавран освануо (1989), Игралиште (1992), Црна уметност (1994), Лов у нејасном (1997), Федерални посед (2002).

Политички чланци: Што сте зинули (2004), Играчке пропасти (2005).

Антологија: Боже правде - Српске песме, беседе, химне, чланци (2006).

Награде: „Марко Миљанов“, „Ристо Ратковић“, награда Фондације „Радоман –Рацо Станишић“.

Редовни је члан Матице српске.

РЕЧ

ОГРНУТА МАНТИЈОМ

на путу према свету
свака реч носила
црну мантију

пред сваком речи
клечало се
(отворених уста)

свака реч била
осветљена
провасиоњена

свака реч светлела
(изнутра)

на путу према
непредвидивој прошлости
преживела само једна реч

коју и сутра пореде
само са њом самом

ЗАНИМАЊЕ

С ОНОГА СВЕТА

брати
цветове
по врту

махнито
мастурбирати
по цветовима

кроз златне ноздрве
цветова бели прах бели

у одаји за чишћење тела
први додир
и вриснула

јутром
пролазити
испод степеница
зиданица куда пролила
прљаву

шетати поподне
звечкајући штапом
између дрвореда са
дугачким сенкама

на брегу
у сумрак
под крошњом црног
бора читати бестселер
бициклическа шетња

ноћу
у кревету
гајити мушкарца

попоноћи
преко поља
са огледалом на леђима

у центру града
уместо трга
језеро

али уместо чамца
мртвачки сандук
привезао
са веслом
великим листом биљке

по води долази Онај
обећао да нас спаси

преко Дунава
који антистих Нила
испред зоре кад пун
месец кроз измаглицу
северно од Калемегдана
пловити у истом чамцу

занимање са онога света
недељом ићи у цркву
ради кривице

УЗНЕМИРЕНА СВИЊА ВИДЕЛА БЕЛИ МАНТИЛ

камионети пуни подсвести
из Беча
Енглеске Швајцарске
са белим крстовима
препуни течног меса
вештачког мрака
пене

камионети контејнери
крцати отпацама из Немачке
Француске контролисаним путем
пристигли кишне ноћи на Бежанију

низ равницу и пшеницу
Ибарском магистралом
према Родочелу Расу
и Девичу
замичу

без светала у покретној канцеларији
извесне заратустре фалусног облика
у мантилима белим са
шлемовима од дур
алуминијума

далеко на југу ухваћена у замку
довољно наивна реалност
планинских венаца
где време снови
где лов ловили
Србови

спушта прст целом
шаком завијеном у
кесу оцртава посед

29. 11. 2006.

КОС НАДЛЕЋЕ НЕНАДОВ ПОСЕД

да се ми уопште нађемо
једна породица цветова
све даље бежи од куће

брег у ужасу експлоатације
али мирише

у измаглици
анонимни статиста
или страшило
раширене руке наставак
осмеха

капи кише кише капи
Магритова господа
(са склопљеним кишобранима)
небом шета

под гранатим у трави
где био ноћни доручак
бутна кост са белом,
јабучицом

узводно
јагње пасе
на руну црна мапа
неког непознатог острва

хита вода
вода хита
хита вода
водопаду

ПЕРАСТ, КАТАКОМБА

однекуда пирук ноћника

откуда тако доцкан
кроз зидине
рушевине
бедеме

с глатким залисцима
приметно храмљући
с другог краја другог
ходника појавио се
Змајевић, син
гобленисте

звезде јесу бића
несаница болест космичка
дан увек
увек дан
дан увек

успорено сенком руке
подигао перику

нисам неки ауторитет
али овај градић
рај за љубавнике

и одсео у одаје без
прозора

у које се не улази
са џеповима

ДОБРИ ЂИЛАС ИЗА РЕШЕТКИ

потипао из земље
настањене сновима

страх коначно био
његова страст

лов
на мрак

теоретичар домаћег терора
на робији
са старцима убицама
ошишаних бркова
који у сумрак
испод бетона жице
врбе са враном
кријући
брзо прекрсте се брзо

али једне недеље
убица из Уба

питао стражара
на бедему

је ли забрањено
да се прекрстим

не
није
али није ни лепо

НА ПУТУ ПРЕМА ДРУГОМ СВЕТУ ОСВАНУО

снег

али као да траг
речи у снегу

преко брега
према гају

осећајући туђу тежину
у телу
Ненад са конопцем
у цепу
намазаним сапуном

подноћ
у шуме Шумановића
зашуморио ветар
око једне гране

ужаснут
оностраном ерекцијом
кос звизнуо

БЛУД ПИСАЊА

(Запис на основи Леонардовог цртежа)

Принц арабијског песка
који говорио о ничему
на почетку говорио

у песку пустињском
нашао шкољкицу

онда упрегао
две камиле за
две љуштурице
е да би зевнула

онда између љуштурица
из унутарутробне
утутканости

као из материце
склупчаног
слепог
голог

не већег
од палца
извадио

Абенхакана Бохарија

ПРИЗНАЊА

ПРИЗНАЊА

Милошу ЦИЦМИЛУ
СВЕТОСАВСКА НАГРАДА

Милош ЦИЦМИЛ

ПРЕКРСТИ ШТАПОМ СВЕТИ САВО, НА КУЋИ НАЧИНИ НАМ ПРОЗОРЕ

*(Награђени рад на конкурсу
Друштва "Свети Сава")*

...Одапевши још једанпут стријелу, млади Растко се ражалости. Мисао му летијеше заједно са стријелом која се немилосрдно зари у груди јелена. Бацивши свој лук, притрча бесловесној животињи и придиже њену клонулу главу. У њеним очима Растко видје живот у лицу свјетлости која се полако гасила, те проклињаше вјештину и руке своје... Погледавши још једном преко рамена ка истоку, сјети се Хиландара и старих монаха па одјаха преко поља Стефану, оцу своме...

Сјећаш ли се када Савле поста Павле? Е, тако и Растка убрзо замијени Сава. Жалио је Стефан а плакала Ана, плакала и Расткову расу и прамен власи квасила, чврсто стезала и привијала на груди. Сава одбаци Расткове одоре и одјену црну ризу. Из руку испусти краљевски жезал а прихвати се чвороватог штапа. Оружје му бијаху крст и бројаница а вјечита жртва Свевишњем молитва...

Утираше камену стазу хиландарску крвавим, босим стопалима, пред оцем Симеоном који крену за њим. У Кареји, преклоњен, зидаше сузно себе, отварајући очи духовне. Не би лако из таме сагледати велико свјетло живота. Би достојан пада штапа Освећеног који га чекаше.

Молитвеник пред престолом не утаји сагледање. Прекрсти народ свој српски. Искаше да дати вид подијели. Отвори прозоре најприје сљедбеницима у црним ризама. Учини свој народ и Божијим. Штапом земљу и воду своју Осави, изводећи је у славу Свевишњег.

Онда, када је стао земљом својом ходити, дозволи Онај коме се молио да му огњем приђе. Осави и ваздух над кућом, земљом Србиновом, и учини га прозором...

И отвараху се многи прозори од тада кроз вијекове и сагледаше свјетлост и благодат Божију. Но временом људи заборављаху на овај дати им дар Божији. Заборавише и самог угодника... Заборавише Светог Неимара... Затворише своје

прозоре и Срца светосавска... Ипак, воља Његова бијаше јача од воље наше. Дозволи да се Свјетлост наших прозора опет врати...

Видим тако далеко, ту испред себе. Видим, моји прозори су опет отворени. И твоји прозори... И њени прозори... Наши прозори... Амин.

Јануар, 2007.

На недавно завршеном литерарном конкурс Друштва „Свети Сава“ из Београда млади Никшићанин **Милош Цицмил** добио је другу награду за прозни састав *Прекрсти штапом Св. Саво, на кући направи нам прозоре.*

Друштво „Св. Сава“ има традицију дугу 120 година, а литерарни конкурс расписује већ десету годину. Награда се додјељује на Савин дан.

Цицмил је награду освојио као представник Гимназије „Јован Дучић“ из Требиња, а до прије три године био је ученик никшићке Гимназије „Стојан Церовић“. У јесен 2004. свесрдно и храбро се придружио протесту никшићких професора због преименовања наставног предмета Српски језик и књижевност у матерњи, а када су његови професори добили отказе, Милош се са још троје својих другова преписао у требињску Гимназију.

Прозни састав Милоша Цицмила оживљава на посебан начин лик првог српског архиепископа и просветитеља и данашњи знамен Светог имена.

Оно што је посебно задивило комисију у Цицмиловом раду јесте ријеч „Осавио“, која ће бити унесена као нова ријеч у Рјечник српског језика и писаће се великим почетним словом.

Редакција „Слова“ срдечно честита Милошу Цицмилу и жели му још много награда и признања на путу духовног узрастања.

БЕЛЕТРИСТИКА

БЕЛЕТРИСТИКА

Димитрије КАНТАКУЗИН

Милован ВИТЕЗОВИЋ

Милутин МИЋОВИЋ

Гаро ЈОВАНОВИЋ

Драгомир БРАЈКОВИЋ

Гојко БОЖОВИЋ

Игор РЕМС

Димитрије КАНТАКУЗИН

О СМРТИ

1

Живљење је моје греховима смућивано, у злобама различним, лукавству и оскврњености се ваља, јер леношћу, непокајањем и неуздражањем лагао јесам.

Некада се радује безмерно и горди се неком насталом малом славом или злопамћењем непријатеља својих, нарочито се радује љубави блудној, пагубној и многоликој којом се угађа начелнику таме.

Стога се бојим од смрти, стрепим од промене времена и стално се тако ужасавам од смрти.

Преузећу Божији суд и савест испитати, осуђење себи ћу обрести и горке по кривици муке, горење вечнога огња сам вољом својом себи у разуму сатворих.

И тако ништа друго не знам што ме чека, осим огња тамног који снагу жеже.

Чемерно сам просветљења лишен јер у разуму безаконовах, у знању прегреших, самовољно бесима се покорих, те су ми и сузе многе потребне за изравнање с овим.

У воде крштења мојега мошти нек се погрузе, нека их опет оскврњене грехом омију другим крштењем и покајањем.

2

Шта сам ја?

Зар ми није од четири стихије састављено тело, што ће рећи од једнога праха...

Један, имајући мере живота и устављајући лета, једноме прекраћујући а другоме продужујући рокове лета - нацрта ми у утроби обличја састављањем силних шара.

И утврди кости, једну за другу свеза, опточи жилама, плоћу велелепно покри и кожом одену да би се чланци здржали нерастрзано, даде живот и дихање, говором почаст и разумом украси, добровољност спрегну.

За мало у давнини и бесмртност подаде, коју,

- авај не знам шта да речем, - због преслушања погубисмо.

3

Када се растанемо од моћи живота- недо-кучивост је одасвуд и жал неутешна, нема исцелитеља, нема ни ближњих.

Када смо честим уздасима и сухим захваћени, када огањ пламени распаљује унутрашњост и растрзава - уздахнућеш из дубине срца и сажалитеља ти нећеш наћи.

4

Не бацајмо се узаман и узалуд, јер један је пут смрти а не други, и на све подједнако надолази.

Ми се о овоме не бринемо и као худо ово сматрамо у шта ћемо ускоро упасти, иако не желимо.

И тужно ће ми се позорје, ваистину, указати горе.

Очима ћу гледати загробнике, страдалце и до конца доспевше.

Мало тамо проникнућу и умом и разумећу страшне тајне - оснажене муке посред душе и тела.

Велико позорје, ваистину, бива, браћо.

5

Не бојим се смрти, нити се устрашујем бесовске зле претње, но с радошћу силном и весељем духовним у тамошња ћу насеља прећи.

Анђелима мирним од овдашњих ћу се превести у спасоносна станишта и према мери добродетељи стан ћу добити.

У бесконачне веке радујући се, са светима ћемо бити, и веселећи се, светлошћу ћемо се осијати вечном и божаственом - чувственим сунцем што је умним и душевним Господ.

И који ће слатком и божаственом његовом зором осијани бити, триблажени, ваистину, и преблажени тројичном ће се озарити светлошћу ...

6

Кога ћеш наћи данас међу нама да се не устрашује у часу престављења, да се не грози и смућује!?

И мучније од ових, као што угледах, страдаће сви они што тартарским кнезовима пођу.

Немам, ето, шта да речем.

Ко ће се данас спасити?

Мало ће ко, ваистину, од кнеза таме утећи.

Недостаје ми ума о овима да говорим, не смем се дрзнути ни у расуђење о овима пошто сам незналица и у томе неискусан.

И остављам ово трудољубивим и мудрољубивим послушницима речи да расуде, ствар искану да нађу и недоумицу разреше.

7

И сви се оскврнисмо свом душом и телом заједно, ум се опи страстима, чувства се зло развратише и уђе смрт кроз враташца.

8

Авај, умножи ми се грехова бreme.

Велико је бreme грехова мојих, о христољупче, велико, ваистину, и неизмерно.

Узиђе на главу моју толико да ми је погрчи несносно доле. И тако главу грчи ка земљи показујући гроб, душу хита да одшаље у ад.

Глава ми, ево, сузама подлеже многим и плачу неутешном.

Доликује ли што немам суза, што не стењох некад, што добра не створих?

9

Ништа више од овог не могу рећи ја, но чини ми се како крај века већ дође...

(Превео на савремени језик Ђорђе Трифуновић)

ДИМИТРИЈЕ КАНТАКУЗИН, син цариника, Грка; из чувене грчко-византијске породице, рођен је око 1435. године у Новом Брду. Запамтио је пад и страхоте разарања Новог Брда од стране Мурата II и Мехмеда II (освајача Србије и Цариграда), 1441. и коначно 1455, када је послје четрдесетодневног бомбардовања град морао да се преда. У град је лично ушао Мехмед II (син Маре, кћерке Ђурђа Бранковића), наредио да се властела погуби, изабране младиће послао у јаничаре, а жене раздијелио војницима. Пјесник је сигурно видио и чету новобрдских рудара које је деспот Ђурђе морао послати унуку Мехмеду II да копају ровове и минирају зидине симбола источних хришћана Цариграда. Запамтио је и грозну освету Мурата II над својим шурацима Гргуром II. (монах Герман) и Стефаном (касније српским деспотима) и њихово осљеппљивање 1441.

Претпоставља се да је двадесетогодишњег Димитрија и његову породицу спасила тада управо Мара, чија је мајка Јерина такође била из породице Кантакузин. Након прогона Новобрђана у Цариград (због побуне) 1467, тамо се нашла и пјесникова многобројна породица. Иако под заштитом царице Маре, која је тада као удовица Мурата II живјела у Жежеву код Сереза, Кантакузини падају у немилост њеног сина Мехмеда II и године 1477. посјечени су у Цариграду пјесников брат Јања са два сина (неки кажу четири) и дванаест унука. Пјесник Димитрије је преживио покољ. Вјероватно се тада налазио код царице Маре (која је, поштована од свога сина, у Жежеву окупљала око себе образовану српску властелу и монаштво, штитила их и помагала), а након њене смрти 1487, отишао је у црноморски град Месемврију и тамо умро крајем XV вијека.

Иако је његов матерњи језик био грчки, зна се само за његове текстове писане српскословенским језиком.

Сачувана дјела: *Посланије кир Исаији, Песма Богородици, Похвала Димитрију Солунском, Похвала Св. Николи, Житије Јована Рилског, Служба Јовану Рилском, спис о Дакији.*

О смрти су пјеснички одломци из *Посланија кир Исаија* које је на савремени српски језик превео Ђорђе Трифуновић. Пренесени су из књиге *Димитрије Кантакузин*, приредио Ђорђе Трифуновић, Нолит, 1963.

(В.М.)

За срѣто

Време Маркојевића

У завеснај кућини обриси
 Свак суданућу боре ко време
 Народ јустик - само гледа пишић
 Маркојевић води своје племе

Где си кука у води под марском
 Боље гледа брота те кроз време
 Да пишићу историјом српском
 Маркојевић води своје племе

Нашко зраде шаним ми проседи
 Рех и неће најбољи на шеме
 Наг српски кај војују сведи
 Маркојевић води своје племе.

Милован Витезовић

БРАНИОЦИ ДУШЕ

Српском стрелцу лук до неба запет
Брани завет дат на Свето писмо
И сан Христа на крсту разапет
На Косову душу спасили смо

Мада Милош распори Мурата
Доње царство потону у тмушу
Лазар оде кроз небеска врата
На Косову спасили смо душу

Што год роди из душе је наше
Ко зна овде што смо досад били
Хлеб белице, вино на дну чаше
На Косову душу смо спасили

Кад зазвоне Грачанице звона
За нас јекне цела васиона
То нас Свети кроз небеса зову
Да бранимо душу на Косову

МОЛИТВА ЂОРЂИЈА ПЕТРОВИЋА СВЕТОМ КРАЉУ СТУДЕНИЧКОМ У МАНАСТИРУ ФЕНЕКУ НА БОЖИЋ 1814

Твоја патња и на моме лицу
Дај ме Свети у Србију врни
Да ти вратим Твоју Студеницу
Светог Краља моли Ђорђе Црни

У Србији зло је што се на зло ваља
У мукама Србљи и не слуте можда
Да сад и ја за се требам вожда
Црни Ђорђе моли Светог Краља

Дај помози, бесмртан по души
Српској души - мешини за боли
Да је турски колац не пробуши
Црни Ђорђе Светог Краља моли

Дајем главу изнету из буне
Којекуде јер то хтеде и Бог
Нек ме српски народ не прокуне
Црни Ђорђе моли Краља Светог

Из Србије избегли смо оба
Остао нам народ је без вође
Молим Ти се - а Ти моли Бога
Светог Краља моли Црни Ђорђе

СТУДЕНИЦА

Кад Немања Студеницу зида
Темељ поче око часног крста
Ошестарен из свевишњег вида
Ко траг самог Божијега прста
Кад Немања Студеницу зида

Син Божији своју мајку слави
Зид се диже да испрати птицу
Светог оца свети син објави
Где Немања диже Студеницу
Син Божији своју мајку слави

Куд се деде благо цар Немање
Свем потомству да буде на знање
Да пред Богом Срби клече само
Кад клекнемо онда и да знамо
Куд се деде благо цар Немање

ТРЕН РАВАНИЦЕ

За толико рана не би белог слеза
Кад Србија крвљу уми лице
Сможе снаге за сахрану Кнеза
До Косова све су Раванице

Гласници су несреће симболи
Црне птице слуте удовице
Мермер пуца, гроб га оздо боли
До Косова све су Раванице

Хладан мермер смрт Лазару вида
Кнез на фрески, у срцу Милице
Стефан расте као да се зида
До Косова све су Раванице

Милутин МИЋОВИЋ

ОБРЕТЕЊЕ

У овај су Извор бацали
Тапије, књиге, главе
Пепео, трње, смеће
Глиб с нога, рука
С пупка и од грла

Да више не извире
Да му име погине
Да га аду предају
Били су га маљугама по глави
Шибама по образу
Вуном уста затискивали
Коцима очи избијали
Пребијали кичму
Руке и крила сламали
И у дубоке груди
Бацали земљу и камење

Док су га слијепог
Претученог, прекланог
На онај свијет станили

Вратио се у своје подземље
У црне изворе
Са собом понио
Све што су му дали

Понирао је све даље од свијета
Годинама му није свитало
Образа није сушио
Видовитог ума
Никад није стао

Душом одахнуо
А све што је примио
Из страсног загрљаја није испуштао

Јакао се у пећинама с утварама
Налијетао рањеним грудима
На дивље стијене
Расијецао срце
На мрачне гребене
Разбијао главу
О глуве зидове
Падао све дубље
И из најцрњег мрака
Сунцу се пропињао

Не може знати
Шта се дешавало
Ко се није и сам
Жив закопавао
Под ударцима браће, учитеља
Фарисеја, лакеја, редара
Који без бора на лицу умиру
Иза врата плишаних сала

И таман кад су мислили
Да су му заувјек
Језик ишчупали
Образ узели
Очи извадили
Кичму пребили
Срце растурили
Мозак развалили
Име избрисали
Душу аду предали

На другом је мјесту земљу отворио
Испод Очинске стијене
Ведрији и јачи него што је био

Носи опет све што су му дали

Конопци, ланци, маљуге
У космате се змије претворили
Дном плове – уједају се
Кад их сунце погледа
Главом у муљ зароне
Црним репом запријете

Књиге се у бијеле лабудове претвориле
Жедне сунца и ваздуха
Лете и пјевају
Сунце славе душе дјетиње
Небеским чудом дирају

Камење од кућа, цркви
Плови као да је од ваздуха
И као дијете уз мајку
Уз Очинску се стијену приљубљују

Плове и опране главе
У мраку просвећене
Вода их на десну обалу износи
На стијену воздиже
И ту новорођене
С плачем и пјевањем
Од кости и сунца

Нову цркву зидају

ГРОБ МОРСКОГ ВИЛЕЊАКА

Лепо место, соли колико хоћете.

М. Булатовић, Херој на магарицу

Када је Кадмо, Агеноров син, кренуо из Тебе, речено му је у делфијском пророчишту да ће подићи град тамо гдје га вјетрови одведу и његов једрењак удари прамцем у жало. А тамо куда се упутио, он и његова Хармонија, Арејева кћи, била је дивља обала која је као неки плуг улазила у море. И са једне и са друге стране тог полуострва била су жала од златастог пијеска. На обали су једини становници биле козе. Тако се бар чинило кад се гледало с мора, а тако је и требало да изгледа да кровови не би привукли пажњу каквих грабежљивих очију. Јер су знале да прођу, некад ближе, а некад даље од копна, витке лађе без ознака, и могло се на први поглед видјети да нијесу биле грађене за трговину. Није било тешко наслутити каква им је посада, и нека богови сачувају од њиховог ноћног напада, палежа и покоља који би остао иза њих. Па су зато домороци градили своје куће високо у брдима над морем, или се сакривали у удолинама, растињем заштићени од очију гусара.

Једно од таквих насеља, на непун сат хода од шкоља гдје ће Кадмо, Агеноров син, да спусти сидро од углачаног камена, звало се Муо, што ће рећи копиле, и тамо је, у времену ове приче, било педесетак кућа. Најчешће су кровови били покривени каменим плочама, па су били просто невидљиви у камењару међу маслинама.

Ваљало би рећи како је настао Муо, тамо на пустом жалу, који није био ни рибарско, ни сеоско, ни просјачко насеље, или све то по мало, и још по нешто уз то.

Кажу да је постојао од памтивијека, одувijek, и остајао је исти: куће од камена и дрвета, просте крчме, дућани, камена чесма, рибарске барке у завјетрини...

У двије ријечи: насеље грубо поплочаних улица, ниских кровова, није било ни сунчаног сата, ни храма.

Постојала је природна лука, и то је било највеће добро овога села, и у ту луку, као у заклон од вјетра и таласа, упловила је једном нека лађа, можда ратна, можда гусарска, ко би то знао, јер није имала ни имена, ни заставе. Па су морнари, смијући се или псујући, побацали са палубе у воду жене којих су се били заситили, а било је међу њима и неколико трудница. Брод се није задржавао, пловио је укосо уз обалу, и вјештим крмарењем опет ухватио вјетар, једра су се надула, а жене у плићаку су дозивале и запомагале, неке су пливале ка броду, али ни једна није успјела ни да се примакне. Као корморанова крила су се подигла једра, и као корморан кад полети, тако је једрењак клизио ка пучини.

Па су несрећне жене склепале кривињаре за себе, скупљале галебова јаја, хватале крабе у каменим пукотинама које запљускује море, плеле врше од прућа да улове хоботнице и мурине, и дивљи лук скупљале, и со.

Али, то је било само у почетку, док се није прочуло за њих, па су почеле да примају госте, и оне са бродова, и оне који су јашући стизали преко планине. А у времену које је долазило, некако је постало природно, да сви они који су били убоги, или напуштени, болесни или сакати, дођу у Муо. Незаконита дјеца су слата тамо, и труднице које нијесу имале мужа. Било је довољно да се пређе нечији праг, или да се сагради некакав кров за себе, па да се почне са овдашњим животом.

Слала су се тамо и копилад племенитих људи, да се склоне са очију и на њих падне заборав. Разлика је била само у томе што су они, иако непризнати, били богаташка дјеца, па су их доводили на коњима, а имали и пратиоце, који су, испод огртача, носили кесу злата.

Из тих дана, док су грађени први кровови села које ће се касније прозвати Муом, жене су запамтиле, и препричавале из генерације у генерацију, само један догађај.

Можда је Муо постојао тек годину дана, можда двије, још није био право насеље, кривињаре озидане било како, и склоништа од невоље прављена невјештим рукама, када се нешто догодило што је окупило све становнике и изазвало узбуђење и пометњу.

Нешто пред зору, када рибари гурају своје барке у море, нађено је у селу мртво тијело морског вилењака. У срце му је био заривен нож са дршком од црног рога. Лежао је испод прозора једне од бестидних лучких жена, Лоте Влахиње,

Атулове кћери, на леђима, са руком испод главе, као да спава, и како још није било свануло, у отвореним очима су му се огледале звијезде.

Вилењак је био без одјеће, само са трагом крљушти дуж кичме, а кожа му је била ружичаста и глатка, и окупљене жене су се одмах сложиле да никад нешто тако лијепо нијесу видјеле у свом животу. Мушкарци су ћутали.

Сви су знали да је умро од љубави и то им је било довољно, више нијесу истраживали. Тада је из своје куће изишла Лота Влахиња, Атулова кћи, боса, само у раскопчаној кошуљи од сирове свиле, клекла поред мртвог вилењака, извукла му нож из груди, рану затворила воском, све ћутке, показавши руком да не жели ничију помоћ, опрала водом из потока тијело, и док га је трљала уљем, његова мушкост је порасла.

По сунцу сезнало да је подне, када га је сахранила. Изабрала је средину села за његов гроб, у хладу смокве, прекрила хумку облацима, и када је све завршила, не проговоривши ни једну ријеч, ушла у своју кућу и затворила врата за собом.

Те исте ноћи се камење на хумци размакло, вилењаков набрекли фалус је изникао, као лук провирио из земље, и до изласка сунца већ био висок неколико палаца. Жене су се опет окупиле, донијеле и мало вина и уља, и тај уд који су видјеле да ниче из земље је било прво чему су се обрадовале, још од оног дана када су побациане преко палубе у море и испливале на ову дивљу обалу.

Јер, и на први поглед се могло видјети да је у Муу било мало што за радовање, овај крај није обећавао. Није било сигурног ни хљеба ни вина, али је постојала слобода у сланом вјетру што је дувао с мора. Онај ко је дисао у Муу, знао је да га нико неће питати ни ко је, ни што ради, ако уђе кроз капију неће га отјерати, ни ако приђе ватри нико се неће намрштити на њега, прије ће му начинити мјеста и пружити комад рибе да је испече за себе на жару.

Касније, у годинама које су се низале, бродови су пристајали, носећи сребро и ћилибар, свилу и урме и амбру, да то мијењају за сипино црнило и смокве и со, остајали који дан усидрени, а поморци су тражили младе жене и ноћ са њима плаћали дукатима.

Најчешће су долазили у ноћи пуног мјесеца, да оргијају у Муу. Прве ноћи уштапа, до зоре, читаво село игра, пије вино из мјешина, из глиненних ћупова, тикава и пехара и рогова,

пије јако вино које гори ако се успе на ватру, и спарују се по улицама и обали, гдје ко стигне.

А све би почињало у средини села када изгрије пуни мјесец, на поплочаном тргу, гдје је стојао камени фалус, једини споменик у Муу. Изгледало је као да је од гранита, гладак и црн, а задржао је вилењачки мирис, и био увијек топао кад се дотакне, или полиже. Увијек је поливен уљем и вином. А расте из године у годину, једва примјетно за око, али ипак расте, јер му пријају пијане жене које га грле.

Камера је усмјерена на пластични киоск за продају новина, кадар у висини ока, онда се види пулт са изложеним листовима из птичје перспективе, нечији прст показује насловну страну шареног часописа, зове се “Свет”, 3. фебруар, 2006., година петнаеста, још пише да је најтиражнији часопис од Вардара па до Триглава, издање: Црна Гора.

Сада нечији прст прелистава часопис, камера зумира 48. страну, трећи стубац текста, чује се глас који чита:

Лекари хитне помоћи нису могли да установе зашто је покојников пенис и после смрти у ерекцији па су, како сазнајемо од Младеновчана, на обдукцији у Судској медицини установили да је несрећник користио “вијагру”. Због узимања претеране дозе његов “понос” је и у самртном ропцу остао уздигнут, па су га тако и сахранили.

МАЛА ЈАПАНСКА ПЕСМА

Кад оно бејаш трешњин цвет,
И препелица у житном пољу
кад бејаш,
плакао сам без суза
и радовао се без осмеха
срцем насељеним само љубављу.

Иако на мом лицу радост не певаше
(разделих је онима
којима се, у зенице, туга уселила)
певао сам срцем детета
до кога је поскитан извор дошетао.

Кад оно бејаш, кад оно бејаш...
и сад, кад дрво сам усамљено,
на које и птице не слећу
певам сећањем, надом и вером
да ћу се, чак иако не будем
трешњин цвет,
ни препелица у зрелом житу ако не будем,
радовати што још има људи
који за радост не траже много,
које срећним чини голо постојање
као сад мене кад нисам више
ни трешњин цвет, ни у житном пољу
раздрагана препелица.

ПЕСМА У ПЕСМИ

(Запис из Писане Јеле)

Негде у шуми, од раног јутра,
Весело пева кос
И не слутећи да пој је његов
И песми мојој гост.

Нестаће, једном, и ове шуме
и, из ње, појање коса.
Ни вуга неће запевати
Ни раздрагана шева,
Само ће, во вјеки, у овој песми,
занесен кос да пева.

ОД ТЕБЕ БЕЖЕЋИ

Бежећи од тебе
Опет теби стижем.
Крвав и уништен
а пун воље кротке.
Сви дани лутања, ноћи вазнесења
од исте су твоје ванземаљске потке.

Путеви, лутања, земља и небеса,
друмови, кланци, стазе и богазе,
сва твоја морја, горја и чудеса
одбијао сам као путоказе.

Од тебе бежећи
теби опет стижем.
Разроком погледу и твом бритком збору
Ма куда крочио до коштане сржи
време утискује студ и Црну Гору.

Бежећи од тебе
Опет теби стижем.
Лицем окренут као источнику
Маглу и таму твоју следим,
видим прапочетке кроз ту древну слику.

Од тебе бежећи
ја се теби враћам
као најблискијем и једином другу.
Кроз сва моја бекства, кроз одступнице,
Све на истом путу, све у истом кругу –
Из тамнога круга мами твоје лице.

Гојко БОЖОВИЋ

ХРОНИКЕ

Још су хронике казале
Да су се подигли народи,
Покренути у једном часу,
По неком вишем разлогу,
Док су се делили воља
Од слабости, нужда од
Правде, милост од прегнућа.
Казале би хронике још неку реч
О местима кроз која се прошло,
О прегаженим рекама,
О шумама које су, посечене у ходу,
Пролистале на оружју,
О опседнутим градовима
И градовима потом насталим
На истим местима
Под новим именима.
И ту су хронике заћутале.
Нигде нема имена, ни знака.
Нигде живог човека,
Ни оживљене стрепње.
Ни средовечног мушког очаја.
Хронике су остале без гробних места.
Без јака ватре у папрати,
Напрегнуте под теретом народа.

ПРВИ ГЛАС

И целог себе уложих у потрагу,
И не смем да се окренем,
Да послушнем кораке које бих
Могао да поновим.
Чула су сувишна
Ако на њих немамо право.
Ако се осврнем,
То више нећу бити ја,
То ће бити први час новог мита,
Последњи тренутак у коме могу да бирам.
И не смем да се осврнем,
Мрак је мој пут,
Варљива светлост се не налази
На крају већ на почетку мога кретања.
Ако се осврнем,
То више нећу бити ја,
То ће бити звук вечерњег звона,
Први глас нове приче.

ОПСЕДНУТИ ГРАД

Вергилије, IV буколика

“И биће наново послат под Троју велики Ахил”,
И биће наново пронађена Троја
На сваком месту на коме се
Велики Ахил претварао
У дете свога гнева,
У родитеља своје махнитости.
И биће поново сковано оружје,
Блеснуће свет на јутру штита,
Немо гвожђе проговориће на трговима,
И биће наново градови утврђени опсадом,

У опседнутим градовима мењаће се
Дан за ноћ, и дани за године,
Краљевства за покорност,
И биће поново срушени бедеми,
Да бисмо се, најзад, вратили кући,
Међу непознате укућане,
Да би се опет подигао опседнути град.

ДОДИР БЕЗ СВЕДОКА

Валтер Бењамин, чији сам читалац,
Сведочи како су му у његовом
Берлинском детињству,
Једном од неколико детињстава
На које се своди сваки људски живот,
Увек измицали несрећни удеси
Попут богова који имају
Само неколико тренутака за смртнике.
Али тако је са боговима.
Они су само без објашњења богови.

Лице које се не указује.
Знак који се слуги.
Додир без сведока.

Лако је сада рећи
Шта се догодило пре пола века.
Или у хроникама векова.
Али ни то није казано.
Шта се, међутим, догађа сада?
У простору између оловке и папира.
Између корака и места.
Између подигнуте руке и звука звона.
Између врхова на које ће се стићи
И превоја који се никада неће прећи.

ЛИНИЈОМ ПИЈЕСКА

ЛУМБАРДА

Дајани

Улице приљубљене једна уз другу
Стиснуте камене куће
Провирују кроз малене прозоре
Рибље подне открива смеђи трбух
Сунчева базалтна кошуља упија пот твојих жедних
капака
Миришљава куло невјешто кукурузне крви лабудице
звездана
Падам кроз свилене вртове воћњаке млијечних кољена
кроз
Бјелину осјенчену копљем сата
Дванаест удараца одјекну
Торањ катедрале Св. Рока пада у бездан
Рађам се на твој
Вилинском длану улијепљен сољу мирисом младог
вјетра
Сјајним
Бедрима покренут наг између јуче и сјутра
Зар камења нас
Уједа прашина винограда и спржена земља
Свјетлост оштри зубе
На клупко у суноврату игру мора на слијепој кожи
Зрелим рукама
Вријеме мијеси глину пијесак у грлу
Твоја рамена раздвојена
Као писак ластавице погођене у лету
Ноге бијеле тополе
Кренуле ка зениту
Додирнух раз сунца у средишту круга
Подне
Постаде невидљиво његов модар бат олистао од
бројева покори свијет

КИША НАД КОТОРОМ

Иза прозора заробљеним зеленим скуретама промаче блиједа
сјена

Данима дажд испира дланове испружене у главо
новембарско небо

Одјекује стара градска ура
Мирише заливски вјетар на алге и со
На рамену ујед љетос остављен када си ми показала болну
агонију

Пијеска доље у ували гдје су се димили вјекови у лету
пламених галебова

Вријеме је њушило остављене стопе у пијеску и жути је
слијепач напуштао

Узорани океан
Ниси проговорила ни ријеч
Гледала си како се отвара тамни
Пупак ноћи и гута нас у њему заробљене
Ниси имала снаге остати у разлистаној
Тами
Звијезде су губиле правац тонуле у црно мастило
Љето се порађало
На твом сјајном трбуху
Љубав гасила на мојим влажним длановима
Олеандри без очију претворени у сјенке огрнути зеленим
кабаницама

Бјеже рубовима мола у густу пустош преварену мирисима
твога тијела

Ноћ црна гробница легла на мојим грудима
Црвени траг на небу покрену
Твој уснули хороскоп да сиђеш старим каменим
степеништем

Видјех те
Тада посљедњи пут
Само киша
Киша и моји ужарени дланови

У КУЋИ МАРКА ПОЛА

У пролазу
Узаним степеништем
Стопала додирују вијекове

Дневна свјетлост као крадљивац
Убацује голе руке
Кроз малене прозоре

Устајалост простора дршће
Затвара се у носницама

Вијекови замршени у игри сјећања
Глуво одзвањају

Разбуђена машта
Раздире надражени слух
Као врх бајонета
Трже ме лепет голубова

Нечији лик утече
Са посивјелог платна

Одавде је смрт све однијела

Марков лик залијепи се на крв
Исушених беоњача

ЛИНИЈОМ ПИЈЕСКА

Између копна и мора
Дебела усна пијеска

Пепео без урне

УЉЕ НА ПЛАТНУ

Згрчено коријење
У тврдој сузи стијења
Изкезило зубе

Наге латице
У безумљу
Спаљују лице

Вјечити крик упаљеног простора

ЕСЕЈ

ЕСЕЈ

Стеван КОРДИЋ
О ЧЕМУ ЈЕ РЕЧ
У ЧЕМУ СТВАР

Миљан МИЈУШКОВИЋ
ОТУЂЕЊЕ ИЛИ ДЕМОНИЗАЦИЈА
ЕВРОПСКЕ КУЛТУРЕ

О ЧЕМУ ЈЕ РЕЧ У ЧЕМУ СТВАР(1)

или

белешке о стварности речи и речевности ствари

Тако се пита - *У чему је ствар*

Исто то, само мало другачије - *О чему је реч*

Као да верује језик како је ствар УНУТРА а реч ОКОЛО,
као да језик и повео то коло

Тако то изгледа са именичке стране, а са глаголске

Два су кључна глагола ту заиграна, глагол ИЗ-РЕЋИ и глагол О-СТВАРИТИ, два глагола који као да говоре сасвим обрнуто од наших питалица, од наших блудница-именица

Да све буде мутније, ту је и глагол - урећи

Да ли је реч у ствари или ствар у речи, душа у телу или тело у души, значење у знаку или знак у значењу

Док отвара своју играчку, да ли се дете нада да ће унутра наћи живу игру, или бар именце њено (као живо брнце звона), да ће из растворене ствари прхнути лептирица имена која не мора се ни схватити ни ухватити, али мора веровати како ту нечег било, да није се узалуд игра збивала и играчка разбивала

А када се реч рашчеречи, јавка ли се нада да ће у њој, у дубини најдубљој наћи се ствар ствари, или макар Утвара Остварења

Као што писатељ се вајка да негде су унутра и реч ствари и ствар речи (име иманого и имано именового), да душа хоће да се утелови, тело да се одушеви

Или да њих двоје тако силовито и овито њихају се, сплићућ и расплићућ збор и разбор, да њих обоје скидаће овоје и целиће убоје

да њихов стид постаје наш сјај

Узалуд се толико размичу и узмичу, судариће се бежећи ако већ нису гонећи

Ствари су речите, речи нису стварне
 Неједначина је нерешива и зато жива

РУПА ЗА ФИЛОЗОФА

Присећам се једног песника који и сам управио - *срце своје да тражи и разбере мудрошћу све што бива под небом, јер тај мучни посао даде Бог синовима људским да се муче око њега* - који и сам уверио се да - *и то је мука духу*

Можда не зато што - *гдје је много мудрости много је и бриге и ко умножава знање, умножава муку* - овај не зато већ из другачијег разлога који он исказује са три речи - **филозофи сви логични** - што ће рећи да се може веровати свакоме и ниједноме, што ни *утеха филозофије* за њ бар и није нека утеха, што песнику остаје судбина од које не може да побегне, од које често и не жели да бежи

да бос и горак потуца се од речи до речи

Ови кривудасти записи, ови дављенички и за пену хватајући записи у начелу не маре много за савремену филозофију, не бар за можда водећу струју њену којом струјали углавном математичари и логичари и који с толико разлога оспоравали писаочеву свакодневну молитву - језик наш насушни дај нам дњес

Они одбацивали саму филозофију на начин на који многи филозофи, почев од Платона (или чак од Хераклита), одбацивали поезију, као шарену лажу

Ако већ у филозофа мора да тражи сроднике свог списка, који-ово-пише то може да чини само у филозофа постраних какав је Башлар (математичар-сањар) који толико веровао у женски род речи који је и *радост говорења* и за који потребна - *извесна љубав према благим звуцима*

или много мање у Хајдегера који своју филозофију извлачио из поезије (а понекад и завлачио у њу), којег понекад тешко пратити али због чега се онај који ово пише утешио када је негде прочитао знање и признање једнога његова тумача штоно, изгледа, сасвим озбиљно устврди како Хајдегер није баш најбоље разумео самог себе што само може да изгледа чудна тврдња, али није тако, јер тумач је неко ко има надмоћ

убице над жртвом, јер тумач увек види даље и дубље или бар тако верује и рује

Хајдегера, чија гледања делом бар дели и којино вели како језик јесте - КУЋА БИЋА (ствар је у речи, ствар је више речита него што је реч стварна)

(Кућа бића, кућара, наше питање по кратком поступку овде добија толико пожељни одговор - у чему је ствар - па у чему другом може бити стварност до у властитој кућици-слободици, у језику који је збир и збор, и у речи која је разбир и разбор)

О, колико само верујем у то, па и не занима ме много да ли то језик заиста јесте или би тек хтео да буде, а да бар помало бива, у то верујем и верујем, јер језик јесте и моја кућа којуно стално градим и разграђујем, једна од мојих кућа без које не би постојале ни друге, као свет који ми светли и који смрачујем, језик је као и кућара у којој живим, као тело којим живуљам, као дух-сведок и дух-саучесник

језик је кућа бића, јоште једном - метафора и метафизика као мере света, као метамере

Овај спис не може да не призове и не прозове и Ничеа који филозофију и није схватао као некакову мудрост о датом већ много више о задатом, који филозофији као мртвој или умртвљујућој истини претпоставио уметност као живу или ити оживљујућу лаж (исто и разно, истина и разлика, изразнина)

Ничеа који био највише песник међу филозофима

Колико само разлика између ових (Ниче, Хајдегер, Башлар), те Расела и братије којино само што несрећни језик нису спалили на ломачи

Раселова крилатица - *Не допустите граматички да ствара прописе онтологији* - одражава једну разложну али само математску и помало мртву страну ствари којих но, што страница, што странчина, што настраности, што живих што мртвих, има доста

а да би се постојало, да би се како-тако живуљало, оправдано се и са црним врагом удружити а камо ли с језиком који би чедно хтео да буде и оно што није и онакав какав не може

никако не могу да прихватим као решење оно што чинили ови филозофи, који проповедали како довољно је растерати

маглу речи и уверити да проблем и не постоји иако та вага наставља да важи на папиру, у математици и логици, важи у чистом какви наше жиће и биће нимало нису јер је свакаква нечист у основи тих ића

ако баш и не ствара, језик увиђа или привиђа па који-ово-пише, толико воли речи Ничеове које просто вуку за уши - *Зашто сазнавати, зашто не радије варати се* - иако се најчешће хоће обоје, и сазнавати, и варати се (и схватати истину, и хватати се у лажи)

И варање је, у одсуству боље, нека врста жалостне онтологије, и лажостне граматике

стварање је можда варање ништавила као једино логичног а свака стварка уједно је и варка

а варати ништа или смрт, варати истину, варати се да би се икако било, све то није никакав грех а некаква или каква-таква светост јесте

Који-ово-пише, не трага за мртвом истином већ за живом лажи

њему се живо живи, њему се мртво не важи

Ништа једну филозофију, или бар филозофа, а давно је то уочено, ништа га тако не обара као свођење у свакодневну животну раван, као сравњивање (а на тому се заснива и књижевна пародија - избијање клина патетике клином тривијалности, па цела онтологија, као и високонапонска драматика и реторика Хамлетова може да се сведе на питање - *бити се или не бити се, питање је сад*)

Још из старе Хеладе долази нам згода о филозофу (можда Талесу) загледаном у звезде како упада у рупу пред собом

С Истока, из древне Кине, долази једна још лепша филозофијашка прича

Знано је добро како су Источњаци најчешће логицизирали, знана њихова склоност парадоксалној логици која може да се сасвим озбиљно примери и примени овако - логично је нелогично а нелогично логично

може тако све док се вилозов вија по облацима али када се на земљицу-мајчицу попусти

а у нашој односно њиној, кинеској причи, једнога таквог филозофа овако попустили, тако што му слушалац часак раније поучен како је ДА у ствари НЕ а НЕ у речи ДА (тачније - *поштовати значи не поштовати а не поштовати значи*

поштовати), привидно без разлога, лупио врућу шамарчину а на шта ударени мислилац тражи објашњење (саслушати добро речи: мислилац може да буде обдарен и ударен)

Одговор, одговор који је добио није увредљив као прави шамар већ вредан као крива филозофија

- Ударити значи не ударити а не ударити значи ударити

И западна прича може - *да се прича и приповиједа* - на тај начин

Знано је добро како су математичари-филозофи решавали старе добре филозофске проблеме, што су у самим питањима разоткривали лаж тако да је отпадала и могућност и потребност било каквог одговора или ти решења

Расел, Витгенштајн, Карнап, Вајсман

Од овога последњега преписујемо неколико редака, логичних и прелогичних дакако, где он говори о избегавању утицаја *језичког поља*, о томе да филозоф мора да научи - **вештину уз-говорног мишљења**

Овакав какав је, језик нас наводи да јуримо за сенкама па - То што имамо и појам отелотворен у облику именице готово неодољиво нас изазива да тражимо оно чега је оно име. Покушавамо да ухватимо сенке које баца непрозирност говора

Философско питање се не решава: оно се разрешава. А у чему се састоји то разрешавање? У томе што се значење речи употребљених при постављању питања нама учини тако јасним да се ослободимо чини које оно баца на нас... То је тачка у којој се састају филозофија и граматика

Тако се, ето, разрешавају - *збрке које осећамо као проблеме* - како то вели Витгенштајн

Као пример збрке која се осећа као проблем, Вајсман расправља о старом добром Августинском питању - шта је време

Ако ме не питате, знам. Ако ме питате, не знам - тако гласи та мука и наука код Августина

Тај проблем Вајсман овако разрешава - *Не питај шта је време него како се реч време употребљава*

Треба, бива, растерати облаке језика и проблеми ће ишчезнути

Поставимо у оваквом, вајсмановском светлу и једно старо добро питање, блиско сваком и свакад

ШТА ЈЕ ЖИВОТ, та тако се зове и један сјајан оглед математичара Шредингера

Ходочасници који долазили у Јасну Пољану где све било привидно мало јасније него другде (може то и да се изврне па да се каже - где све било пуно мутније него другде), ходочасници постављали цару свих живота то питање - *Шта је живот, Лаве Николајевићу, ако нам ви не кажете, ко ће нам рећи*

У Чехова се пак у једној драми овако јеца - *И чини се само још мало па ћемо знати зашто живимо, зашто патимо*

Да нам је знати...

Да нам је знати...

Нема одговора на то питање, нити питани Толстој, нити ико други и непитани, нико није успео да се успење на врх језика и одозго баци одговор

Да није и само питање лажно, да није тек магла речи

Пробајмо да га тако разрешимо па у Вајсмановом обрасцу заменимо реч *време* речју *живот*

Овако - **Не питај шта је живот већ како се реч *живот* употребљава**

И ево, ево олакшања (не пречути још нека толико значајна значења речи *олакшање*), та живот је тек реч, лоша реч која нема никакве суштине већ само маглуштине; живот је тек реч а реч није ништа и све је решено за оног ко не кани више живети живот, ко не кани и даље ударати лажиглаголом ***живети*** по лажиименици ***живот***

Заменимо реч *време* речју *живот* и то ће бити нешто слично оном шамару што је привидно безразложно ударен кинеском мудрацу (иако ту су пала два врућа шамара, јер су ошамарени и мртва филозофија и живи филозоф)

А да живот јоште како постоји, сведоче шамари које делимо и добијамо, болови које задајемо и разрешавамо, главобоље и гузобоље подједнако

А то што га нећемо звати *животом* већ некако другачије или чак никако, то не решава никакав проблем већ га само помиче са шије на врат, с језика на ћутњу што још може бити и плодносно, али и с језика на математику што не може, иако и сама математика може да буде сматрана језиком логике, дакле јаловим језиком

То што га нећемо звати *животом*, то не значи да неће и незван доћи да нас рођене (а рођеног ваља нијати), то не значи да неће живот незван доћи да нас живи када већ не знамо да га живимо ни стварно ни речевно

И овоме ће умовању математички ум наћи грешку у полазишту па сав даљи рачун биће без крчмара, одмах ће математичар рећи да сабирамо жабе и бабе (шапе и папе), а зна се колико такве збирке вреде

Математичари ће желети да нас врате старом добром и школском разликовању песничког и научног језика, на једној страни песничког и животног, на другој научног и филозофског, језика који су још увек и највећим делом заједнички али који се морају све више и све одлучније разводити па нека песник у свом језичком пољу замагљује до миле воље, филозоф у своме мора, пре него што ишта почне, растерати маглу и поезију, све иако унапред зна да добиће тужну неједначину: тамо где је било нешто, остаће ништа; тамо где је било ништа, остаће ништа

Живот је, дакако, сав на страни песника

Лоше би било сада рећи како смрт је на страни ума, математског или логичног ума (не пречути нека умовања или лудовања језика - *гола логика, здрав разум, жива реч*), али да тај ум нужно јесте на страни смрти, можда није и није јер се у психоанализи тврди како страст за сазнавањем јесте рад нагона смрти радишиног

све и ако смрт јесте ништа и ако није ништа, све и ако та реч јесте празна, и ако није

Треба замислити Ромео Шекспировог који уместо да воли, и да страда, који с било које стране уклања речи, који и сам осећа сву недоумицу пред утваром имена која је неухватљива па се не да ни уништити, ни остварити, па ће он, Ромео, потражити тело имена и привидети га у слову, па завапити

Да је написано, ја бих га поцепо

а име или реч може да се напише па и да се поцепа но тад се види да реч и не станује у запису, да не кући се ту већ пре раскућава, да то тело није ни кућа бића ни биће куће

ОТУЂЕЊЕ ИЛИ ДЕМОНИЗАЦИЈА ЕВРОПСКЕ КУЛТУРЕ

АПОКАЛИПТИЧКИ ГАЛОП

Захуктало се вријеме апокалипсе, вријеме без Бога, вријеме у којем је све дозвољено. Као посљедица дехристијанизације нужно се јавља и дехуманизација.

На то упућује и руски филозоф и историчар Николај Берђајев када говори о двије етапе које су окарактерисале историју цивилизације. У првој, културној, развој човјека је мање-више хармоничан и заснован је на духовној основи. Међутим, у другој етапи почиње ланчана реакција која се отима човјековој контроли усљед чега друштво губи културу. Трагедија ове етапе је у томе што у њој дјела устају против свог творца. Прометејски дух човјека показао се слаб да би овладао техником коју је створио. Дакле, по Берђајљевом мишљењу, нестанку културе у великој мјери је допринио развитак и надмоћ технике, тј. њено преимућство над духовношћу. Одлика духовности јесте обиље симбола у којима се небо огледа у земаљским облицима. Насупрот томе, техника уопште не зна за симболику. У својој сировој, бруталној реалистичности она насилно одваја човјека од природе и свих других свјетова, коначно и од саме вјечности. Током многих историјских промјена човјек никада није изгубио везу и причасност са вјечношћу. То је оно што му је давало идентитет и оригиналност. Нова техничка стварност дефинитивно раскида тај однос.

Након ере духовности у којој су свој труд и таленат умјетници улагали у постизање квалитета, наступила је техничка ера којој је једини циљ постизање квантитета. Развој више није хармоничан: духовни развитак заостаје и ми смо већ постали жртве лавинског процеса технолошког раста. Посљедица тога су друштва која његују култ материјалне потрошње. Уз то, притисак на сферу ума је поражавајуће велик. У својој незаинтересованости за истину савремени човјек препустио се нихилизму и свеопштем релативизму. Проблем истине је прешао у власт мас-медија, а једина „духовност“ данас јесте ТВ-квазикултура (комерцијалне забаве и још комерцијалнијег спорта) што све скупа води

унижењу и деградацији људске личности. Потрошачка култура не види човјека више као личност са идентитетом већ само као фабриканта ствари. Човјеково достојанство је свргнуто са трона на који је свечано инаугурисна безлична ствар. Тиме је јасно стављено до знања да је ствар важнија од човјека, и стога да је савремена култура постала зависна од технике која је преображава у нешто што више и не личи на културу. Зато није ријетка појава да човјек изгуби своје сопство, свој дух и умријети као човјек још док је физички жив. “Душевна, емоционална стихија се гаси у савременој цивилизацији. Машинско-техничка цивилизација опасна је прије свега за душу. Срце тешко подноси додир са хладним металом. Зато су процеси растакања срца карактеристични за нашу епоху”, наводи Берђајев у свом дјелу *Човјек и Машина*.

Дакле, савремено доба доноси још један проблем, проблем односа личности и машине. Културно стваралаштво је увијек упућивало на то да је човјек створен, и то створен по Божијем лику. Способност стварања јесте одраз слободне воље човјека, као највећег Божијег дара, и као таква јесте један од начина конституисања његове личности. Али данас личност нема никакав значај јер је сама антихуманост природа машине. Технолошка револуција је процес дехуманизације човјека, брисања свега оног што је у суштини људско. Она тражи активност, динамику и сву ангажованост човјекову, али не и његову личност. Растућа техничка организација живота уништава сваку индивидуализацију и сваку оригиналност, све постаје безлично, производња је масовна и анонимна. И унутрашњи емоционални живот пати од недостатка дубљег обиљежја индивидуалности и јединствености. Све се то тако очигледно манифестовало у претходном вијеку кроз до сада невиђено организовано и научно-технолошко усавршено масовно уништавање људи. Унижавајући своје достојанство и напуштајући поље слободе човјек је подјармио себе машини постајући њен роб. Само свијест која човјека уздиже изнад природе и друштва може га ослободити од те кобне стеге. А ту истину о ослобођењу човјека вјековима постојано чува хришћанство.

По Берђајеву техника у себи носи и један религиозни смисао који се испољава у њеној тежњи ка одвајању човјека од земље. Техника спречава човјека да се везује за мистику земље у физичком па чак и метафизичком смислу,

удаљавајући га тако од апсолута. За узврат она му пружа осјећање сопствене моћи и могућности да загосподари свијетом. Усљед тога западном духу све више постаје страно страхопоштовање пред невидљивим поретком природе. Али, кад год је у питању људско биће, поред свих рачуна о интересу и материјалној добити, немогуће је апстраховати од његове духовне димензије и упућености на апсолут. Метафизички аспект, на невјероватан начин увијек остаје у игри, а уз категорију светог и хришћанство. Та чињеница опомиње разуздани секуларизам, који настоји да искључи религиозну интерпретацију стварности, и упућује га на религиозни коријен ријечи *култура*, *култ* (што на латинском значи поштовање, поклоњење, обожавање). Први задатак културе јесте очување, усавршавање и преношење баштине. Други би био чин стваралачког дјеловања: оплемењивање и усавршавање цјелокупне Божије творевине ради њеног обоготворења. То указује на позвање човјека да буде Божји сарадник у историји, тиме упућујући и на његову велику одговорност за цјелокупни свијет. Он може да својом слободном вољом мијења свијет на боље и ради спасења приводи га Творцу или насупрот томе да га демонизује.

СТУБОВИ КУЛТУРЕ

Прије свега треба указати да је европска култура изграђена на два чврста темеља, ослонца. Један је *антички свијет* који је изродио непревазиђене митове, позориште и трагедије, дао основе умјетностима као што су вајарство, архитектура и оставио нам философију – крило касније формираних наука, те прву демократију, римско право, грчке олимпијске игре и шта све не још. Но и та цивилизација грчког и римског свијета поред све своје велелепности и грандиозности постала је у једном периоду промјенљива и по себи непостојана. У ствари баш у периоду када је била сазрела и на врхунцу запала је у очајничку борбу и својеврсну кризу. Чињеница је да се управо тада у том критичном периоду и преломном моменту историје појавило *хришћанство*. То хришћанство представља други стуб носилац европског културног идентитета и свијести. Оно је прихватило изазов античког наслеђа и тај сусрет у овом случају је био и те како плодан. Тако се појавила наша хришћанска цивилизација.

ПОТРЕБА ЗА ОСЛОНЦЕМ

Постављање разума као онтолошког темеља стварности има за последицу постмодерно стање у умјетности и философији. Видно лутање постмодернизма осликава садашњу ситуације Европе тј. њено губљење особености уз све више удаљавање од ослонца чиме долази у опасност да сама себе уруши. Без вјере и ослонца у вјечном идеалу (којег смо некад обичавали да именујемо Богом) наш свијет је некако дезоријентисан, остављен без једног центра који би једини могао повезати сву интелектуалну збуњеност и растројеност. Осјећање Божјег присуства у свијести човјека хармонизује и уједињује његов доживљај свијета. Оно упућује на одређену усмјереност његовог душевног живота и на неопходну постојаност у односу према разноликим дејствима спољашњег свијета која ремете и разбијају човјекову душевну концентрацију, тако да се распада на мноштво случајних циљева и тежњи.

Једна цивилизација пропада онда када се отуђи од стваралачког подстицаја који не само да ју је изњедрио и обликовао него и временом давао нове подстицаје и снагу. Услед тога догађа се да човјек као индивидуа буде отуђен не само од других људи већ и од себе самог, од коријена своје егзистенције, од свог *сопства*. И зато је сасвим природно да доба атеизма буде доба несигурности, пометње, очајања и отуђења културе. *Tertium non datur*: Апокалиптично стање европске културе завршиће се њеним повратком коријенима (античкој Грчкој и изворном хришћанству) или пропашћу.

НОТЕС

НОТЕС

Борис ЈОВАНОВИЋ
ИЗ БИБЛИОТЕКЕ

Борис ЈОВАНОВИЋ

ХАРОЛД ПИНТЕР: ДРАМЕ

Народна књига, Београд, 2005.

Харолд Пинтер је рођен у Лондону 10. октобра 1930. године. Отац му је био кројач португалско-јеврејског поријекла. Одрастао је у Хакнију, радничком дијелу Лондона. Каријеру глумца започиње под псеудонимом Дејвид Барон. Провео је неколико година по провинцијским позориштима и на турнејема по Ирској, прије него што се посветио писању драма. Од године 1957, мада повремено глуми и често режира, пише за све медије. Године 1973. почиње да ради у Националном театру у Лондону као режисер.

Његов оскудан стил кратких дијалога и дар да најрационалнијим средствима створи изузетну напетост (на примјер употребом тишине) допринијели су да постане један од најзначајнијих драмских писаца двадесетог вијека. Добитник је многих награда и признања: Сребрног медвједа на Берлинском фестивалу (1963), награде БАФТА (1965 и 1971), Шекспирове награде (1970), награде Лоренс Оливије за животно дјело (1996) и других. Његов рад крунисан је Нобеловом наградом за књижевност коју је добио 2005. године. Како се наводи у образложењу, Пинтер својим комадима разоткрива амбис испод свакодневног чаврљања и снажно залази у затворене одаје потиштености.

Средином осамдесетих година Пинтер је постао политички активан и своју оштрицу критике уперио је углавном према тоталитарним режимима, поготово према Америци и према самој Британији, обрушивши се у то вријеме и на предсједнике Регана и Клинтона, као и на Маргарет Тачер и Тонија Блера, а недавно и на Џорџа Буша.

Пинтер гласно и упорно негодује против злоупотребе државне моћи широм свијета, између осталог, храбро је напао америчко-британску алијансу поводом бомбардовања Србије 1999. године (ни према српском предсједнику Милошевићу

није имао симпатија). Јуна 1999. године изјављује: “Овај нови агресивни НАТО помаже да се оствари једна једина ствар америчка доминација над Европом. Права опасност по свјетски мир није Србија, већ Америка.”

У политичком смислу, Пинтер је на крају 20. вијека постао у Европи оно што је Жан Пол Сартр био седамдесетих година, нека врста савјести западног свијета и глас разума у ратнохушкачкој атмосфери гдје империјални циљеви највеће свјетске силе доминирају планетом.

Драме: Гласови породице, Једна врста Аљаске, Станица Викторија, Још једно пред одлазак, Горштакчи језик, Месечина...

ЦИТАТИ

- Понекад помислим да сам одувек овако седела, сама, крај одсутне ватре, са спуштеним завесама, ноћу зими... (Гласови породице)

- Осмехујем се док лежим у овом стакленом гробу... (Гласови породице)

- Зашто је све тако тихо? Тако мирно? Ја сам у врећи песка... (Једна врста Аљаске)

- Ум ти није био оштећен. Само је био обамро, привремено је боравио... на једној врсти Аљаске... (Једна врста Аљаске)

- Бићете тешко кажњени ако овде покушате да говорите својим горштакчим језиком. То је војна наредба. То је закон. Ваш језик је забрањен. Мртав је. Никоме није дозвољено да говори вашим језиком. Неко питање? (Горштакчи језик)

- Дупенца интелектуалаца најбоље подрхтавају... (Горштакчи језик)

- Сва та твоја фамозна рационалност плива унаоколо у депласираној говнологији... (Месечина)

- О, твој отац! Је ли то онај који је спавао с твојом мајком? (Месечина)

- Вероватно је заборавила да умирем... (Месечина)

- Али драги, смрт ће бити твој нови хоризонт... (Месечина)

ИМПРЕСИЈЕ

ЈЕДНА ВРСТА АЉАСКЕ

Очи у очи са литерарним чудом.

Призвук страха, зла и напуштености у сржи Пинтерових најснажнијих драма.

Плави ме треперавом језом, она прераста у метафизички кавез немогућег одрођеног живота.

Остају само слеђени кристали нечега што би могао бити живот и урлајућа хируршки урамљена празнина.

Један једини слеђени корак до ужаса, а онда слабашно сунашце које не може да угрије, али ипак зари.

СТАНИЦА ВИКТОРИЈА

Двојица у космосу.

Острвца у мраку.

Хоће ли се срести?

Загрлити или поубијати?

ЈОШ ЈЕДНО ПРЕД ОДЛАЗАК

Стравична коначност зла.

ГОРШТАЧКИ ЈЕЗИК

Тријумф бесмисла.

Кафка и Бекет су инспицијенти, понекад шмугну сценом, оставе нам сјенке као змијин свлак.

Оргије злобе.

МЈЕСЕЧИНА

Под мјесецом разидани, обесмишљени, сувишни животи.

Само дјевојчица под слапом мјесечине и у њој заметак нечега што је страх или дамар.

И узалудни отац који умире, ваљда...

ОРХАН ПАМУК: ЗОВЕМ СЕ ЦРВЕНО

Геопоетика, Београд, 2006.

Орхан Памук је рођен у Истанбулу 1952. године. Одрастао је у истанбулској четврти Нишанташи, у породици налик онима какве описује у својим романима Џевдет-бег и његови синови и Црна књига.

По завршеној гимназији студирао је архитектуру на истанбулском техничком универзитету. Напустивши студије архитектуре, уписао се на Институт за новинарство гдје је дипломирао 1976. године.

Памук који за себе каже да је у дјетињству и младости маштао о томе да постане сликар, активно се посветио писању 1974. године. Издавачка кућа Милијет додијелила му је, 1979. године, награду за рукопис првог романа Џевдет-бег и његови синови, који је објављен 1982. године. Годину дана касније добио је престижну награду која носи име славног турског писца Орхана Кемала.

Историјски роман Бела тврђава (1985) проширио је славу Орхана Памука и изван граница Турске. Тако се нова звијезда указала на Истоку. Слиједе романи: Црна књига, Тајно лице, Нови живот, Зовем се црвено, Снијег, књига текстова Истанбул: успомене и град.

Прошле године Орхан Памук је добио Нобелову награду за књижевност.

Овај велики писац јавно је проговорио о страдању Јермена у Турској потпомажући сопственом књижевном славом истину и храброст.

ЦИТАТИ

- Пажљиво сам слушао све што ми је испричао власник празне радње који ме је нахранио и њежно пратио моје залагаје као да храни мачку.

- Само су глупаци невини.

- Слика је расцвјетавање приче бојама, нико не може да замисли слику која нема своју причу.

- Па ипак, испричах му, како у арапским пустињама снег пада и на успомене, а не само на Аја-Софију као овде.

- Памет градова требало би да се мери не учењацима, библиотекама, минијатуристима, калиграфима и медресама којима градови пружају уточиште него мноштвом злочина који су хиљадама година вршени тајно у њиховим мрачним улицама. По тој логици, нема никакве сумње, да је Истанбул најпааметнији град на свијету.

- Када је о љубави говорио као о способности да се невидљиво овидљиви, као о жељи да се оно што се не указује, покрај себе стално живо осећа...

ИМПРЕСИЈЕ

Распрскавање небоземног магичног свијета Оријента на страницама које сопством одишу и ватрометним шаренилом маме.

Писац често успијева да у разбокореним и тајновитим лавиринтима причања и у маглинама оријенталних тмастих мириса, арома и боја, открије и сакрије пуноћу и универзум постојања.

Узбудљивост и цјеломудреност источњачког живота покатакд нас узвиси до Селимовића и Андрића који су Памука надјачали висовима и дубинама.

Ова дивотна књига захвата широко и продире дубоко, нуди егзотичност тајне, дотиче универзално и архетипско, подстиче и дражи и у томе је њена истинска вриједност.

Писци пламене мудрости распирују читалачку страст и сусрет са књигом оваплоћују у љубавни састанак неисказивог тајанства...

ИСТРАЖИВАЊА

ИСТРАЖИВАЊА

Радмило МАРОЈЕВИЋ
СЕНЗАЦИОНАЛНО ОТКРИЋЕ У
ПЕТРОГРАДУ

Радмило МАРОЈЕВИЋ

СЕНЗАЦИОНАЛНО ОТКРИЋЕ У ПЕТРОГРАДУ

*Пронађен оригинални рукопис Његошеве пјесме
Филозоф, астроном, појета*

0. Пјесма Филозоф, астроном, појета објављена је за Његошева живота, у Пештанско-будимском скоротечи, 11. маја 1844, III, бр. 37, стр. 213–214. Датирана је: „У Триесту 10. Марта 1844 г.“ Датуми су по старом календару (у XIX вијеку разлика између старог, јулијанског, и новог, грегоријанског календара, износила је дванаест дана), што значи да је пјесма написана 10/22. марта 1844. године у Трсту, а објављена 11/23. маја исте године.

Оригинални пјесников рукопис смо пронашли у јуну 2004. године у Рукописном одјељењу Руске националне библиотеке у Петрограду. Рукопис је на једном листу и његовој полеђини величине 39,5 x 25,5 cm. Због величине свака страна је скенирана у два дијела, који су затим спојени (што је урадио Милош Маројевић у Москви). Приликом скенирања, у 15. стиху, који је додат са стране, одсјечена су два крајња слова (ло) и знак питања.

Поред пјесме, рукопис садржи уводну биљешку самог пјесника, у три ретка (прва два на руском: „саставио Петар Петровић Његош, владика Црне Горе и Брда“, а трећи — на српском: „У Триесту 10 Марта“), и биљешку протојереја М. Ф. Рајевског, у четири ретка, на руском: „Својеручно писао владика Петар за мене у Бечу прот. Рајевски“. Пошто је пјесма испјевана у Трсту 10. марта 1844. године, на путу из Беча у Црну Гору, а у међувремену је била објављена, Његош је Рајевском пјесму могао преписати приликом сљедећег боравка у Бечу, дакле крајем 1846. или почетком 1847. године, и она представља изворни (и дефинитивни) ауторов текст.

Пјесма нема формалног наслова. Функцију наслова има њен мото. Он је остварен у ритму симетричног дванаестерца, којим су написани и стихови 5–76, па га морамо посматрати као прва два стиха пјесме.

1. Запажа се једна веома значајна текстуална разлика између оригиналног Његошевог рукописа и првог издања — један сувишан стих (1) и с тим у вези друкчији облик посвједоченог теонима — *Амур* а не *Амор (2).

(1) У првом издању, послѣје 51. стиха („Којему су круну на главу ставили;“), налазимо паразитски стих 51^а: Прса снѣжана а уста малена; (с. 213). Стих не припада анализираној пјесми, бар не њеној дефинитивној редакцији. Нема никакве логике, ни пјесничке логике, да је богу (мушке) љубави Амору (у оригиналу: Амуру) стављена не само „круна на главу“ него и „прса снѣжана“ и „уста малена“! Очито је тај стих залутао из неке друге пјесме, можда и неостварене, или је то остатак неких прецртаних стихова из саме ове пјесме. Он подсјећа на 45. и 47. стих Ноћи скупље вијека. Први унутрашњи осмерац 45. стиха Његошеве љубавне пјесме гласи: Малена јој уста слатка. А први унутрашњи осмерац 47. стиха: Снѣжана јој прса кругла.

(2) Име бога љубави у 50. стиху у Његошевом оригиналу је (према руском): *амуру*. Теоним је србизиран у свим издањима, осим монографије П. А. Лаврова, који је изворни облик тачно реконструисао.

2. Између оригиналног Његошевог рукописа и првог издања пјесме запажају се и четири крупне граматичке разлике.

(1) У 23. стиху пјесме није посвједочен акузатив једнине мушког рода придјевске замјенице *сам*, како је из првог издања пренијето у сва каснија: самог себе, него замјенички прилог прерастао у неку врсту рјечце с побочним краткосилазним акцентом: само себе.

(2) У 29. и 30. стиху у првом издању је одштампана посесивна замјеница 3.л. множине. Уредник је очито сматрао да се посесивна замјеница односи на множински облик (међу) *звјездама* из 27. стиха. Из првог издања неаутентични облици пренесени су у сва каснија издања: *њино*, *њину*. У рукопису, међутим, стоје облици посесивне замјенице 3.л. једнине женског рода: *њено*, *њену*. Пјесник је имао у виду појединачну звјезду, па је и употребио посесивни облик за једнину.

(3) У 59. стиху у првом издању је, очито штампарском грешком, поновљен облик *чувства* из 56. стиха, умјесто изворнога облика *чудества*. Каснији приређивачи су, да би добили дванаестосложну силабичку структуру, уз неаутентично *чувства исправили српски лик *рођењем* хибридним српско-црквенославенским *рођенијем. Пјесников рукопис показује да је у стиху посвједочена синтагма *чудества рођењем*.

(4) У 69. стиху придјевско-именичка синтагма је у генитиву јединине, како то оригинални рукопис показује: Чудновате службе. Његош је на специфичан начин писао слово *е*, па су то *е* они који су пјесников рукопис читали или преписивали могли погрешно идентификовати као *а*. То се десило и у овом случају, па је неаутентична номинативна конструкција, која се могла схватити као конструкција са изостављеном глаголском копулом, доспјела у прво и одлутала у сва каснија издања: Чудновата служба.

3. Између оригиналног Његошевог рукописа и првог издања пјесме запажају се и извјесне фонетске разлике. Двије од њих успјешно је реконструисао П. А. Лавров: 1) Он је неаутентично *Поета у 2. стиху замијенио Његошевим *Појета*: А ко ти? — Појета. / Чудновата друштва! 2) У 50. стиху теоним првог издања (дат.) *Амору Лавров је замијенио обликом *амуру*, који је потом потврдио рукопис (ми га, као властито име божанства, пишемо са великим почетним словом). Њима треба додати и сљедеће.

(1) У 5. стиху у оригиналном рукопису је посвједочена именица са фонолошком секвенцом *уа*, дакле: статуа. У првом и каснијим издањима она је замијењена обликом са фонолошком секвенцом *уја*: статуја.

(2) У 6. стиху у оригиналном рукопису је, у другој придјевској ријечи графемама *л* и *јат* обиљежена фонолошка секвенца *ље*, дакле: мисљећега. У првом издању она је замијењена секвенцом *ле*, коју налазимо и у каснијим издањима: мислећега.

(3) Двије разлике између оригинала и издања уочавамо у 21. стиху. У рукопису читамо: као капју, а у првом и касни-

јим издањима: како капљу. Сасвим је могуће да је у првобитном Његошевом рукопису био везник *како* и да га је касније пјесник, преписујући пјесму за Рајевског, замијенио везником *као* да се не би у два сусједна стиха појављивао исти облик. Али и у том случају варијанта из оригиналног рукописа ушла би у критичко издање, као посљедња ауторова воља. Могуће је, међутим, да је и приређивач текста за прво издање преузео облик везника из наредног стиха. У сваком случају може се сматрати да је редактор исправио пјесниково дијалекатско *капљу* књижевним *капљу*.

(4) У 42. стиху облик придјева *сјајњи* (генитив једине женског рода), са суфиксом *-њ-*, посвједочен у рукопису, замијењен је у првом издању обликом придјева **сјајни*, са суфиксом *-н-*, што су, наравно, прихватили каснији приређивачи: *сјајне*.

4. Пјесма нема формалног *на слова*, на шта је указао П. А. Лавров: „стихотворение без заглавия с эпиграфом“. Наслов је покушао да васпостави Милан Решетар, ставивши реконструисани наслов у угласту заграду: [Филозоф, астроном и поета]. Радован Лалић је наслов изоставио, уз сљедећи коментар: „У *Скоротечи* пјесма нема наслова. Решетар јој даје наслов *Филозоф, астроном и поета*. Ми тај наслов изостављамо у тексту, а у коментару и при цитирању, као обично, обиљежавамо пјесму почетним стихом“.

Мото пјесме је истовремено и њен наслов: „Ко си ти? — Филозоф. Ко си ти? — Астроном. А ко ти? — Појета. Чудновата друштва!“ Кад се о пјесми говори или на њу упућује, наслов се може скратити (али у том случају не треба користити знаке навода): Филозоф, астроном, појета (као што умјесто пуних назива „Горски вијенац“ и „Луча микрокозма“ понекад кажемо: Вијенац и Луча). Такав, скраћени наслов, наравно, не треба користити у издањима текста.

Трећу именицу *м о т а* тачно је реконструисао П. А. Лавров. Он је неаутентично: Поета (с. 213), у 2. стиху, замијенио Његошевим: Појета. Пјесников аутограф потврђује оправданост Лавровљеве реконструкције.

Мото пјесме је остварен као *дистих* са метричком структуром која карактерише версификацију осталих стихова — у симетричном дванаестерцу (осим наредна два, који су у

симетричном четрнаестерцу). И у првом издању, и у оригиналном рукопису парни полустихови су увучени, што указује да је ријеч о два преломљена стиха. У каснијим издањима мото се наводи као четири изравњена ретка. При том Радован Лалић у својим издањима редигује треће питање, додавши из прва два питања енклитички облик другог лица помоћног глагола *си, којег нема ни оригинал, ни прво издање, чиме је нарушена силабичка структура другог стиха: Ко си ти? — Филозоф. / Ко си ти? — Астроном. / А ко си ти? — Поета. / Чудновата друштва! Ову неоправдану текстолошку интервенцију некритички су преузели приређивачи каснијих издања.

5. У ортографским русизмима Његош је руско слово *й* („и краткое“) на крају слога у позицији послвије *a* и *o* умјесто као неслоговно *и*, тј. *j*, кад су му то потребе метричке структуре стиха налагале, изговарао као слоговно *и*: ген. таине [63]; ген. својства [26].

6. За аутентично представљање текста Његошеве пјесме савременим правописом и интерпункцијом, потребно је указати на основни правописни принцип критичког издања (1), на писање великог слова (2) и на писање запете у неким спорним примјерима (3).

(1) Основни правописни принцип критичког издања је, наравно, фонетски, али уз једну фонолошку корекцију — у инструменталу: жалостним [58] пишемо сугласничку групу *стн*.

(2) Са великим почетним словом пишемо, као и сви приређивачи осим Лаврова, теоним (дат.) *Амуру* [50] и супстантивизирани придјев у функцији теонима (ген.) *Вишњег* [68]. Писање великог слова у овом посљедњем примјеру указује на посесивни генитив супстантивизираног придјева *Вишњи* у значењу 'Бог', који је неконгруентни атрибут уз генитив именице *престол* 'чији престо = престо Вишњег'.

(3) Што се тиче писања запете у неким спорним примјерима, указаћемо на двије разлике између нашег и претходних издања.

У 24. стиху не пишемо запету послвије ријечи *мучно* јер

полазимо од тога да је то прилог за начин. Запете нема ни у оригиналном Његошевом рукопису, ни у првом издању, ни у Лавровљевој редакцији; увео ју је Милан Решетар усљед погрешне граматичке интерпретације (полазио је од тога да је *мучно* придјев у предикативној функцији), што су прихватили каснији приређивачи.

У 75. стиху између двају полустихова и у оригиналном рукопису и у првом издању стоји знак узвика, а у нашем издању — запета, као и у Лавровљевој публикацији пјесме. Ми полазимо од тога да везник *ал* у наведеном стиху има значење ‘али и’, ‘а и’. И овдје је Милан Решетар избрисао знак интерпункције сматрајући да је *ал* раставни везник у значењу ‘или’, а то су прихватили каснији приређивачи.

7. У пјесми налазимо три тамна мјеста, заснована на специфичним фразеолошким везама ријечи.

(1) У 32. стиху налазимо два фразеологизма. Први: *врат ломити* значи ‘јурити, ломатати се, ићи (неприступачним путем)’. Други (у локативу са предлогом *по*) објаснио је Радован Лалић: „*Сиња пустиња — плава пустиња (небо)*“.

(2) У стиховима 67–68. присутна је инверзија: да глас моје лире слијем с гласовима бесмртнога лика код престола Вишњег. Друго тамно мјесто долази због фразеологизма *лика бесмртнога*, који ми тумачимо: ‘(да глас моје лире слијем с гласовима) оних који су уведени, који спадају у ред бесмртника (код престола Вишњег)’.

(3) Треће тамно мјесто налазимо у стиху: са тога се ваша и каже нарава [73], који је објаснио Радован Лалић: „Због тога и изгледа ваша природа“. Треба још додати да је повратни безлични облик (= 3.л. једнине) *каже се* семантички русизам (кажется ‘чини се, изгледа’) и да је *нарава* номинатив једнине именице у значењу ‘природа’.

Лалић је протумачио и наредни, 74. стих: „За све нас смртне чудновата и смијешна“. Ми лексичке компоненте стиха нешто друкчије објашњавамо: *смртни* је супстантивизирани придјев у значењу ‘смртник’, тј. човјек, *страна* је облик неодређеног вида придјева у значењу ‘туђа’ (није русизам у значењу ‘чудновата’), *смијешна* је облик неодређеног вида

придјева у (дијалекатском) значењу ‘чудна, необична, тешко схватљива’, па стих коментаришемо: ‘за све нас смртнике ту-ђа и чудна’.

8. На три мјеста у оригиналном рукопису није одражена мекоћа сугласника *њ*, и то: у облику номинатива једнине мушког рода придјева *сретњи* [13]; у облику инструментала једнине именице *рођењем* [59]; у облику номинатива једнине именице *књига* [63].

9. У два стиха реконструирамо дифтоншки степен контракције двају вокала.

(1) Сажимање вокала *у* и *и* у дифтонг у сандхију реконструирамо у 22. стиху: како искру иједну — тако сунце сма-трам! [22]. У оригиналу је јасно написано *искру иједну* ‘било коју искру’. У првом издању сегмент је неаутентично прочи-тан — избрисана је рјечца (у функцији префикса) *и*. То је сва-како урађено зато што се редактору учинило да је у рукопису нарушена силабичка структура стиха: тадашња наука о стиху (као ни данашња, уосталом) није знала за фонетске дифтонге, који не нарушавају силабичку структуру, него стих чине рит-мички разноврснијим. Неаутентични облик је, наравно, остао и у каснијим издањима: *искру једну*. Послије открића ориги-нала, ми смо у прилици да стих исправимо и да га адекватно версолошки интерпретирамо.

(2) Губљење *ј* и сажимање вокала *и* и *е* у дифтонг у оквиру исте фонетске ријечи (на граници двије енклитике) реконстру-ирамо у 31. стиху: Дужност ми је гонити репату комету, [31]. У првом издању сегмент је неаутентично прочитан — избри-сано је финално *и* у обличком суфиксу *ти* инфинитива. И ово је учињено зато што се редактору учинило да је у рукопису нарушена силабичка структура стиха. Неаутентични облик је остао и у каснијим издањима: ми је гонит. Стих је било могу-ће исправити тек послје открића оригинала.

10. У поређењу са претходним издањима, ми у три стиха реконструирамо растављено писање. У 13. стиху раздвајамо безлични облик (= 3.л. јд.) презента *ваља* (с главним акцентом) од везника *да* (с побочним акцентом). Исто тако растављено

пишемо модални израз *може бити* и стављамо га између запета у наредном, 14. стиху. У 25. стиху пишемо растављено предлошко-падежну везу *до вијека* (у значењу ‘до краја живота’, ‘док сам жив’), као што је она написана и у оригиналном рукопису.

11. Његошева пјесма „Ко си ти? — Филозоф. Ко си ти? — Астроном. А ко ти? — Појета. Чудновата друштва!“ написана је са двије врсте стиха — симетричним дванаестерцем и симетричним четрнаестерцем.

(1) Стихови 1–2 и 5–76 остварени су у симетричном дванаестерцу (са цезуром послвије шестог слога), са двије тонске константе — неакцентованошћу шестог и дванаестог слога. Да би се остварио изосилабизам (дванаестосложност основног стиха пјесме), у два примјера се мора реконструисати дифтоншки степен контракције вокала, чиме се стих ритмички обогаћује. Да би се остварила и прва тонска константа симетричног дванаестерца (неакцентованост шестог слога), у 71. стиху мора се ортоепски реконструисати метрички условљено обавезно преношење акцента са шестог слога, са замјеничког облика на предлог: *за вас*. Примјер је значајан не само са аспекта версификације: ријеч је о новом преношењу акцента на проклитику (при чему се остварује краткоузлазни акценат), које потврђује да је Његош своју поезију писао са књижевном, новоштокавском прозодијом, а не на дијалекту.

(2) Стихови 3–4 написани су у симетричном четрнаестерцу (са цезуром послвије седмог слога). Стих се разбија на два унутрашња седмерца (са цезуром послвије четвртог слога), па стихове наводимо у два ретка (са увученим другим полустихом четрнаестерца, тј. са увученим парним унутрашњим седмерцем). Стих има три тонске константе — неакцентованост седмог, једанаестог и четрнаестог слога. Неакцентованост четвртог слога нарушена је у првом од ових двају стихова: замјенички облик *вас* је наглашен (синтагма *тројица вас* је субјекатски дио номинативне реченице, коју чини први полустих). Додуше, могао би се 3. стих прочитати и са енклитичким замјеничким обликом, али такво читање не би било у складу са семантиком стихова.

12. Оригинални рукопис анализиране Његошове пјесме коригује Речник Његошева језика [*Речник језика Петра II Петровића Његоша*. Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић. Уредник Михаило Стевановић. Књ. I–II. Београд–Титоград–Цетиње, 1983], у два правца. Три лексема базиране само на анализираној пјесми из Речника треба искључити, јер их оригинал не потврђује. То су: 1) теоним (име божанства) у савременом књижевном лику *Амор [II: 532]; 2) именица *статуја [II: 343]; 3) именица *рођеније [II: 236]. Пет лексема треба додати, јер их садржи само аутограф анализиране пјесме. То су: 1) теоним (русизам) *Амур* [50]; 2) фонетска варијанта (дијалектизам) именице *капја* [21]; 3) књишка варијанта (адаптирани фонетски русизам) придјева *мисљећи* [6]; 4) именица *појета* [2]; 5) суфиксална варијанта придјева *сјајњи* [42].

Ко си ти? — Филозоф.
 Ко си ти? — Астроном.
 А ко ти? — Појета.
 Чудновата друштва!

Тројица вас насамо —
 један другог не гледа,
 4 један с другим не збори,
 како да сте у распру!

Ти си ка статуа студена мрамора,
 склопјенијех очих, мисљећега чела.
 А ти — ка будала, како очајаник,
 8 ка неко плашило очих отпртијех,
 теглиш своје власе стравичне фигуре!
 Ти — звиждиш и појеш, и немирно сједиш,
 свуда се окрећеш, поносито, гордо,
 12 на све поглед бацаш с довољношћу живом —
 ваља да си сретњи заљубјеник неки
 али, може бити, син некога цара?
 Кажите ми, молим, што је ваше дјело,
 16 што је ваша дужност — рад сам то узнати!

„Дјело ми је мислит, мислит и мислити,
 дужност ми је тихост, дужност ми је мудрост.
 Ја не видим људе више него мраве —
 20 сожаљујем људе од њине глупости!
 Гледам море исто као капју воде,
 како искру иједну — тако сунце сматрам!
 Све на св’јет презирем, па и само себе!“

24 „А моје је дјело мучно исплетено —
 неће му се краја до вијека наћи!
 Дали су ми стакло смијешног своинства
 које ме унесе међу звијездама
 28 како лучу сунце у пјешчано море.
 Дужност ми је знати њено теченије,
 дужност ми је знати њену величину!
 Дужност ми је гонити репату комету,
 32 за њом врат ломити по пустињи сињој:
 кад је за реп сватим и реп јој измјерим
 и када ми каже кад ће опет к нама —
 тад је само пустим, а пријед никако!
 36 Прелазим ли предјел возможности људске,
 је ли ово дужност од које се луди,
 је ли чудо збиља да од ње полудим?“

„Ево моје дјело: писање, писање,
 40 а дужност је моја да лијепо пишем.
 Природа је мене богата одбрала:
 да рођења дивна сјајње зоре појем,
 да свијетло сунце внимателно пратим
 44 од истока свога до свога запада,
 да на ведре чела играјући’ зв’језда
 читам веља чуда великога творца,
 да прољећа прелест с појањем сусретам,
 48 да се питам пјесном цара од дубраве,
 да играње слушам и жубор потоках,
 да храмове зиђем вјетреном Амуру
 којему су круну на главу ставили,
 52 да пучину пазим ка се вјечно њиха —
 како јој се ваље сребрно разлама,
 да ледене круне планинама гледам
 и свијетле зраке како из њих ничу.
 56 Ал су мога чувства струне деликатне:

- ја кад виђу цв'јетак ноћу порођени
 под жалостним св'јетом плачуће планете,
 он ми душу зажди чудества рођењем;
 60 ја кад листак чујем ће бл'јед к стаблу падне,
 он ми душу троне својим паденијем;
 ја сам предан слуга матере природе —
 њезина је књига таине пунана
 64 ради мога ока вјечно отворена;
 ја појући идем проз мрачну гробницу
 у предјеле св'јетле вјечите радости
 да глас моје лире с гласовима слијем
 68 лика бесмртнога код престола Вишњег.“

- Чудновате службе што ви испуњате:
 на земљу сте никли а земља вас пита,
 храм је њезин за вас мален и тијесан,
 72 и ви с ње бјежите, на небо живите —
 са тога се ваша и каже нарава
 ради све нас смртне страна и смијешна!
 Ви сте свети дуси, ал вјетрени врази —
 76 оставајте збогом, ја ви друг нијесам!

Петар Петровић Његош,
 владика Црне Горе и Брда

* * *

Подробније о новопронађеном аутографу види у студији: Радмило Маројевић. *Оригинални рукопис Његошеве пјесме Ко си ти? — Филозоф. Ко си ти? — Астроном. А ко ти? — Појета. Чудновата друштва! (критичко издање и пјесничка структура текста)*. — Студије српске и словенске. Серија I. Српски језик. Београд, 2004, IX, бр. 1–2, с. 465–500 [с факсимилом на с. 501–502].

У Мурску со Мариа

Кош ти? - фангофр.

Кош ти? - извршаван

А ко ти? - Плесна.

Љубавта дружба!

Треница ваер на само една дружба норма,
една е дружба норма како да се у ренфу;
Пен м - ка едну едну норма.

Видовете едну едну норма,

А ти - ка будапа како едну,

ка нека норма едну едну,

Творава едну едну норма:

Тв - едну едну едну норма,

едну едну едну норма,

на едну едну едну норма -

Вал да се едну едну норма?

Али можеш ли едну едну норма? нормата норма норма?

едну едну едну норма? едну едну норма.

Едну едну едну норма и норма.

Едну едну едну норма, едну едну норма.

и едну едну едну норма.

Едну едну едну норма,

Едну едну едну норма,

Како едну едну едну норма,

Едну едну едну норма и норма.

Али едну едну едну норма.

Како едну едну едну норма.

Едну едну едну норма,

Едну едну едну норма,

Едну едну едну норма,

Едну едну едну норма!

Едну едну едну норма!

Едну едну едну норма,

Едну едну едну норма,

Едну едну едну норма,

Едну едну едну норма,

Едну едну едну норма?

Едну едну едну норма?

Едну едну едну норма?

Едну едну едну норма?

Едну едну едну норма,

Едну едну едну норма,

Едну едну едну норма,

Едну едну едну норма,

Da stvarno cyrcu bismamurme spramem.
 oob uacupa ebota do ebata jarcupa.
 Ga na begra dusa u practu zbtzoo.
 Numan barz luga bismada sebepa!
 ga upontba uferencu er nozotend cyrcemam;
 ga ce muman sebemom ypa oob ugerab;
 ga upant cyrcam u xyocpr uobichaxi;
 ga xpanobe gajund biczplumit amuyy
 bica my ay kpyuy na maby ebobbum.
 ga upyuy dajam ka ce ebno ubaxa
 katto iou ce balt epocno papapana.
 Da nagon kpyue stranunaria miedam
 u ebvone gpaite katio upr ubax mury-
 thur ay mola rybentba ucyrcue gubkavime;
 I kagy budy uobvama nocy upobemu
 Nocy xancumum ebvama unaryhe unamime.
 Oub mi dymy gaxgu upecoba potvami;
 I kagy mubax kymr he ebty kd tvaady nagre
 ebvone dymy uypone ebvma dajemam;
 I tvaad upezam upa maimpe u pu poda,
 ubvona e kyma ubvone upvona
 padu mora oha ebno ebvone pona,
 I dorothe upam u poz upady upobvamy,
 upyrcvme ebvone ebvone pagvamu.
 Ga macy noc mure er macybuna ebvone
 mura upyrcvme kagy upyrcvme ebvone.
 upyrcvme ayxobc mure bu macyrcvme!
 na jamno oob macy, a jamo baid macy,
 I padu e upyrcvme za baid macy u macy,
 u bu er upyrcvme na nobo kacybime;
 Ca mora a vama u kacy macy
 pagu ebu macy macy macy u macy;
 Bvone ebvone dymy! upr ebvone kacy!
 Uebvone er ebvone u bu dymy macy!

Cofcom enopyro
 macy ebvone kacy macy
 dymy macy u kacy
 macy macy

ДОКУМЕНТ

ДОКУМЕНТ

**Осип МАКСИМОВИЧ БОЃАНСКИ
ПРЕДГОВОР ВАСИЛИЈЕВОЈ
ИСТОРИЈИ ЦРНЕ ГОРЕ**

**Превео
Милорад П. РАДУСИНОВИЋ**

ОСИП МАКСИМОВИЧ БОЋАНСКИ

ПРЕДГОВОР ВАСИЛИЈЕВОЈ ИСТОРИЈИ ЦРНЕ ГОРЕ

Превео Милорад П. Радусиновић

Владика Василије Петровић Његош (1709 - 1766) је још 1746. упутио грофу Бестужеву Рјумину рукопис двије историје Црне Горе. Ти рукописи су се негдје загубили, па се тек 1754. појавила чувена „Историја о Црној Гори“. Она је наишла на такав одјек да сличну славу нису доживјеле ни све доцније историје Црне Горе. Одмах су је за своје потребе превели Италијани и уступили превод млетачким политичким првацима. На француском језику је обзнањена 1837. и 1862. године. Јован Суботић је у Будиму 1845. у „Летопису Матице српске“ прештампао московску верзију Василијеве „Историје о Црној Гори“. Публикована је у Београду 1861. године, а на Цетињу 1884. године. У руском часопису „Чтения общества истории и древностей Российских“ издавач и професор Московског универзитета, чувени руски слависта Осип Максимович Боћански (1808 - 1877) објавио је друго издање Василијеве „Историје о Црној Гори“, а 1880. појавило се у Русији и треће издање ове знамените књиге. Проф. Боћански се потрудио да сам напише Предговор на непуних 6 страница¹, пружајући тако руском читаоцу шири историјски оквир за Василијеву „Историју о Црној Гори“. Пошто је у нашој јавности мало или недовољно познато шта је московски професор заиста саопштио, сматрали смо да његов Предговор ваља предочити и нашој публици, па га доносимо, у преводу, без измјена и у цјелини.

(М.П.Р.)

Разлози који су нас подстакли да штампамо ово дјело налазе се у ваљаности неких свједочанстава, понуђених у њему, о догађајима из живота Црногораца, првенствено за прву половину XVIII вијека, који су били добро познати из примарног извора, а у неким од њих је и сам учествовао или је слушао казивања учесника. Познато је да је Петар Први, преносећи рат са Швеђана на њихове савезнике Турке,² по савјету Херцеговца Саве Лукића Владисављевића,³ (касније, грофа Рагузинског и нашег знаменитог изасланика у Кини), ступио са Србима у односе због чега им је послао грамоту по двојници људи поријеклом из тамошњих крајева, по пуковнику Михаилу Милорадовићу (из Херцеговине) и капетану Ивану Лукачевићу (из Подгорице),⁴ наговарајући их, посебно Црногорце, да истовремено дејствују с њим против “општер непријатеља хришћанства”, с циљем да тако одвуче од учешћа у предстојећем рату најратоборније и најхрабрије становнике Балканског полуострва, исламизирани Босанце, Херцеговце и Албанце. Стварно, посљедњи су били и задржани у својој земљи због напада Црногораца и због тога нису могли да се покрену према Пруту. Одлазећи из Црне Горе, послје је склапања мира,⁵ Милорадовић им је оставио у своје име грамоту (16. IV 1712. године) у којој је, хвалећи њихово јунаштво, између осталог, писао “да они немају над собом господара, само цара по царском закону, и другу нижу господу да имају из својих племена и из своје отаџбине, а по духовном закону митрополита”. Ова грамота “писа се на збору црногорском на Цетиње”, према томе, уз јавно и опште одобравање свега народа и због тога је она, до дана данашњег, постала за Црногорце уставна грамота, одређујући и потврђујући и до данас њихове односе према нама и наше према њима. У уговору с Портом ништа није било речено о Црногорцима, наравно из разлога што је Црна Гора могла сама, по општем мишљењу, да опстане без икога, у крајњем случају све док се Петар не опорави и отпочне нови рат са султаном, који је, као што је познато, стално имао у виду. У томе се господар Русије није преварио: Црна Гора се у ствари одбранила и одржала до данашњег дана. Ужасно су се Турци светили Црногорцима за ову приврженост Московима, али Црногорци нису никада клонули духом, поново су се подизали и узвраћали на исти начин својим непријатељима.

Послије похода Турака на Црну Гору 1714. године, кад ништа у њој није било нетакнуто, знаменити вођа Црногораца, владика Данило био је принуђен да се запути у Русију како би тражио помоћ “за подизање разорених цркава и манастира” и цар је наредио “за њихову показану вјерну службу и хришћанску оданост према Руском Царству, њему (Данилу) из своје благајне дати црквене сасуде, архијерејску и свештеничку одежду и у цркви потребне свете књиге”, а исто тако 10 000 рубаља и 160 златних медаља да се подијеле јунацима, желећи да ако султан “ипак буде повео рат против руске државе, очекује помоћ од њих свом оружју, по једној вјери и једном језику” и допуштају и да се, сваке друге године, у обје пријестонице пошаљу два-три монаха, а исто толико грађанских лица као испомоћ, “с којима се шаље и петсто рубаља које се сваке године дају Цетињском манастиру”. Од тог времена Црногорци су, а такође и други Срби, све чешће и чешће почели да посјећују једновјерну и једнојезичну Московију, једни тражећи помоћ, други према пословици: риба тражи гдје је дубље, а човјек гдје је боље; многи од њих ступили су у службу и послије тога су остали заувјек код нас, како то показују српска презимена: Милорадовићи, Зорићи, Ивељићи, Шевићи, Симонићи, Станковићи, Станкевићи, Прерадовићи (Депрерадовићи), Павловићи, Николићи, Дудровићи итд.

Послије смрти Данила (1735. године), истинског утемљивача самосталности Црногораца, његови насљедници, обично изабрани из рода Његоша, којем је припадао и Данило, сјединивши, као и он сам, у својој личности, духовну и свјетовну власт владике Црне Горе, настављали су да посјећују Русију. Тако на примјер, насљедник Данилов Сава дошао је у њу 1742. године и добио је обећану новчану помоћ за све протекло вријеме од смрти Петра I, не говорећи о црквеним предметима, одјећи, књигама, посудама итд. А кад се он, по својој природи склон да се осами, повукао у манастир (Стањевићи), предавши своју власт свом рођаку Василију, онда је овај посљедњи такође неколико пута посјетио Русију. У једној од тих посјета, управо првој, ускоро послије свог рукоположења за митрополита скендеријског и приморског и егзарха српске патријаршије од стране српског патријарха Атанасија у Београду 1750. године, Василије, живећи код нас од 1752 до 1755. године и “очекујући милостиви одлазак у

своју отаџбину и свом духовном стаду”, осмјеливши се да опише прилике и за претходне владаре земље црногорске - ко су они и откуда су, исправно предложити и познатом у то вријеме државном вице-канцелару Михаилу Иларионовичу Воронцову “као трудољубивом и министру који се интересује и за стране народе, као што о томе има и јавно свједочанство о туђим земљама, раније Ваше понашање” говори аутор у писму које му је упутио, не скривајући, у закључку, жељу да његов труд буде штампан: „Зар се неће допасти Вашој Високографовској Свјетлости да се ово буде (опис) штампало због тога што би с нашим народом црногорским и други славеносрпски народи испољавали жарке жеље према високославном Руском Царству?“ И тачно је да је „Историја о Черной Горы“ била штампана 1754. године, али гдје? Према „Огледу руске библиографије“ Сопиковљеве (дио 3, стр. 238, №4937/) у С. Петербургу, а према „Росписи росијским књигама Смирдиновој (ст. 239, № 3129) у Москви. На посљедње указује како поменуто писмо аутора, штампано одмах с посветом вице-канцелару Воронцову с ознаком “Марта 10. године 1754. у Москви”, тако је и сама грамота коју је владика црногорски добио од царице приликом његовог одласка у свој народ, а писана је 8. маја, исте те 1754. године у Москви. Али питамо се: да ли у петербуршкој или московској штампарији? На насловној или посљедној страни корица то није означено, у сваком случају, нема га у списку који ми је доставио Н.Н. Мурзакевич ради поновног штампања. Ријеткост ове књиге, посебно важне за црногорску историју, побудили су „Императорско Друштво историје и древности руских“ да је штампају други пут у свом повременом издању „Чтенија“. Од српских историчара, колико ми је познато, помиње ту историју Д. Милаковић у својој „Историји Црне Горе“, издате у Задру /Заре/⁸ 1856. године, наводећи је у прегледу извора за своје дјело под бројем VI и додајући да је он писао према њој о биткама Црногораца од 1712. до 1750. године, описаних у краткој Историји Црне Горе коју је унио у алманах „Грлица“ 1836. године.

Владика Василије Петровић је био, како сам већ рекао, још два пута у Русији. Као повод за други долазак послужила му је жеља царице (Јелисавете Петровне – прим. М.П. Радусиновића) да у Русији буде формиран пук састављен од Црногораца и других српских добровољаца. Скупивши их,

дошао је с њима у Москву; уз тоје довео са собом и неколико младића да их распореди у Племићком војном копненом корпусу. Ипак, ни прво, ни друго му није пошло за руком. Црногорски пук био је увријеђен због неопрезног постављања за њиховог команданта неког Хрвата, родом Цинцара, то јест Грко-Румуна: Срби, сматрајући Цинцаре увијек нижим од себе, као мелезе, били су веома незадовољни с тим и пошто им нису допустили да добију другог пуковника, они су кренули пјешке својим кућама, не базирајући се на било шта. Двадесет петог дана, прича се, стигли су у Љубљану (Лајбах)⁹, гдје су се срели са својим владиком, који се такође враћао из Петербурга, он им је дао могућност да се што прије врате у свој завичај преко Хрватске и Далмације. Разумије се, ова околност је неко вријеме заустављала како Црногорце, тако и остале Србе, од њихових путовања у нашу земљу. Насупрот томе, црногорска омладина, распоређена у Племићком корпусу, заувјек је остала код нас, без могућности да се врате у своју отаџбину због смрти свог владике, која се десила у вријеме његовог трећег путовања у С. Петербург 1765. године. Тврди се да је он умро од тровања, које му је подметнуто ондје гдје је могао најмање да га очекује од једног агента Млетачке Републике, који га је пратио под политичким изговором свуда на његовим путовањима.¹⁰ Сахрањен је у Александро-невској лаври. На његовом гробу читамо:

На овом мјесту је сахрањен преосвештени митрополит Црногорски и трона српског егзарх Василије Петровић; имао је 57 година, а умро је 10. марта 1766. године“.

Скоро кроз годину дана (15. фебруара 1767. г.) умро је у Москви и покровитељ владике црногорског М. Ј. Воронцов, који је уживао посебну милост царице Јелисавете, која је за њега удала, као што је познато, своју сестру од тетке грофицу Ану Скавронску, аод 1758. до 1763. био је канцелар, последње године провео је у путовањима по Италији и Француској како би поправио своје нарушено здравље.

О. Бођански, Москва, 20. јуна 1860. године

1/ Чтения общества истории и древностей Российских, Москва 1860, № 2, стр. I - VI.

2/ Велики сјеверни рат између Русије и Шведске трајао је 1700 - 1721.

3/ Сава Лукић Владисављевић Рагузински (око 1670 - 1738), трговац,

па тајни савјетник Петра Великог, обављао важне, повјерљиве мисије за руску државу у Турској и Кини.

4/ Иван Лукачевић, произведен у руског капетана, срео се у Букурешту с Михаилом Милорадовићем који је трговао стоком у Влашкој и Венецији. По наговору тајног савјетника цара Петра Великог Рагузинског Лукачевић се прерушио у калуђера, а М. Милорадовић, у рангу руског пуковника, безбједно га је довео у Црну Гору (Орфелин З. Житие и славне дела Государя императора Петра Великаго самодержца Всероссийского. . . Венеция 1772, ч. II, стр. 76).

5/ Прутски мир је закључен након неуспјешног истоименог похода руског цара 12 - VII - 1711. Русија је Турској вратила Азов, тешко освојен, порушила низ својих утврђења, па ни Црну Гору није могла да заштити. Овај мир је потврђен миром у Једрену 1713. Владика Данило последије најезде Нуман-паше Њуприлића обрео се 1715. у Русији и предочио руском цару турску одмазду над Црном Гором, па је Петар I одредио сталну годишњу помоћ Русије Црној Гори, која је трајала све док је она постојала.

6/ Вјешти архимандрит Василије Петровић испословао је од пећког патријарха Атанасија II и три митрополита потврду да је изасланик српског народа који прикупља милостињу у Русији. Тако се представљао као трона пекског егзарха и катедрално свободног принципата черногорског Манастира цетињског преосвјашчењешаг митрополита скендеријског и приморског Господина Василија Петровича“ (Глигор Станојевић, Митрополит Василије и његово доба 1740 - 1766, Београд 1978, с. 97). Српски патријарх тек га је 22. августа 1750. године, на препоруку владике Саве, рукоположио за митрополита, пошто се комотно служио патријарховим печатом био је неко вријеме интерниран у фрушкогорском манастиру Крушедолу, одакле се некако избавио и запутио у Црну Гору.

7/ Димитрије Милаковић (? – 1858), секретар владике Рада и кнеза Данила. Издавао „Грлицу“.

8/ Италијански назив за Задар, тек од XIX вијека Руси су почели да користе словенски назив.

9/ Њемачки назив за Љубљану Руси су употребљавали све до XIX вијека, кад су га постепено престали да користе.

10/ Г. Станојевић, (н. дјело, 183) рекао је да се владика Василије „изненада разболио“, уз закључак да је „вјероватно умро од перфорације чира“. Прота Ст. М. Димитријевић, (Грађа за српску историју из руских архива и библиотека, трећа збирка, Споменик СКА, 53, други разред 45, Сарајево 1922, 231) само констатује да је владика „. . . оболео и 10. марта 1766. године умр’о у Петрограду“.

Бођански то оспорава и каже да је у питању тровање од стране млетачког уходе.

Да је у питању тровање потврђује, на основу поузданих руских извора, Растислав Петровић, Односи између Русије и Црне Горе у доба владике Василија Петровића и Шћепана Малог (1750-1773)

(реферат на Округлом столу „Југословенске земље и Русија у XVIII веку САНУ и Академија наука СССР, Београд 1983).

СТАВОВИ

СТАВОВИ

Радмило МАРОЈЕВИЋ
РАСПАРЧАВАЊА ЈЕЗИКА
НИЈЕ БИЛО

Радмило МАРОЈЕВИЋ

РАСПАРЧАВАЊА ЈЕЗИКА НИЈЕ БИЛО

Филозофи (= лингвисти) су досад различито тумачили свет (= српски језик), али је ствар у томе да се он промени

Покрет за обнову србистике Д. Петровић перфидно преокреће у *Покрет за поправљање историје*, сматрајући да је католичка лингвистика, у складу с 11. тезом о Фојербаху, већ променила свет (= неповратно преименовала српски језик у хрватски и у његове подручне варијанте).

Текст Д. Петровића *Распарчавања језика је било* (Политика, 2. децембар 2006) занимљив је као парадигма тзв. католичке лингвистике. Покрет за обнову србистике, који је основао професор Милосављевић, Д. Петровић перфидно преокреће у *Покрет за поправљање историје*, сматрајући да је католичка лингвистика, у складу с Марксовом 11. тезом о Фојербаху, већ променила свет (= неповратно преименовала српски језик у хрватски и у његове подручне варијанте).

Драгољуб Петровић не оспорава Милосављевићеву констатацију да „хрватски“, „бошњачки“ и „црногорски“ представљају верзије српског језика, али му је због нечега нејасно зашто Милосављевић „из својих спискова испушта македонски“. Затим он, без икакве оградe прикључујући македонски, покушава да докаже да су неки од тих „језика“ старији од једног века („хрватски“, коме је кумовао Ђуро Даничић, и „босански“, који је, убрзо после окупације Босне, озваничио Бењамин Калај), а неки („црногорски“ и „македонски“) да су тобоже његови вршњаци (напомињемо да је Драгољуб „присукао“ седамдесет љета). А онда наставља, цинично: „али је занимљиво да Покрет за обнову србистике, због свега тога, досад није протествовао ни код Калаја, ни код Даничића, ни код Броза и за све што се са српским језиком и његовим носиоцима догађало током последњих 10–12 деценија сада главне кривце види у САНУ и у Одбору за стандардизацију српског језика“. Што даље, то перфидније:

„Петар Милосављевић и његов Покрет за обнову србистике свој протест против свега што се догодило са српским језиком (и српским народом) могу поднети Ватикану и Анти Старчевићу и њиховим хрватским следбеницима будући да су САНУ и Одбор за стандардизацију у тим пословима учинили једино што су могли: термин ‘босански језик’ за Србе, и у Босни и уопште, не може бити прихваћен, а на ‘бошњачки’, као *језик исламизованих Срба*, и САНУ и Одбор ионако су могли утицати једнако као и на све што се дешавало са српским народом и његовим језиком током много последњих деценија“. И још једном: „Тако се десило да је због српског језика у Хрватској и Босни, током последњих педесетак година, макар три милиона Срба тамо или остало без глава или отуд било прогнано, па ваља очекивати да ће П. Милосављевић и Покрет за обнову србистике убедити и Хрвате и Бошњаке (али и њихове стране заштитнике) да они и даље говоре српским језиком“.

Сви „језици“ о којима говори, признаје Д. Петровић, *јесу настали из српскога*, али тобоже САНУ и Одбор за стандардизацију српског језика у то досад нису успели да убеди ни Хрвате, ни Бошњаке, ни Новоцрногорце. Прво није тачно лингвистички: нису они „настали“, него они *јесу* и даље регионално-конфесионалне варијанте српскога језика, у којима је српски књижевни језик само преименован. Друго није тачно политички: одговарајуће одељење САНУ успротивило се обнављању Катедре за србистику на Филолошком факултету у Београду; Одбор је својом првом одлуком био већи католик од папе: он је не само признао право босанско-херцеговачким муслиманима да преименују српски језик него их је поучио да га назову *бошњачки* како би га извезли у Србију и Црну Гору, што су окупациони режими у међувремену већ и учинили. А пре него што је Одбор и формиран, Петровић је здушно бранио пројекат протеривања ијекавице, а то значи и српских народних песама, и Његоша, из српског књижевног (= стандардног) језика. Прогоном ијекавице отварао се простор за сва преименовања српскога језика (и за тријумф католичке лингвистике).

Милосављевићеву тврдњу да „ниједна од (словенских) националних филологија није довела до тога да се њихови национални језици распарчају на четири и више језика“ Д. Петровић покушава да оспори следећом „аргументацијом“:

„није било давно кад се словачки језик издвојио из чешког, белоруски и украјински (малоруски) из руског језика, а издвајање молдавског језика из румунског добро су могли запамтити сви они Молдавци (и Румуни) који се рачунају у Милосављевићеве (и моје) вршњаке. Тако се показује да се језици, ипак, могу и ‘распарчавати’ и ‘укрупњавати’ (и то по најразличитијим шавовима, па и онима професионалним)“. Остављајући по страни румунски и молдавски — они ваљда нису словенски (мада су њихове културе вековима грађене на старославенској баштини), истаћи ћемо да су *белоруски* и *украјински* засновани на својим говорима и књижевној традицији (нису Белоруси и Украјинци преименовали руски језик), као што су Словаци на својим говорима засновали свој *словачки* језик а нису преименовали чешки. Македонски пак језик издвојио се из српског у посебан јужнословенски језик (ни Македонци нису узели Вуков и вуковски *српски* па га просто преименовали у *македонски*). У слободној словенској и европској земљи Белорусији у службеној употреби су и белоруски, и руски као заједнички књижевни језик источних Словена. Све то показује колико је Петровићево штиво лингвистички неутемељено.

УДБИНИ „ЛИНГВИСТИ“

Присећа се Д. Петровић да је још пре 24 или 25 година, на високом политичком месту, било предложено да се оснује Савет за српскохрватски језик (с Ивићем као прочелником и Брборићем као тајником), али је та идеја пропала јер су се успротивили Филолошки факултет у Београду и један високи покрајински форум у Новом Саду, и да је „остало записано да је предлог за расправу на оном покрајинском форуму припремљен управо у дому Петра Милосављевића“. Је ли то записано у извештају Удбе, и откад је тај запис доступан лингвистима (или га и даље могу имати само Удбини „лингвисти“), питамо се. Као што је у некој новој Удби, оној окупационој, смишљена усташка песмица којом Д. Петровић покушава да усади ампутациону мржњу према свим Црногорцима, а не само према „Новоцрногорцима који су се нашли на истој линији са својим хрватским и бошњачким савезницима (и од њих преузели и неку нову поезију)“. Ја на такву поезију у Црној Гори, у којој често боравим, нигде нисам наишао.

Милосављевићеву опаску да је „нека ђаволска памет смислила“ да се рад Одбора за стандардизацију „легитимизује тако што ће иза њега стати готово све српске научне и високошколске установе“ треба допунити: формирање тога Одбора ствар је антисрпске закулисе: да је тај предлог разматран на Већу Филолошког факултета у Београду, и тада би био одбијен, сигурно.

СЛОВО О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Д. Петровић покушава да оспори Милосављевићеву констатацију да је Дејтонски споразум „био потписан, тобоже, на четири језика: српском, хрватском, бошњачком и енглеском“ а да се „српски лингвисти нису потрудили да покажу да је тај споразум писан само на два језика: на енглеском (у америчком језичком стандарду) и на српском (у српској, хрватској и бошњачкој верзији)“. Ову констатацију треба адресирати лингвистима из САНУ и из тзв. Одбора за стандардизацију српског језика, који стварно спроводе хрватски филолошки програм, али не и потписницима „Слова о српском језику“, у којем се изричито каже: „Програм издвајања ‘књижевних језика’ на конфесионалној основи одражен је и у Дејтонском споразуму (1995), који има четири равноправна текста, од којих је један на енглеском а три на српском језику, с тим што се *српским језиком* у том документу сматра само *екавска ћириличка варијанта* док се *две* ијекавске латиничке *варијанте српског књижевног језика* у њему називају ‘хрватским’ односно ‘босанским’ језиком“. Учење о српском народу и његовом језику, о српском књижевном језику и његовим варијантама, о српским писмима, о преверавању (прозелитизму), о српској књижевности, уметности и култури (у најширем значењу) – изложено у „Слову о српском језику“ – чини *Језичко законоправило српскога народа*, које потписао и потврдио српски филолози и писци у Београду, на Спасовдан 1998. године.

„Слово о српском језику“, објављено у Политици 1. и 8. августа 1998, настало је из забринутости због штете коју је српском националном интересу нанела и наноси антисрпска језичка политика. Протагонисти те политике, не из Загреба него из Београда, јавили су се саопштењем „надлежних комисија Одбора за стандардизацију српског језика“ (објављеним

под насловом „У одбрану достојанства српске језичке науке“ у Политици од 15. августа 1998), у којем и даље заступају начела хрватског (католичког) филолошког програма. Фалсификујући чињенице из српске културне историје, „надлежне комисије“ су својим текстом јасно разоткриве своју ненаучну антисрпску делатност, стајало је у одговору потписника „Слова о српском језику“ (који је објављен под насловом „Раскид с подаништвом ‘српске језичке науке’“ у Демократији од 17. и 18. септембра 1998)*

*Иако је био одштампан, овај чланак је по налогу “цензуре” повучен и није објављен у “Политикином” додатку Култура, уметност, наука. (Р. М.)

ДАТУМИ

ДАТУМИ

Арсеније III ЧАРНОЈЕВИЋ
МОЛИТВА ЗАСПАЛОМ ГОСПОДУ
Горан КОМАР
300 Г. ОД УПОКОЈЕЊА АРСЕНИЈА III
ЧАРНОЈЕВИЋА

Арсеније III ЧАРНОЈЕВИЋ

МОЛИТВА ЗАСПАЛОМ ГОСПОДУ

И дан и ноћ бежећи са својим осиротелим народом,
од места до места,
као лађа на пучини великог океана
бекству се дајемо,
чекајући када ће заћи сунце
и преклонити се дан
и проћи тамна ноћ
и зимска беда која лежи над нама.

Јер нема онога који нас саветује,
ни оног који нас од невоље ослобађа,
и невоља наша удвостручава се.
И рекох са сузама:

Докле ћеш, Господе, заборављати нас до краја,
докле ће се наоружавати на достојање твоје?
Устани, Господе!
Зашто спаваш,
зашто лице твоје, Боже наш, одвраћаш од нас?
И опет васкрсни, Господе,
помози нам имена твојега ради!
И тако непрестано ридање на ридање прилажемо
и ниоткуда помоћи.

(Превео на савремени језик Ђорђе Сп. Радојичић)

ТРИСТА ГОДИНА ОД УПОКОЈЕЊА АРСЕНИЈА III ЧАРНОЈЕВИЋА (1706-2006)

Навршило се триста година од упокојења Арсенија Трећег Чарнојевића, српског патријарха који је свој народ водио кроз најтежа искушења турских и угарских, те мађарских погрома, на концу 17. вијека.

Рођен је 1633. године у Бајицама, према казивању савременика, надбискупа Адрије Змајевића, у породици, у Црној Гори, преосталих Црнојевића након њихова расељавања. У почетку упрвљања Црквом учинио је безбројне визитације српских епископија, а путовао је и у Свету Земљу. На овоме путовању водио је дневничке билешке. Још и прије сеобе Срба посјетио је Беч. Нажалост, о томе путовању српскога патријарха нема много сачуваних записа. Чинио је велике напоре за просто спасење свога народа од потпуног уништења када се овај нашао изложен најтежем погрому током његове нововјековне историје, у Бечкоме рату.

Послије изненадне промјене ратних прилика и продирања Турака на Космет и Србију, патријарх је 1689. донио одлуку да пређе у Угарску. Све наде, послије претварања

српске земље у згариште, као и пљачке Пећке патријаршије, окрећу се ка угарском суверену. Срби и даље ратују против Турака. У току јесени 1689. патријарх се обраћа аустријском цару Леополду Првом излажући патње Срба, описујући прелазак у његове земље и тражећи заштиту. Цар упућује манифест и у великој ратној потреби позива Србе 6. априла 1690. да напусте своја огњишта. Наш народ тада, чак и из Црне Горе и Босне прелази под протекторат аустријског владара. Цар каже да гарантује слободе, повластице и права вјероисповијести. Дакле, Србима повластице нису додијелене из милостиње, већ према уговору са државом Аустријом.

Патријарх је одржао Сабор у Београду 18. јуна 1690. са којег у Аустрију упућује Исаију Ђаковића да представи српске захтјеве. Српски народ прелази у Угарску носећи са собом своје историјске драгоцености, црквене утвари, мошти светитеља. Прву привилегију издао је цар 21. августа 1690. Али племство и клир опиру се одлукама државе и

чине све да поставе запреке српском учвршћивању. Но касније, посліје битке код Сланкамена, наш народ добија нове привилегије, организују се епархије, школе, и општине. Патријарх све одлуке доноси путем низа Сабора. Никада није одустао од повратка и у години упокојења пише Јосифу Првом да се Турци протјерају и народ врати у Србију. Одупро се кардиналу Леополду Колонићу и невиђеном језуитско-клерикалном притиску, иако је

цар погазио сопствене издате привилегије и ставио Србе под римску јерархију. Тада је у Сечују по први пут изречена девиза: “Или се поклони или се уклони”. Патријарх је гледао масакр невиног народа у Ракоцијевом устанку.

Упокојио се у Бечу 1706. године

Српски народ у години великог јубилеја није обиљежио тристагодишњицу од упокојења овог српског великана.

This image shows a handwritten document in Cyrillic script, likely a historical record or decree. The text is written in a cursive hand and includes several lines of text, some of which are underlined. The document appears to be a record of a meeting or a decision, possibly related to the Patriarch's activities mentioned in the text above.

Запис патријарха Арсенија III Чарнојевића 1682. г. у Архиепископском чиновнику, Народна библиотека у Београду, Р 116

ФЕЉТОН

ФЕЉТОН

Јован ДУЈОВИЋ
ВУК КАРАЏИЋ И ЦРНА ГОРА

Јован ДУЈОВИЋ

ВУК КАРАЦИЋ И ЦРНА ГОРА (2)

Писма Вука Поповића Вуку Караџићу

ПОГИБИЈА ШАРАНАЦА У БОЈУ НА КОЛАШИН

Котор, 16. јуни 1860.

Мили имењаче и пријатељу! Од Ђурђева дневи, ово је треће моје писмо, да Вам пишем, а кад би што било за писање, не бих жалио писати Вам и сваке неђеље, само толико рад бих знати долази ли Вам свако до руке. Оно пред овијем што сам Вам послао на дан 14. маја, мислим да сте примили, и једва чекам да ми на њ одговорите, зашто Ђуко Средановић порчује ми по Шуту, да му отпишем шта ће радити с онијем што је већ за Вас написао. Ја сам му отпоручио да чекам на Ваш одговор, па да ћу му одмах јавити, и молио сам га да при ономе што је досле искупио, и још гледа коју јуначку пјесму да од кога испише.

У вторник пред Тројичин дан ударе Шаранци-Дромњаци и Пивљани заједно, на доњи Колашин, и будући се крвнички они из својих тврдијех кула, а ови с голе подине, остану на овој страни 46 мртвијех и преко 80 рањенијех Шаранаца,

а од Колашинаца погину само двојица и двије им куле изгоре! Не могући више бити се, стану бјежати натраг, и кад наљезу на Тару ријеку, мост преко кога су пријешли нађу разваљен, у томе приспију за њима на коњима љути Колашинци, и овђе их опет тешко нагрде и потуку: једне убију из пушака, а једне посијеку, а једни газећи преко воде, остану многи подушени, тако од 400 пушака нашијех, није их се половина вратило здравијех. Колашинаца биће преко 1000 пушака, све сами Турци, и они осим Бога не познају другог над собом господара.

КЊАЗ ДАНИЛО КАШТИГА ВАСОЈЕВИЋЕ

На Тројичин дан, казали су ми да се под Острог бијели свијет слегао - око 8000 душа. Књаз Данило кроз ови народ шетао је више пута, разгледајући од свакуда људе, ођело и оружје. Примао је лијепо пред собом наредне главаре и старосуце, ма пошто је разумио од Дробњака за ону њихову погибију, и да су их издали Васојевићи, тешко

се наоштри, и на васојевићке старјешине као гром с укором загрми: да нијесу никад јунаци ни били, него што се само хвале с мудрином и љепотом стаса и ођела ка и Ришњани! Још свашта изговоривши им, обрне им плећи и остави их ка и посјечене! Васојевићи су се после пред Мирком правдали, да су угворили били са Шаранцима на Колашин да ударе заједно у четвртак, а не у вторник, и за ово оправдали су се са заклетвом, а укор Књажев, кажу да ће са себе скинути с новијем опет ударцем на Колашин! С овог боја на Колашин, уплашили сусебили Ник-шићи, и није под Острог био ниједан од њих, као што су били наумили да пођу с барјацима Књазу на поклон. Књаза је и ово добро убољело и зато је у вторник тројичински послао у Никшиће војводу граховског Анта, и војводу цуцког да кажу од стране његове Никшићима, да они слободно могу ка и досле трговати и путовати свуда преко његове земље же хоће. И по свему овоме немају више Турци у њих вјере, нити се виђа од онда ниједан Никшић у Рисну.

ПИЈАНСТВО НОВИЦЕ ЦЕРОВИЋА

Из Острога Мирко је пошао у Дромњаке. Владика је служио летурђију под Острог. Попови црногорски

немају ни мало вјере у њега! Казали су ми неки Ришњани који су под Острог били за Новицу Церовића, да се грдно пропио, и да је од ракије пијан у свако доба, и с овога да је код Књаза и своји пријатеља изгубио прву љубав и сјајно своје име! Чули су га попијевати: “Вино пије ко има новаца, а ко нема лежи код лонаца!” Гледајући га пијана и заваљена, људи би се уклањали од њега, па би их он укорио послуже говорећи: “Нити сам змија нити Турчин, чему бјежите од мене?” Штета за овакијем соколом! Књагиња је била обучена на црногорску. Књаз жали и кука што је сиромас, а да имам вели, благо Милошево, убрзо би ме познала Босна и Херцеговина! Пред Тројчин дан приспио му је на Цетиње нови секретар: доктор Миша Полић, и овђе у нашој читаоници хваљаше се да зна пет језика, да је свршио науку у Паризу, у Италији и у Бечу! и да му је ујак учени Г. Милош Светић, а зет Ј. Суботић! Ја бих рекао, ако се врати жив, да ће бити читав!

МУРВЕ КОРИСНИЈЕ ОД МАСЛИНА

Ономадне је прошао оуда да навише консул руски из Дубровника, с једнијем рускијем савјетником. Лани и овог прољећа чинио је књаз да се усади неколико хиљада

корјена мурава кроз Црницу и Бјелопавлиће, и то под управом једног вјештог из Италије. Ове мурве постале су код нас корисније од маслина; јер осим воћа, с којим се сиромаси доста пута наједу, и бугари прасци гоје, с лишћем се хране и свилене бубице, или се продава по 10 новчића фунат. Код нас Италијанци почели су већ плаћати наше кожурице по 5 фиор. у карти фунат; а црногорске по оволико плаћају у цванцима, јер су боље и здравије. Овијех кожурица биће овог љета у Боки око 100.000 фуната, и биће неколико кућа у Грбљу, које ће од њих ухватити до 300 талијерах! Ово је женска радња и трговина, па људи и не износе на глас колико мирита! Почели су Црногорци доносити и траву буварицу, плаћају им по талијер оку, а и више би да није један трговац из Котора учинио с Књазом уговор по ову цијену. На уставке Петрова дневи сићи ће књаз доље да се купље у море, и за стојницу нашао је кућу на Прчању.

Чујем да је Врчевић и у Биоград допирао, и биће се са Вама виђао. Хвали се за вид очињи, да је у Бечу доброг љечника нашао, који му је доста помогао. Имао је срећу да и с Царом говори, ма не каже шта му је даровао! У нашој овђе читаоници, жељели би смо држати би-

оградске новине. Молим Вас јавите ми прелазе ли слободно у Аустрију и које су најбоље, и за који часловац били се могао имати из Биограда, и пошто су? Пишите ми молим Вас. Три србуље рукописне набавио сам за Вас и кад још нешто стоговим послаћу Ваму једно све. Ето Медаковић шиба у Српском Дневнику и отуда на кога је овамо жедан! Жао нам је утолико што не меће свога знака, и што је писано да је из Котора. Заиста било би му љепше, и поштеније да се остави онакије чланова. Ма добро се рекло: “Кад манит манита никога не пита!” Руски консул што сједи у Дубровнику, помогао је овђе многијем црквама, и то сам био наручио да се на њега пише, шта је и за коју цркву од потребе и послѣје би тајним начином дошло: и књига и икона и одежда итд.

НАВЛАШ ВАМ ПИШЕМ КОЈЕШТА

Навлаш Вам пишем овако којешта, да напуним све до краја, као што чине и по новинама; мада Вас са свијем срцем не љубим, све би се у краће писало и говорило! “Права, или једнака дружина и на вељи петак меса једе” - код нас реку.

*Поздрављајући Вас Ваш
пријан поп Вук.*

ГАЛЕОШТИНЕ
ЈЕДНОГ ПОПА*Котор, 1. јануар 1862.*

Мили имењаче и Пријатељу!
За велико ми је и предивно чудо било, кад сам јутрос из Вашег писма, разумио, да нијесте од два моја подугачка писма, што сам Вам их у Биоград на покладе Божићне и на Вариндан послао - ниједно примили! У њима сам Вам најзнатније догађаје, особито кржаве бојеве, послије онога у Дуги потанко описао, и што-шта још које Вам неће мрско бити.

Него молим ради мога и Вашег мира, потражите ова писма у Биограду, јер не вјерујем, како нијесу плаћена, да ће поћи изгубљена. Од Варина-дневи до данас ништа новог од овуд немам Вам јавити, до толико да је замео по планинама велик снијег, и искрај куће не могу никуд горњи људи. Неволњи развојвода Анто умијешао се међу јајоше, и више не долази код куће, па за ону пјесму о погибији Петровића на Грахову, без њега не могу Вам оправити ништа, а њему сам био залуду писао, и обећао ми је начинити, као што је и ону велику пошљедњу што сам Вам ја послао. Имам једну пјесму о Дуги кад је љетос у њој онај бој био, те су Никшиће потукли, али ми рече исти пјесник, неки Косановић

Митар из Бањана, да ће ми другу бољу послати, него каже да му је на чудо нема ко горје писати. Поп Миња - галиот један лукави! - рече ми ономадне да ће на Божи-дан кренути пут Биограда за наћи сина, и мољаше ме да би му дао једну препоруку на Вас да му будете на руци, неће ли што тамо код српскијех великаша зар искламаисати! Ако би почем и дао му ја које за Вас писмо, те би Вас нашао, будите му на руци с ријечма онако, као што је он Вама био, без иједне Ваше потребе и молбе лани овђе, кад Вам се обећао да ће Вас пратити одавде дона Цетиње, па је слагао! С оваког двоструког образа он је изгубио љубав и горје и доље, па је доста и својој браћи: Иву и Грујици с оваког шареног поступка (!) код Књаза иштетио, те браћа Матановићи отеше мах, и заузеше корист и господство. Код Врањине турски вапор био се ту скорице накрај насукао - било плитко дно, а они невјешти. У томе ће полећети с лађицама брзи Црногорци, да га ками отму, ма на њему били су топови справни, те су их с њима одбили и тројицу убили и неколика ранили, и вратили се нездрелице натраг, а они су некако послије исти вапор дигли, и пут Скадра одједрили. Отпишите ми молим Вас одмах у двије ријечи ако добијете она моја писма; у случају те би се по несрећи тражећи Вас изгубила,

и тако ми пишете, пак бих Вам од онијех бојева на ново по штогођ јавио.

Умрије нам свијем мили Патриапа: Бог да му лаку душу да!

Радићу Вам на сваки начин једну лијепу труту црногорску послати, јер ми је обећао добар пријатељ с Црнојевића ријеке додати. Дакле нијесам Вас могао брже с одговором и добријем гласом: да сам са свима мојима добро и здраво обрадовати, и на такву Вашу жељу и љубав праву благодарим Вам до смрти, и желим да и Ви са свима Вашијема до идуће велике празнике спроведе(те) здраво и весело, и поздрављајући Вас свијех од стране моје и мојих. Ваш ваздашњи пријатељ поп Вук Поповић.

На Вашу четврту књигу пјесама, овамо изгледају с неисказаном жељом, и све ме питају Црногорци с Цетиња, и наши Приморци за њу кад ће доћи, а то све по ради новијех, а највише поради оне од Граховца! и зато да Вам је препоручено, радите што прије да се штампа. Врчевић нам пише да ће доћи овђе на Божи дан да поздрави своје пријатеље. Мило ми је, да га видимо са сабљом и у свијетлим хаљинама од консула аустријског обучена. Биће и мени као, његовом патриоти Ришњанину дика и слава!

ПРЕТИЛЕ ВУКОВЕ ПРИЧЕ

Била му је код нас и домаћица о малој Госпођини, и код мене у Рисну за 10 дана стојећи, о Вама су највише презборили, и заиста биће Вам се онда и штукало! Казивала је Анета својој и за оне Ваше претиле приче, што сте им у Задру причали, када сте код њих били, и како су им омиљеле, боље су их научиле него ли молитве! Виђеле су и једна другој Ваше лијепе дарове, па су у разговору оне се хвале, да иза свога оца немају бољег пријатеља од Вас. Моја поша свеђер говори: “Куку мене, да ми је још барем десет година млађи!”

НАС ВУКОВЕ ХОЋЕДУ ЛИЈЕПЕ МЛАДЕ...

Много је остала радосна и контена што сте нас лани у Рисну походили, те Вас је виђела и с Вама се поздравила и пољубила. Богами добро нас Вукове хоћеду лијепе младе, те и с овога имаћемо којег непријатеља! Да су поштени! Примлио сам од нашега сивога сокола Уроша са Смирене писмо, и поздравља Вас пуно. Његови професори желе знати откуд је ово име Урош и шта значи, дакле молим Вас јавите ми јер ја не знам. Они су Французи.

„ПОГИБИЈА” ЛУКЕ
ВУКАЛОВИЋА НА ЦЕТИЊУ
*Котор, 22. фебруар 1862. У
Котору на Задушну суботу.*

Мили имењаче и Пријатељу!
На писмо Ваше писано на
рим. Божић, одговорио сам
Вам у пут, и послјије не чујући
за Вас ништа како сте, и да ли
сте нашли она моја писма, што
сам Вам их послао у Биоград, у
бризи сам дакле и ја сад за Вас,
него молим да ми пишете што
прије.

РУСКО ЖИТО

Код нас, а још црње извише
нас, невоља је велика: глад,
скупоћа, и грдна болест од
кроста! За Црногорце приспјело
је Књажево жито 30000 стара, и
дава им га без добити на причек,
које зову вађевина, до јесени.
Имају 8000 стара од Русије на
поклон, и ово ће их придржавати
до Ускрса да мирују и да не
помру од глади.

НАВЛАШ ГА НАПИЛИ ДА БИ ГА ШТО ГОРЕ КАШТИГОВАЛИ

Јесенас пошто наши раз-
валише оне двије тврдиње у
Суторини, капетан Лука Вука-
ловић као рањен пошао је на
Цетиње, и дочекају га с великим
веселјем и славом, ма у томе он
почне господу сенаторе јавно
корити што му не послаше помоћ
или да се нашијема опре, или
на ново да оне тврдње подигне

- говорећи им најпослије: “Ви
нијесте низашто друго, него као
бабе да уз пријеклад покрај ватре
гријете се и пушите” Једни ка-
жу да су га навлаш били напили,
како ће се прије стрмоглавити!
Тако ће и бити; јер они наша-
вши се с овијем укором као
увријеђени, одмах пред свијема
узму му биљегу, оружје и све
остало што су му они дали
за одличје, и прогнају га да
иде куд хоће. С њим је био
и његов брат, који је у Зупце
недавно убио једнога ускока, и
зато њега затворе у тамницу, у
којој и данас чами! На мјесто
Луке поставе за старјешину
у Зупце, као уредника од
војске, попа Пера Матановића,
и уза њ калуђера Дучића из
разореног манастира Дужи.
Зупчани и Крушевичани ви-
дећи које грдило учинише на
Цетињу с њиховијем главаром
Вукаловићем, никад ни довијек
другог старјешину не хоће
да приме међу собом осим
Луке, и с овога велики је међу
њима неред и црна неслога!
Лука је уклоњен са једно своји 50
поуздани друга у дно Суторине,
близу нашега раштела, а поп
Перо сједи у Зупце са 150
Катуњана, и на сваки начин
мучи се да Луку премама како
ће га трсити да га више није.
Познајући Лука да би му ово
оправили, ни на вјеру Књажеву
неће да пође на Цетиње више, а
зову га и обећавају му повратити

све што су му одузели. Исти његови Зупчани не даду му да иде к њима, нити пуштају к њему ниједном Црногорцу да приступи с оружјем. Једни опет веле, да су га раскапетанили из ненависти, да му побију јуначко име, што га је добио и у далеком народу, и да не би почем, ако се раја ослободи, он постао над њом господаром! А једни опет кажу, да су на њега ијетки били, што им није понио 2000 талијера, те их је узео од вина, уља и жита што је родило у јесен у Суторини.

ОПАСНО УВРИЈЕЂЕНИ ХЕРЦЕГОВАЦ

Свакако нијесу имали с њим онако срамотно поступити, особито у овим мутним згодама. Сад Вукаловић, онако озлојеђен и као изгубљен, могао би доста зла учинити и много се о њему говори и гата. Једни веле да ће се предат Омер-паши, који ће га примити са његовијем људима на добре уговоре: да ће им бити опроштено све што су досле чинили, и за арач унапријед што ће платити, да ће им на мало спуштити, и у његовом народу и у Суторини, да ће га за војводу оставити. Једни опет кажу да би најради пријећ на нашу страну, кад би било могуће да наше правителство прими и његове Зупчане и Крушевичане! Око њега, биће три-четири дана

да рибају и секретар консула рускога из Дубровника, и В. Врчевић, а састајао се с њим и наш околишни капетан, и ништа се још не зна на коју ће страну прегнути, и који ће га уловити. Консул Петковић ономадне је пошао на Цетиње и још је горе. С Вукаловићем се састајао и секретар новог консула француског из Скадра, и пружио му је неколико жутијех наполеона!

ПОГАНСТВО ВОЈВОДЕ МИРКА

Послао му је и Петковић 300 дуката, а не фали му ни од другијех страна, али му је све ово при овом нена дном догађају од мале утјехе и радости, јер ми каже један Ришњанин, који се с њим у понеђелник прошли разговарао три уре, и ту је био и Врчевић - да му је љута рана против Мирка, што га је онако пред свијетом обесчастио, послије онолико страдања и добра што је за Црну Гору чинио. На Књаза и на другу господу не жали се много. Рекли су му неки наши Ришњани да ће га опет Књаз помиловати и на прво господство метнути, него да се устрпи и да пође к њему на Цетиње.

СВАКОГ ЧАСНОГ СУ СМАКЛИ И ПРОГНАЛИ

Али он познајући да више у њих вјере нема, и да су сваког, који је вјерно и са срцем своју вјеру и своју браћу љубио, и од злотвора бранио, смакли или прогнали, па му се и не мили и да би хтио, и будући да има у себи како ми кажу доста поштења, држим да се неће ни Омер-паши предати, а да би се по несрећи предао, задао би доста јада баш својој браћи Црногорцима. На наша Три Јерарха ударише Црмничанина Крњице и у Сеоца, и Турци у Шестане, најгоре злице, дочекају с оружјем, и бијући се за неколико сата, убију Црмничани на мртво 12 Турака, и посијеку 6 глава, узму један топ од кампа и 4 бремена џебане. Ма у томе приспију Барани и ударе им с плећа и убију 10 Црничана и 25 рани, и тако стоје још један супрот другога. Мало послије Цеклињани у двије лађе укрцају се и пођу водом те ударе на манастир Врађину на фортецу, и на брзине посијеку 17 глава турскијех, а од њих није било до 4 рањени и један мртав.

Понио је Књаз с ријеке велики топ, што се зове филиповац, с којем су били Жабљак, понио га је на танки рт, спрема Врађини и Лесендру, те с њим забрањива вапору турскоме да не може долазит ни у Врађину ни у Лесендро,

и ту му је направио шанац, и стоји топџија са неколико друга, и то је велика сметња вапору у блато.

Војводи Анту у Граово није повратио још Књаз одузето му господство. Он је сада ускочио с јајошима, и он им је глава, ма се још не могу од снџега примакнути к Турцима. Сада имамо код Новог и ми 12 великијех царскијех ђемија, и с њих трпимо велику скупоћу у доста ствари, ма смо се већ овоме јаду и обикли па толико и не кукамо. Тек се што сврши с Вукаловићем јавићу Вам одмах, него молим ако ће и два слова пишите ми да и Ви моја писма примате, јер ми је мучно кад сумњам да ли Вам је које моје изостало ђе.

*Поздрављајући Вас и све
Ваше од стране моје и попадије,
Ваш ваздашњи пријатељ поп
Вук Поповић*

ОБРАЗОВАЊЕ

ОБРАЗОВАЊЕ

Веселин МАТОВИЋ
БЕЗИМЕНА ПРОФЕСИЈА (2)

БЕЗИМЕНА ПРОФЕСИЈА (2)

Свако разуман зна да слободну личност може створити (одњеговати, васпитати) само слободна личност, па се, с правом, и прије свега, поставља питање могу ли се наши данашњи васпитачи- просвјетни радници, уз нешто додатне едукације на тим викенд-курsevима, одједном трансформисати у такве личности?

Испричаћу вам анегдоту коју сам чуо ових дана.

Група полазника курса за наставнике који се подучавају за тзв. “Школу по мјери дјетета”, нашла се на заједничкој вечери. Пошто је поруцбина била према мјери њихових цепова а не по мјери њихових стомака преостао им је само један ћевапчић-стидак, који - иако су се међусобно нудили неколико пута - нико није хтио да узме. Али када је у ресторану за тренутак нестало свјетла, истог момента се десетак рука обрело у здјели у којој се стидак налазио.

Наравно, у питању је безазлена шала која је могла настати било кад и везати се за било кога. У природи анегдота је да се стално, али сваки пут на нов начин, везују за нове личности, средине и времена. Тако оне трају и одржавају своју виталност. Међутим, та њихова пресељења, ипак, никада нијесу без разлога и наслијепо. Нови јунаци морају да их “заслуже”,

чак и онда када им се оне “додјељују” са одређеним намјерама које нијесу увијек и безазлене. Друкчије се, наравно, не би могле примити. Зато су анегдоте у том погледу непогрешиве, непоткупљиве, а посебно не трпе насиље. Друга је ствар што се понашају као паразити, па се, кад нађу одговарајућу “подлогу”, на њој скупљају, роје и умножавају, већ према количини хране коју из ње добијају. Све док дах (дух) непознатог стваралачког генија њихове сјеменке не пренесе на неко ново подесно и припремљено тло.

Тако је, сигурно, било и у овом случају.

Раскорак између жељене (више политички прокламоване) школе у којој би се коначно успоставили природни, непатворени, односи између ђака и наставника, и дволичности као доминантне црте у менталитету просвјете као професије, био је више него довољан разлог да оваква

анегдота успјешно заживи у томе процијепу.

При томе се, наравно, и смисао њене поруке промијенио и он више није само у томе да нам комичним затицањем на дјелу “пријави-денунцира” носиоце одређене моралне девијације (што би причу svelo на ниво безазлене шале), већ, прије свега, да се искаже невјеровање у могућност остварења те, у медијима нападно пропагиране, идеје о “Школи по мјери дјетета”, која се зато, гротескним указивањем на дволичност (и грамзивост) оних који треба да буду њени реализатори, у ствари, ефектно карикира.

Бројне књишке, копиране и нашој стварности непримјерене школске реформе, биле су само политикантско-шићарцијски и идеолошки експерименти који су толико деградирани темељна начела школе: етичност, слободу и духовност, да је скоро обесмишљено и само њено постојање, па је скепса са којом се дочекује и ова најновија, под називом “Школа по мјери дјетета”, сасвим разумљива.

Наиме, нико разуман не спори прокламоване циљеве те реформе - сублимиране у идеалу слободне личности као крајњег резултата цијелог васпитно-образовног процеса (уосталом, ту и нема ничега новог, то пише у сваком уџбенику педагогије) - али исто тако - свако разуман

зна да слободну личност може створити (одњеговати, васпитати) само слободна личност, па се, с правом, и прије свега, поставља питање могу ли се наши данашњи васпитачи-просвјетни радници, уз нешто додатне едукацијети на тим викенд-курсевима, одједном трансформисати у такве личности? Постоји ли формула помоћу које се то може остварити, посебно у околностима у којима ти људи живе и раде, али и с обзиром на све оно шта је ова професија претрпјела посљедњих деценија? И даље - шта ти нови школски реформатори предузимају како би се те околности, макар у неком догледном времену, промијениле? Шта предузимају да би се просвјета коначно почела ослобађати кора страха које су се по њој деценијама нахватале? Шта предузимају да би просвјета опет прихватила етичност као правило понашања, и шта предузимају да се просвјети врати њена духовна енергија?

Прича о реформи образовања, која не полази од ових начела, не спада у приче које уливају повјерење, него је, или комична амбиција књишких педагога-чиновника (који мисле да ће се увођењем неколико нових наставних метода преписаних, “скинутих”, са случајно пронађених веб сајтова, дописивањем неколико, на

брзину сročених (страначких) васпитно-образовних циљева и промјеном неколико наставних предмета, одједном, преко ноћи, очврснути и испоравити исцрвоточени темељи наше просвјете, или, напосто - идеолошки пројекат чији је циљ трајна етичка и духовна стерилизација просвјете како би она постала инструментаријум за роботизацију будућих нараштаја, а школе моделарнице (без духа, без љубави, без вјере, без самопоштовања) у које би се на једна врата убацао сиров шестогодишњи материјал а на друга излазили модели различити међусобно само по степену употребљивости. Зар на то не упућује проглас, диктат нових реформатора: “Поставили смо циљеве - сад нас интересују само резултати”?

Зар то не наговјештавају и бројне камере које се у посљедње вријеме инсталирају позидовимацрногорских школа, па ове све више личе на добро чуване затворе, тачније - на куће “Великог брата”, него на јавне васпитно-образовне установе. Сврха тих камера, ма чиме их правдали, није афирмација слободе, него контролисање слободе. Оне су ту да снимају - ђаке и наставнике - једнако и повздан, а то што снимају неко прати, и то некоме треба. Проста им памет по мјери дјетета, али, ко ради под надзором, ради што мора а не што хоће! А шта

тек с неповјерењем које се, постављањем тих свевидећих очи, исказује према просвјетним радницима и као личностима и као васпитачима? Замислите онога ко је тридесет година, савјесно, колико је могао и умио, обављао свој посао, а сада се одједном ставља под такву врсту надзора! Одузима му се чак и право на одговорност као морални избор, потире сваки вид вољног одлучивања, стављен је под сумњу, окривљен!

Тешко је знати шта све могу да сниме и виде те камере, коме све то треба и чему му служи, само - рекло би се да не виде (неће или не смију да виде - можда су тако кодиране), како се, у тим тако високо технолошки опремљеним школама, чим за тренутак “нестане свјетла”, (ни камере можда не функционишу у мраку) лако посегне за оним ђевапчићем- стидком, који зна да поприми свакакве облике, понекад да буде и цијели “бизнис”. Као што је, рецимо, поодавно устаљена пракса не само да професори спремају своје ученике, него, вјеровали или не, да им, за 20 - 30 евра, раде дипломске радове, које им сами задају. И онда на испиту, све у складу са законским прописима и педагошким нормама (и в и с о к о с о ф и с т и ц и р а н о), професор, мртав-ладан, сам себе оцјењује. И сви то знају - ђаци и чланови испитних комисија, али свакако ћути, из

свог разлога. Знају то и родитељи и директори школа, и у Министарству просвјете то знају, али у том ланцу свезнања - нико да попусти, нико не смије да попусти!

Ма, “Какав Кафка и његове дјетињарије” - што рекао пјесник, - “Орвел је творац најљепших бајки”.

Рекосмо ли на почетку: анегдоте су непогрешиве и не поткупљиве, и не можете их силом за неког привезати.

А овамо - школа по мјери дјетета, школа по мјери дјетета!

Ма, коме ти то причаш, човјече?!

КРИТИКА

КРИТИКА

Данијела РАДОЊИЋ
КЊИГА О СТАТУСУ СРПСКОГ
ЈЕЗИКА
У ЦРНОЈ ГОРИ
О књизи Ј. Стојановић и Д. Бојовић
Миодраг ЋУПИЋ
А. РАДУЛОВИЋ - АУТЕНТИЧНА
КЊИЖЕВНА ПОЈАВА
Светислав ПУШОЊИЋ
ВЈЕШТАЧКИ РАЈЕВИ
МОНДИЈАЛИЗМА

Данијела РАДОЊИЋ

КЊИГА О СТАТУСУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА У ЦРНОЈ ГОРИ

Јелица Стојановић, Драга Бојовић,
Српски језик између истине и обмане:
(Социо)лингвистичка анализа стања у Црној Гори,
Библиотека Знакови, Јасен, Београд 2006.

Српски језик између истине и обмане: (Социо)лингвистичка анализа стања у Црној Гори јесте књига сабраних текстова двају аутора, Јелице Стојановић и Драге Бојовић, и представља одговор лингвиста на питања и проблеме у вези са језиком у Црној Гори. Сви радови настали су у последњих пет година, а објављени су у научним и стручним часописима (*Српски језик*, *Бошковићеви дани*, *Књижевност и језик*, *Свевиће*, *Светигора*, *Распеће језика српскога /Слово/*) или изговорени на трибинама у организацији *Актива за српски језик и књижевност* из Никшића и *Друштва за заштиту српског језика и ћирилице* у Црној Гори. Како је проблематизовање питања статуса и имена српског језика изазвало потрес целокупног бића Црне Горе, аутори су принуђени - наглашавају у предговору - да разматрају и појаве које излазе из домена лингвистике, односно идеје које, почев од 2002. године, долазе из политике (просто преименовање српског језика у „црногорски”, увођење „матерњег” у образовни систем, дефинисање „једног језика са четири имена”). Оваква анализа актуелне језичке, односно нејезичке ситуације представља у Црној Гори, и од тамошњих лингвиста, прву књигу такве врсте.

Радови у књизи подељени су према ауторима, али и темама, и организовани су у три целине.

Најпре читамо три огледа Јелице Стојановић о (не)језичким процесима и програмима у Црној Гори, као и о општим поставкама тамошње стандардизације језика, односно о покушајима стандардизације новог језика и његовог именовања (13-78).

У раду *О (не)језичким процесима и програмима у Црној Гори* (15-38) разматра се покушај преименовања језика у Црној Гори као насилна промена не само имена него и стандарда језика, чијим протагонистима језик није струка него политичко

опредељење. Осуђују се непромишљена решења државних и просветних власти у Црној Гори, које без консултовања науке мењају име наставног предмета, дајући себи ингеренције да одређују шта јесте, а шта није један језик, да именују и да прописују језичку теорију и праксу. Тако је предмет Српски језик и књижевност постао Матерњи језик и књижевност, а затим и Матерњи (српски, црногорски, хрватски, бошњачки), уз образложење да је „слободна воља грађана како ће језик звати” јер је „дошло време да се назив језика не прописује”. Аутор у даљем излагању упозорава до каквих све апсурдних ситуација може довести самоопредељивање ученика и родитеља за име језика, закључујући да је то злоупотреба родитеља, који су принуђени да одлучују о нечему што није у њиховој компетенцији, злоупотреба ученика јер је могуће подвајање и дељење према одабраним одредницама, али и злоупотреба професора српског језика, који су принуђени да предају непостојећи предмет. Аргументи овакве језичке политике уместо на чињенице своде се на тврдњу да свака нација има право да свој језик назове својим именом, али аутор показује, позивајући се на мишљење страних лингвиста, да овакво право није познато ван српскохрватског језичког простора, и да се посматра као део сепаратистичких политичких захтева.

Циљ рада *Стандардизација језика и његово име(новање) (опште поставке и стање у Црној Гори (39-62))*, према речима аутора, јесте „да се у вези са овим појавама представи и прикаже, колико је то могуће, актуелна језичка (и нејезичка везано за језик) ситуација и ‘процеси’ у Црној Гори”. Аутор подсећа на значење појмова језик, стандардни језик и језичка норма и показује како односе међу њима посматра наука о језику, али и како су се одвијали процеси у вези са језичком политиком у окружењу и пореди их са ситуацијом у Црној Гори. У даљем разматрању показује да је у мноштву нејасних и неаргументованих идеја о посебности „црногорског језика” понуђених јавности тешко одредити шта све подразумева и покрива тај назив. Поставља се питање шта нормирати као његову посебност у стандардизацији јер је познато да се језик не може „градити” издвајањем и хотимичним промовисањем дијалекатских црта. Аутор истиче да је неопходан рад на језичкој норми и подвлачи да су селекција и дескрипција чисто лингвистички посао. Даље се упућује и на бројне радове

у којима језички стручњаци упозоравају на неутемељеност политике која се према језику води у Црној Гори, у којој уместо језичке политике, сматра аутор, постоји „политика везана за језик”. Тако је назив језика, мада примарно лингвистичко питање, постао предмет импровизовања. Осуђујући покушаје квазинаучне аргументације у неким радовима, аутор истиче да ниједан од дијалеката Црне Горе није само црногорски, нити је „општецрногорски”, да нема ниједне језичке црте која би била карактеристична само за говоре Црне Горе, да се „језик на просторима садашње Црне Горе, откад се и кад се именује, звао искључиво, и једино, српски”, да се на последњем попису у Црној Гори преко 64 % грађана определило за тај назив, а међу њима више од 80 % оних који су се национално изјаснили као Црногорци, да су одлуке министарства у колизији са Уставом и законом Црне Горе (јер у Уставу Црне Горе стоји да је у Црној Гори у службеној употреби српски језик ијекавског изговора, а у Закону о општем образовању – да се у школи изучава службени језик на коме се и настава обавезно изводи)... Аутор закључује да деловања у вези са језиком немају ослонца ни у социолингвистици ни у језичкој политици и позива да се питања језика и језичке политике врате у научне и уставноправне оквире.

У раду *О још неким „тезама и антитезама” стручњака за језичка питања у Црној Гори (63-78)* аутор показује колико су ненаучна и неистинита „мишљења” (која се могу чути преко медија у Црној Гори) да је Вук Караџић „ослонац” за увођење народног језика у књижевност имао у Црној Гори јер се једино ту писало на народном језику, као и да је преотео „црногорски језик” и назвао га српским (што се све лако може оспорити чак и основним подацима из историје језика) и упозорава на последице могуће промене назива службеног језика.

Друга целина ове књиге доноси радове Драге Бојовић повезане заједничком темом, али и насловом поглавља: *О вишеименом језичком бесмислу (пет (социолингвистичких) огледа о експериментима с именом српског језика у Црној Гори) (79-149)*. Аутор износи своје виђење „експеримената са именом српског језика на простору Црне Горе, везано за одлуке Министарства и Министра просвјете и науке, те Савјета за опште образовање”. Огледи су настали у вези са дестандардизацијом српског језика у Црној Гори, обављаном, како се у тексту истиче, по етапама, и представљају својеврстан

одговор на та дешавања и генезу овога питања.

У огледу *О „преименовању” српског језика у тзв. црногорски* (82-92) аутор показује како се науком о језику треба бранити од насиља над њом и оповргава тезу да је језик уставно-правна категорија, подсећајући да се не може просто поистовећивати име државе, народа и језика. Истиче се да никада у историји српског језика нико није употребио термин „црногорски језик” и тврди да се он не може посматрати ни као политички језик (како лингвисти називају неке језике у окружењу), нити може имати икакву другу одредницу сем такозвани или политикантски. У даљем излагању доказује се да црногорске лингвистике нема (на примеру *Српogorske gramatike* Војислава Никчевића) па не може бити ни политичког договора о неком имену језика, нити прописивања службене употребе.

Огледом *О „матерњем” језичком бесмислу* (93-100) осуђује се неодговорно бављење науком од стране лингвиста вођених политичким циљевима, али и приучених језикословаца који конструишу прилоге нормативистици „нових” језика. „Напорно је одговарати на незнање, још теже доказивати ономе ко неће да чује” истиче аутор, још једном устајући против манипулација сазнањима давно утврђеним у науци.

У огледу *О методама „одбране” језичког бесмисла* (101-109) разматра се статус српског језика. Аутор упозорава на организоване покушаје угрожавања српског језика и његовог имена, чак и институционално, али и на пресецање историје једног језика надевајући му различита имена, и то баш у наставно-образовном процесу основних и средњих школа, које су језгро за касније и свеукупно образовање, и демистификује конструкције којима се, уместо аргумената, бране овакви поступци.

Оглед *О дестандардизацији српског језика у Црној Гори* (111-131) чине две целине: *Норма српског језика и црногорски језик* и *Норма српског језика и језик медија*. У првој целини аутор подсећа на општа одређења стандардног језика и норме, али и на континуитет који је српски језик у Црној Гори имао и у условима дестабилизације језичког стандарда у окружењу. Данас је злоупотребом језика и његовог имена то постало политичко питање мада је познато да је Црна Гора у својој историји имала државност и са српским језиком. У

даљем тексту аутор показује сав бесмисао термина „матерњи језик”. У другој целини овог рада разматра се однос јавне комуникације према стандардном језику и осуђује не само неправилно коришћење норме (нпр. промовисање појединих дијалекатких лексема или транскрибованих гласова уместо нормативних графема) него и идеолошке и политичке манипулације идејама о матерњем језику.

Последњи оглед *Још једном о именима и још понечему* (133-149) обједињује три краћа текста: *Скица за портрет „преименовача”*, *Језик и култура* и *Црногорски Устав и „црногорски” језик*.

Последње поглавље књиге садржи још један рад Јелице Стојановић *Ћирилица у традицији и културном (не)идентитету Црне Горе* (151-161), који је издвојен на овај начин јер разматра питање писма, односно судбину ћирилице као изворног писма српског језика у Црној Гори. Аутор нас подсећа на место ћирилице у историји српске културе, на њен развој, на прогоне и покушаје забрана у рату, све до данашњег потискивања у „миру”, упозоравајући на опасност да, изгубивши ћирилицу, изгубимо и себе.

Сви радови објављени у овој књизи засновани су на чињеницама. Уз обиље података коришћен је и научни апарат – бројни цитати, позивање на стручну литературу, уз обавезно навођење извора. Књига, тако конципирана, за стручну јавност представља користан преглед актуелне проблематике у вези са језиком у Црној Гори, а јасно и документовано излагање чини је приступачном и широј публици - која ће несумњиву корист имати од стручних одговора на нека питања, пре свега језичка, а данас, сведоци смо, потпуно под влашћу дневне политике. Аутори позивају на враћање ове проблематике у лингвистичке оквире, али и доприносе коначној демистификацији неких „(не)језичких” питања. Књига је настала из нужде, како се у предговору истиче, као побуна против начина на који се проблеми у вези са језиком у Црној Гори постављају и решавају. Одговорност према језику, науци и према друштву подстакла је ауторе ових радова да текстове сакупе и објаве у једној књизи, упозоравајући на дугорочне последице преплитања политике и лингвистике.

АНДРИЈА РАДУЛОВИЋ – АУТЕНТИЧНА КЊИЖЕВНА ПОЈАВА

Андрија Радуловић (1970) објавио је 1994. прву књигу стихова “**Поглед с моста**”. Потом су услиједиле четири нове збирке, као и бројни публицистички текстови, есеји и преводи пјесам познатих руских писаца нове генерације. Поезија му је преведана на десетак језика и заступљена у седам антологија. Тајјана Савченко са Пушкиновог института за руски језик у Москви писала је похвалне рецензије о Радуловићевим књигама, а истакнути руски слависта, критичар и преводилац **Иља Числов** за поједине његове пјесме каже да представљају бисере савремене европске поезије. Писали су сличне рецензије или критике и многи други (у Италији, САД, Бугарској), али и познати домаћи писци и критичари, као што су **Матија Бећковић**, **Александар Секулић**, **Саша Радојчић** и др. Радуловић сарађује у четрдесетак листова и часописа у земљи и иностранству, а учествовао је на бројним културним и књижевним манифестацијама - у Литерарном музеју Бугарске, у Савезу писаца Русије, на Филолошком факултету Државног универзитета у Петрограду, на Барском летопису, Граду-театру Будва, Тргу књиге у Херцег Новом и другдје. На међународном конкурс за поезију у Вашингтону 2003. године сврстан је у 100 пјесника свијета (у конкуренцији више хиљада аутора), а 2005, на 21. међународном конкурс “NOBSSIDE” (УНЕСКО) у Италији, у конкуренцији 403 пјесника из 25 земаља, добио је интернационалну књижевну награду и том приликом његове пјесме штампане су у Антологији свјетске поезије на италијанском, шпанском и енглеском језику. Тада је његово стваралаштво представљено у Ређо Калабрији (Италија), гдје је примио награду о којој је ријеч.

Све ово било је неопходно истаћи да би се имао цјеловитији увид у Радуловићево стваралаштво које представља значајну спону између овдашње аутентичне мисли и поетских тенденција савремене европске литературе. Посебну пажњу љубитеља писане ријечи завриједила је Радуловићева, трећа

по реду, збирка „Поноћ на Дону“ (1997) која представља „улазак“ у свијет бола, словенске туге, љепоте и, дакако, наде. Збирка је подијељена у четири цјелине, уз пролошку пјесму “Још једна звијезда мре”. Пјесме дочаравају љепоту снијежних предјела у којима пахуље граде, завјесу сна из кога се рађа лик Сергеја Јесењина, “господара риме и бреза дрхтавих”, што указује на стазу којом се пјесник запутио. Претходно, он је прошао кошмар живота: боemiју, алкохол, дрогу, ујед кобре и крик сокола, но те “снијежне” слике имају исцјелитељску моћ и рађају нове визије и узбуђења па ће у једној пјесми завапити: “Љепото/пожури/ја те очекујем”. И љепота надире одасвуд: из, главе и срца, из најближе околине и далеких руских пејзажа. Долази као сјећање на бројне љубави, јер Жена је у свему и изнад свега. За њима “тугују рибе/и птице/и људи”. Кроз суптилни исказ љубави, туге и умирања, чежња је једна од доминантних одредница ове поезије. Чезне се за принцем ноћи, за невјестом са Дона коју су одвели “пијани коњи и козаци”, док се из облака смијешу црна орхидеја. Завршна цјелина “говори” о патњи оца кога су хапсили, тукли, на струју прикључивали, с циљем да призна да воли поезију, крст и Кремљ. Рађа се генетски сан о претку са исуканом сабљом, гдје “поља у рату и нису поља” већ “предјели без осмијеха”. Пјесник призива витезове да васкрсну и да потуку црне птице и псе рата. Но, без наде живот би био бесмислен, па се књига завршава стиховима: “Још увијек се/надам/за спасење/у парче неба”.

Збирка **Огњено ребро** појавила се из штампе 1988. године. У рукописној рецензији Матија Бећковић је, између осталог, написао: “Издавач који објави **Огњено ребро** - како је Андрија Радуловић насловио ову руковет стихова - само ће утиснути свој знак на рукопис даровитог песника за кога ћемо, како се то каже, тек чути и који се овим стиховима, несумњиво, уписује у онај промил људског рода који живи да би нешто оставио иза себе”.

Ова поезија исијава таму, патњу, страдање, смрт. Али - и наду. Црни пси и црни вјетрови траже пјесника, па он покушава да “захвати” свјетлост, али вучја сјенка небо прекрива. У потрази за сунчаним цвијетом, призива Светог Саву који “умива ријечи и дух” на путу за Хиландар. Призива Цетиње и Обилића пољану, Октоих, Косово страдалну круну у крви окупану, божур, једини цвијет који улази на врата пјесниковог

сна, Његоша и Ловћен, претка чије “просуте очи сијају” са дна јаме, комшије-жбуре који су слали своју сабраћу у погибију и казамате. Црна бајка “бијелом обалом снови” а црни пијетао “наслања свој заклани врат/на једно јутро”, док млад мје-сец-бик роговима пара “велику црну госпођу/Ноћ”. Црна звијезда се ождријебила и плаче у пјесниковим стиховима, рже и буди га ноћу, под копитама пршти срце пјесника, а у бунару, на чијем дну стотинама година подрхтавају сјени двоје заљубљених, “сија поноћ”. Ново доба је круг пакла који се шири а који није описао Данте. Но, ослонац су му духовни горостаси: Пушкин, Бодлер, Јесењин, Јејтс, Манделштам и, наравно, Хомер - “први међу једнакима”. Ријеч скита од уста до уста, а страх од Тамног се шири, па се пјесник обраћа мајци-земљи: “Мој крст свијетли на некој другој звијезди”. Ребро (Господње) звони урликом бијелог вука, док Љепоту сахрањују. Пјесник ће свој поетски исказ завршити стихом: “У затвору сам најљепше с а њ а о”.

Реционализовани стихови ове збирке свједоче о пјесниковом превирању, потрази за новим могућностима, о његовој виталности. Шкрт стих у сагласју је са разруђеним исказом претходне збирке, што значи да два колосјека теку у истом правцу. За збирку Ријеч са југа (2000) Татјана Савченко је истакла да Радуловићеве пјесме у себи садрже заокрет унутрашње форме и драматику људског постојања, и да представљају лаконски, језгровит исказ: час “поток сазнања” час исповијест која “обилује неочекиваним заокретима и парадоксима”. **Будимир Дубак** наводи да у овој поезији Ерос има свој антипод оличен у Тана-тосу - “отуда су љубав и смрт у непрекидном дослуху“. Књижевни критичар и првогласник Иља Числов написао је између осталог да је Радуловић “одгонетач стиха” који хазардерски осваја пространство апсурда и наставио: “Попут митске ријеке (понорнице) која увијек изнова избија на површину, послје дугог лутања под мрачним сводовима пећина, по ћудљивим лавиринтима, протичући кроз прах страдалног рода (мртвих предака), пробија со испод скровишта таштине и условности вијека у живи извор његове словенске душе”.

Збирка, подијељена у двије цјелине, луцидно и језгровито “говори” о свијету у коме живе пакост, проклетство и зло. Ненаметљивим постмодернистичким маниром пјесник ће понекад “осликати” платно и биљку кој а притиска ли-

це дјечака по коме се разливају „кишне сузе”. Враћа се природи у којој вук јури рибе по залеђеном језару, да би га, у парадоксалном обрту, изјутра нашли мртвог у ЗОО-врту и сликали као хероја. Сјенке птица шарају кровове, ријеке, ливаде, а вода, налик на Господње стварање, обликује камен. Пјесник бјежи у поезију, склањајући се од напакости окатих птица, краставих чудовишта, ружних жена, напуштених кућа. У сјећањима на вољене жене пролази кроз градове које све теже распознаје. Жена у црнини заклања му видике, а слика дјевојке којој таласи милују ноге процијеп је кроз који шкрто продире свјетлост. Но принцеза ноћи, црна орхидеја, смијешу му се из облака “и кишу ледену просипа” на његово уморно чело. Док сан мре, спуштајући се на земљу и на људе, пјесник призива Људмилу из „Поноћи на Дону” и кликће љубави за коју пјевају “хиљаде птица”.

Радуловићева збирка **Анђео у пшеници** (2002) садржи у себи многе одлике његових претходних књига с тим што је мисао продубљена, осјећање изнијансирано, поетски исказ пречишћен. Књижевни критичар Саша Радојчић, у изватку из рецензије, с правом је истакао: „Ова књига нам открива једног сјајног лиричара класичног кова. То се јасно види у песмама у којима Андрија Радуловић „позајмљује“ свој глас да би оживео слику песника и писаца које доживљава као своје рођаке по духу – Хемингвеја, Поа, Толстоја... Удвостручујући сопствени говор, он успева да истовремено фиксира тачку препознавања другог, и да одржи (лирску) позицију ослоњену на одвајкада песнички симболички репертоар - ноћ и унутарњу светлост, песму и бол, Ерос и Танатос”.

Збирка је подијељена у четири циклуса који, међусобно повезани, чине јединствену, чврсту цјелину. То су, неријетко, приче у стиховима, као она о Предрагу и Ненаду у којој се каже: “У шуми срео брат брата/и заклао га као јагње”, послје чега један стољетни чокот пушта жиле у царство мртвих“ и сваког љета доноси/два грозда као два брата”. Слиједе стихови о Срђи Злопоглеђи, Вуку Мандушићу, Старини Новаку, Бају Пивљанину, Страхинићу Бану, Марку Краљевићу, Никцу од Ровина, лажном цару Шћепану Малом, Светом Петру Цетињском и Ивану Црнојевићу. Јутра су пуна суза, а бршљан испреда “хлорофилну бајку”. Јесен оседлава вранца кудравог “са потковицом о врату”, Гавран је протјерао роду са крова пјесникове куће, ојачар пресвукао окна, анђели

у пшеници срмом везу имена, а крилата пјесма моли да јој уграде срце “макар чекићем”. У обраћању свјетским писцима, сликарима и музичарима, Радуловић ће за Поа рећи: „Нек му птичурина/пјева вјечно из страшне таме“, а за Маљевича: “У црном квадрату/смјестио своју причу.“ Збирку ће ефектно уобличити пјесмом „Лабуд“ у којој је „у савезу са птицама“, „Жељезне муке“ – гдје анђео припрема тестеру за пјесника а маса захтијева да му разоре кућу, најзад „Руски сат“ у којој пјесник снатри о јерменским њежним причама, о сликарима на Арбату, о кудравом маљчику са усном хармоником, о московским свитањима, о птицама-крешталицама које су просуле очи пшеничне и потонуле у мрак. Утихнула је шума, зора не свиће, и, док куца поноћни сат, у тами жмиркају очи Гаврана. У пламичку воштанице подрхтава сан о степи која зријева.

Било би неправедно не поменути, пород наведене „Поглед с моста”, и збирку “**Знак у пијеску**“ (1995) која, својом нешто друкчијом усмјереношћу, не може да стане у оквире осврта који је претијесан за све оно што би требало да се каже. Но, ваља истаћи чињеницу да је Андрија Радуловић аутентична појава, који је, као такав завриједио признања на међународном плану. Књижевној критици тек предстоји да се позабави њиме и да његово стваралаштво освијетли с више аспеката. Тим прије, што је Радуловић стваралац у узлету.

Светислав ПУШОЊИЋ

ВЕШТАЧКИ РАЈЕВИ
МОНДИЈАЛИЗМА(Приказ филма *Матрикс*)

“Данас је такво време” је најчешћа узречица која се потеже чим се неко усуди да упери прстом у све очигледније девијације и накарадности, узречица која нам сугерише закључак да је реалност модерног доба, ма како девијантна и изопачена, неминовност која се мора прихватити као таква, у условима када би свака побуна била само узалудна и смешна.

После гледања овог вансеријског филма, који се неким чудом омакао управо онима који матрикс творе и од матрикса живе, постаје нам јасно да ово наше време које је наводно “данас такво”, нити је “време” нити је “такво”, већ се ради о вештачки створеној “реалности” где смо заточени попут робова којима се влада сложеним механизмима менталне манипулације и подлим успаванкама о “срећној будућности”, “економском благостању” и другим митовима Новог Доба. Јер свет мултинационалних компанија, берзанског пословања, компјутерске технике, облакодера јесте свет лажне “реалности”, свет који у правој реалности нема ама баш никаквог покрића. А права реалност то је свет као мрачна пустиња у којој нестају и последњи остаци биосфере, у коме ускоро неће бити ни хране ни воде ни ваздуха, свет у коме се људи узгајају и програмирају убеђени при том да су слободни и да живе по своме. То је сурово наличје модерне епохе које се разоткрива филмом “Матрикс”.

Матрикс – или Матрица – јесте назив за ту лажну и наметнуту реалност која нам је “навучена преко очију” и у коју никако не може да се уклопи главни јунак филма, на први поглед обичан младић запослен у једној програмерској фирми. Мучен сумњама у све што га окружује, он у свему што други воле и чему теже наслућује само привид и превару којој не може да докучи узрок и смисао. Трагајући за одговорима на суштинска питања о своме времену, чију потрошачку илузорност и лажни сјај не може да прихвати, долази у сукоб

са господарима матрикса, односно агентима који обезбеђујући матрикс од истине, брутално кажњавајући свакога ко се усуди да препозна лаж. Бежећи од агената главни јунак доспева у групицу побуњеника, међу којима сазнаје истину о две реалности – што у почетку прима са неверицом и очајањем а затим приступа покрету и укључује се у борбу против лажног света.

Вођа покрета, извесни Морфеус, препознаје у њему човека одабраног да спасе свет од матрикса, да људе ослободи невидљивих ланаца и невидљивог ропства, човека кога је чекао читав свој живот, припремајући му терен. Морфеус му преноси целокупно своје знање, подучава га разним вештинама, буди у њему ратника и борца, али пре свега васкрсава у његовом срцу истинску Веру у идеале праве Истине и праве Слободе, Веру без које су свако знање и свака вештина узалудни и јалови, а с којом је човек кадар да чини чуда.

Побуњеници живе изван шареног и примамљивог света матрикса, у свету таме и пустоши који је права реалност, у некој врсти футуристичког брода опремљеног најсавременијом техником за борбу. Агенти матрикса неуморно трагају за њима, електронске лигње непрестано круже простором настојећи да пробију зидове брода и униште побуњенике. Побуњеници успешно одолевају суровим агентима али ни сво знање ни сва вештина ни сва врхунска технологија којом баратају не може их сачувати од Зла које је исувише моћно за њихове малобројне снаге.

И тада се на врхунцу узбудљиве радње дешава неизбежни холивудски пољубац између главног јунака и јунакиње, који не само да не изгледа кичерски него овај изузетни филм претвара у савремену научнофантастичну бајку о Трновој Ружици са обрнутим улогама. Јер њеним пољупцем мртви јунак, кога су сурови и бездушни агенти изрешетали мецима, поново се враћа у живот и постаје отпоран на метке, што му омогућава да борбу са агентима оконча у своју корист. Тако се смисаона целина филма употпуњује поруком да су Вера и Љубав једина средства којима се побеђује Зло матрикса, једини пут до истинске Слободе и Бесмртности.

Жанровском транспозицијом, савршено актуелна проблематика модерне епохе упакована је у форму научне фантастике која није само испразно маштаније него симболичка пројекција свега онога што препознајемо у своме окружењу.

Јер, шта су друго кафићи, дискотеке, мекдоналдси, пицерије, теретане, фитнес центри, него вештачка места где се лажно проводимо, једемо вештачку хормонску храну и стичемо вештачку снагу и вештачко здравље.

Шта су друго козметички салони, парфимерије и слично, него места на којима се одржава лажна лепота и лажни жељени изглед уместо оног од Бога датог.

Шта су друго рок или рејв концерти, утакмице, разновразни фестивали него места где се кроз лажно заједништво нације претварају у обезличене гомиле, подесне за сваковрсну манипулацију.

Шта су друго компјутери, телевизори, мобилни телефони, аутомобили него скупоцене играчке које нас још више удаљавају једне од других, подстичући у нама лењост, егоизам и самодовољност, навикавајући нас на илузију комфора.

Шта су друго школе и факултети него места за испирање мозга и убијање људске душе кроз стицање лажног знања и навикавање на шаблонско мишљење.

Шта су друго мултинационалне компаније, фабрике и погони, него модерне плантаже робова спремних да се зарад најелементарније егзистенције одрекну части и имена.

Шта су друго банке него легализовано зеленаштво којим се читава планета претвара у посед илегалних елита.

Шта су друго светски мегалополиси попут Њујорка, Лондона, Москве, Београда, него концентрациони логори у којима се лагано чили од смога, радијације, сиде и других тековина друштвеног развоја.

Шта су сви ти плодови људске цивилизације и напретка него шарена одећа матрикса којом заваравимо испразност, таштину и незнање – невидљиви ланци који нас држе у трајном ропству.

Шта је друго планета него пустиња у којој нестају и последњи остаци биосфере, у којој су ресурси хране и воде све мањи, а озонске рупе све веће.

И зар су XX и XXI век ишта друго осим матрикс, вештачки свет у коме је све фалш и сурогат.

Препун симболике и асоцијативног набоја филм се завршава симболичним позивом да се борба против матрикса настави, да се не прихвате вредности лажне “реалности” којом управљају невидљиви господари у чијим се рукама налазе средства контроле и манипулације.

А нама остаје да закључимо да се од матрикса мондијализма можемо сачувати само ако останемо у броду наци-је чувајући његове зидове од невладиних организација, политичких странака, масонских ложа и других електронских лигњи Новог Светског Поретка.

ПРЕВОДИ

ПРЕВОДИ

Шмељов Иван СЕРГЕЈЕВИЧ
СТАРИ ВАЛААМ
Превела Драгана КЕРКЕЗ

Иван СЕРГЕЈЕВИЧ ШМЕЉОВ

СТАРИ ВАЛААМ

Сустрет у шуми

(одломак)

Превела Драгана Керкез

Идемо шумским путем, не знајући куда ће нас одвести. Посвуда наоколо гранит обрастао маховином и брусницом. Има доста и малине, али њено време је већ прошло. Мора бити да има и јаребица. Однекуд допиру познати звуци. На Валааму не пуцају. Птица то зна, осећа, дође овде и остане. Кажу да има и лабудова и гњураца. Гњурци се могу видети у Коновецком скиту. Сасвим су питоми, у руку их можете узети.

Обилази нас монах у чезама, клања се, говорећи: «Добар вам пут желим, нека вас Господ чува!». Нестаде иза окуке, допире још само звекет точкава. Потом настаде тишина. Са стране угледасмо дрво како лежи на земљи, биће да му је више од сто година. Маховина му се увукла у дупљу. Дотакнух га штапом – потпуно је сатрулило. Колико ли је година прошло од како је пало – педесет, сто? А из дупље промаља камилица, вилина косица. Кад одједном, из дупље извирише нечије очи! «Погледај, погледај, нечије очи!»- рекох жени. Она ми сва радосна одговара шапатам: «Да, да, то је лисица». Стварно, лисица, сасвим припитомљена. Гледамо је не дишући. И она гледа нас. Неки чудан осећај блискости и поверења, велике радости. Одакле то? Најобичнија лисица, само што је умиљата. Сљедећег тренутка нестаде. Мора бити да се дубље у дупљу завукла. Можда су јој тамо млади.

Жена и ја настављамо пут. У глави мисао: какав чудесан сустрет! Чудесан, стварно чудесан. Овде је живот другачији него тамо у свету. Зло као да се повукло, нема га. И зло, и страх. Овде се звериње не боји човека и човек се због тога некако мења. Сетих се житија које је читано за трpezом. О томе како је лав штитио светитељку од увреда разуздане гомиле. Да ли је то могуће? А зашто да није?

Места су ова света, освећена молитвама. Овде се мењају и људи, и звериње. Народ овде није обичан. Неко нам је рекао да се овде сабирају они који се препознају «по духу», «одабрани, као кроз решето просејани».

Овај сусрет у шуми подстиче на многа размишљања. Људи могу да се мењају! Постоји нешто што је различито у сваком човеку... У селу, одакле је родом био Дамаскин, добри игуман Валаама, било је још дечака, али они нису пошли да трагају, а Дамјан је пошао, «био одабран». Значи, постоји нешто у човеку што га вуче ка светињи. Нарочито ... душа? Она не умире, отшелници кажу да се она може јавити, о чему сведочи и писмо монаха Илариона о вољеном старцу Ефтимију који му се јавио оданде, како му је и обећао. И ово наше овде на земљи мора да је повезано са оним што је тамо?...

(...)

Сетих се да је на Валааму, а то је неопходно испричати свима које занима морални напредак и за шта свет не зна, настроже забрањено замахивати бичем на коње! Како рече отац Антипа, овде ни пола бича нема: «А ми све лепом речју, и коњ добру реч, реч Божју разуме... Некипут стане, неће никуда, или јој је тешко... Ви бисте у Петрограду одмах ногом у трбух или бичем по глави, а ми јој се речима Божјим обратимо: «Хајмо даље, уз помоћ Божију, одморила си се а сада крени» и коњ весело наставља даље». На Валааму никога не туку, ни прстом да дирну, лик Божији у човеку поштују. Како узвишена култура опхођења и човечност! За грешке се може добити само послушање, метаније или да се покајаш пред свима у трпезарији. Наравно, монаси не знају много од науке, али они су чудесни примери снаге воље, карактера, духа.

(...)

Ето такве мисли у мени и мојој жени, која ме је са осмехом на лицу слушала док сам јој говорио о чему размишљам, тај сусрет са лисицом крај иструлеле јеле – «шумски сусрет». Била је то чудесна шетња. Сами у шуми, без пратње монаха, очи у очи са природом. Међутим, нисмо ни слутили да нас чека још један сусрет који ће нас много чему научити.

Шума је постајала све гушћа а тло ту и тамо мочварно. Буквално тик испред нас пролете нека велика птица, налик на кокошку, на велико пиле. Огласила се, а за њом промиче још шест-седам мањих птица. Биће да је јаребица или женка тетреба. Зауоставимо се, послушну смо, негде сасвим близу чују се птице. И одједном, испод јела - капела од гранита! Јела јој својим широким грањем обрглила кров. На каменом степенику седи старац и лупка штапом по земљи. Није монах, као што сам ја у први мах помислио, већ богомољац. На себи је имао изношену кратку бунду, сву у закрпама. Обукао се као да је већ зима. Седосмо крај њега и заподенусмо разговор. Сазнадосмо да је дошао издалека, однекуд од Вороњежа, да се поклони светим угодницима Божијим.

- Жена ми је одавно умрла, а син ми је ко зна где... отишао посао да тражи. Ни трага, ни гласа од њега. И тако, ја реших да пођем да странствујем. Мало ћу бити овде, а на зиму ћу у Соловки поћи, да се поклоним преподобнима Зосими и Саватију.

- Свиђа ли Вам се овде на Валааму?

- Лепо је овде. Ево седим и гледам чиме се то веверице забављају. По благослову настојатеља био сам и у Коновецком скиту... Е, то је прави рај, света тишина... Баћушки Сисоју сам се поклатио, он је тамо схимонах, у пустињи, крај језера. Тамо се игуман Дамаскин подвизавао. Показали су ми и постељу његову – сандук, у сандуку мртвачком је спавао. Отиђите обавезно у Коновецки, тамо је тако звучна тишина, никада одатле не бих отишао. Но не могу остати, све ме вуче од места до места, као птицу-селицу...Трећу годину сам већ на путу, гледам где је боље. Манастири? А шта има боље од манастира? Ту је све по правди, човека не вређају, љубазни су... и нахране, и благослове, и хлеба за пута не забораве да дају. А у граду само говоре: «Ти си луталица, овакав си, онакав си, личну карту покажи...», јер могу још и у хапс да те ставе. Због чега – не зна се. И све прете: «Вратићемо те тамо одакле си дошао». Мора да им је места мало, па се човека боје. Па зар се може тако? А овде ми верују. Виде да сам стар и не траже да радим, већ ми кажу: «Иди, поједи нешто», па ми шчи у тањир наспу врх-вршни, и чајем ме напоје. А ја као у рају. Ономадне сам лисицу видео, на пању седи, маше репом, у ред се доводи. Ја стадох и не могу очима да верујем. А она мирно седи, гледа своја посла. Штавише, чак као да чека да

започеномо неки разговор. Но нема она језика, Господ јој га није дао. Прекрстих је, «иди у миру Божијем, ти разумно створење» рекох јој и продужих даље. А она све гледа за мном настављајући да се чисти. Чудо, заиста! А сада се ево радујем веверицу посматрајући. Седела је ту код капеле, као да је дошла да се помоли. Гледам, а у капели шишарке јеле. Биће да су себи за зиму спремили или тек тако, ради игре неке њихове. А колико је у скиту рибе! Изјутра сам био, видео својим очима. Монах, који тамо са оцем Сисојем живи, рекао ми је: «Дотакни је штапом, помилуј, неће побећи». Окупиле се рибе на сунцу, крљушт им се на сунцу прелива. Не, нису штуре, већ су, како се оно зову, ..., не нису караши, већ ће бити да је клен, глатка нека риба, глатка, или је то сиг? Не знам ти ја то. И ја штапом поћох пут јата риба, дотакох их. Ништа, не плаше се, чешкају се о мој штап. Помиловах их. Налик су густој, густој рибљој чорби. За манастир их лове кад када затреба. А они ни једну једину. Они чак ни на Васкрс рибу не једу. Тако је строго у том скиту. Лако се, веле, лове, не беже. А колико је печурака! Рујнице се већ по обронцима могу наћи. Има и папрењача, и вргања, и палчаца ... Право задовољство је овуда ходити. Али нема благослова да свак бере, све треба да је по реду. У манастиру се за то добија послушање. Недавно сам и ја имао то послушање, е, колику сам им корпу донео!..

Шмељов Иван Сергејевич (1873-1950) - велики руски писац и публициста. По образовању је био правник, али је почетком двадесетог века напустио службу и посветио се књижевности. Године 1922, тј. две године након смрти сина, који је у Криму био стрељан као руски официр, писац напушта Русију и одлази у Париз. Дуго је радио у редакцији «Руске мисли». Испод његовог пера настала су дела као што су «Лето Господње», «Стари Валаам», «Ходочашће», «Небески путеви» и др. Као и његова дела, и сам писац се тек крајем века враћа у своју отаџбину. Наиме, године 2000. земни остаци писца и његове жене пренети су у Москву. (Д. К.)

ТИХИ ГЛАС ВУЧИНЕ МИНИЋА

Вучина Минић, скромни путник аристократског духа, заступник свега што је часно и поштено, спокојно се ових дана, у свом златном џамадану, преселио из земаљске у Небеску Цркву, приносећи своје вријеме Ономе ко живи ван времена, и кога је цијелог свог живота славио.

Дубоко укоријењен у светосавско биће свога рода, он је један од оних посљедњих људи у Црној Гори коме је било јасно ко је, одакле је, чији је. И како се зове народ који је изњедрио Хиландар и Морачу. И како се зове црква коју је, у једном сулудом времену, док је у њој добровољно био заточен свештеник - служитељ њеног олтара, својим присуством и доласцима оних хладних децембарских дана бранио. И како се треба борити за демократске принципе у једном друштву. И како се породица изводи на прави пут. И којим су језиком писани Мирослављево јеванђеље, Октоих, Горски вијенац и лијепа пјесма о Страхињићу бану...

У вријеме протестних шетњи у Никшићу изазваних насиљем над српским језиком, Вучина Минић је из ноћи у ноћ, готово четири мјесеца, заједно са студентима, професорима, пјесницима и ђацима, и по киши и по снијегу, шетао градским улицама показујући своју грађанску храброст и спремност да се бори за оно што је свето. Није му сметало што су протести почињали и завршавали се пјесмом рок групе

Рибља чорба „Погледај дом свој анђеле“, што је некад неко, у свом академском и ученом говору о језику и отаџбини, био неразумљив. Није му сметало ни што је увијек био најстарији, и што никада није проговорио ниједну ријеч. Сам је био Ријеч, и чини се да смо ту Ријеч дубоко чули и запамтили више од свега изговореног. Онако наочит, пун искуства, био је жива опомена коју су нам послали преци, а његов златни џамадан који му је тако добро пристајао, свијетлио је као звијезда по којој се тражи пут, да човјек не тумара по мраку.

Драги чича Вучино, хвала ти што си задњу своју физичку снагу ставио у службу српскога језика. Језика на коме си сваке ноћи изговарао Оче наш, на коме си сањао, кумовао и с људима се налазио, унуцима се радовао, а онда се озбиљно побојао да језик који те је са прецима повезивао неће бити жива веза између тебе и твојих унука. Хвала ти и што си био човјек без ичега сувишног, тако лак, близак, наш, велика снага и непатворени израз духовности свога народа. Нека ти је лака земља, као што си ти лако по њој ходио, и нека је блажен пут твојој души до Истинске Отаџбине, према којој си цијелог живота стремио.

Отпуштени професори

ОД СЛОВА ДО СЛОВА

ОД СЛОВА ДО СЛОВА

КУЛТУРНА ХРОНИКА

ДЕЦЕМБАР 2006/ЈАНУАР 2007.

ЊЕГОШ У СВАКОЈ КУЋИ

Објављивање сабраних дјела Петра II Петровића Његоша, у издању листа Дан и „Октоиха“, у седам томова обиљежило је културу у Црној Гори у периоду децембар-јануар.

По оцјени бројних културних посленика издање је изузетно добро дизајнирано и технички опремљено, а опет, прихватљиво за свачији џеп.

Горски вијенац, Пјесме, Луча микрокозма, Лажни цар Шћепан Мали, Свободијада, Огледало српско, Глас каменштака за само 21 евро, то је до недавно било незамисливо. Ради се, дакле, о издавачком подухвату вриједаном похвале.

Уредник издања је Никола Марковић

И СВ. САВА У СВАКИ ДОМ

Монографија Свети Сава принц и просветитељ, у издању ИИУ „Светигора“, појавило се ових дана у продаји уз дневни лист Дан.

У тврдом повезу, богато илустрована и луксузно опремљена, са изобиљем података о првом српском Архиепископу и просветитељу, продаје се по цијени мањој од 4 евра.

Податак да је за само двије недјеље на територији Србије, Републике Српске и Црне Горе, продато преко 80 000 примјерака ове публикације, најрјечитије говори о каквој књижи је ријеч.

Књигу је уредио Уређивачки одбор:

Митрополит Црногорско-приморски Амфилохије, академик Матија Бећковић, Матеј Арсенијевић, Весна Никчевић, Никола Маројевић, Весна Тодоровић и Јован Маркуш

ПИТАЊЕ АУТОКЕФАЛИЈЕ

Филип Ивановић, је аутор књиге „Проблематика аутокефалије Митрополије црногорско-приморске“, која је недавно представљена је у Подгорици. Аутор је тек навршио 21 годину, а истакнути свјетски научници сматрају га себи равним.

Члан је Међународног удружења за изучавање средњевјковне филозофије, Удружења филозофа Југоисточне Европе и престижног Краљевског Института за филозофију у Лондону.

Књига је изазвала велику пажњу читалачке публике, али и научне јавности, самим насловом „Проблематика аутокефалије Митрополије црногорско-приморске“.

На представљању је говорио Архиепископ Цетињски и Митрополит Црногорско-приморски господин **Амфилохије**.

РЕТРОСПЕКТИВНА ИЗЛОЖБА ЦВЕТКА
ЛАИНОВИЋА

Постхумна, ретроспективна изложба сликара **Цветка Лаиновића** постављена је у подгоричким „Музејима и галеријама“. Сlike је одабрала **Петрица Дулетић**, историчарка умјетности.

Поставку је чинило 68 слика, али и низ личних предмета којима се Лаиновић користио и фотографије из различитих периода умјетничког живота.

Изложбу је отворила Далиборка Пејовић.

BAR GUITAR FEST

Пети Фестивал класичне гитаре одржан је од 16. до 23. јануара у Бару,

Поред дипломаца одсјека гитаре са цетињске Музичке академије и њихових професора, на фестивалу су учествовали познати гитаристи и музички педагози из Србије (Александар Хацићорђевић, Дарко Карајић), Словеније (Цветко Кобал, Дамјан Станишић), Италије (Артуро Талини) и Јапана (Тосинори Озаки).

Фестивал је затворен концертом познатог шпанског гитаристе Хосе Луис Мартинеза.

ЛУБИЛЕЈ УДРУЖЕЊА КЊИЖЕВНИКА И НОВИ БРОЈ СТВАРАЊА

Удружење књижевника Црне Горе је недавно обиљежило 60 година постојања. Тим поводом је промовисан јубиларни број часописа Стварање, који је, након 30 година редовног излажења, вољом Министарства културе, угашено прије три године.

У првом дијелу часописа објављен је избор текстова познатих писаца који су били уредници или сарадници овог знаменитог гласила од почетка његовог излажења, а у другом дијелу су радови писаца новијег времена.

Јубиларни број је уредило Предсједништво Удружења, а како сазнајемо, у међувремену је за главног и одговорног уредника изабран књижевник Гаро Јовановић.

СРБИ У НОВОМ УСТАВУ ЦРНЕ ГОРЕ

Уставни геноцид над Србима – назив је зборника радова са недавно одржаног дводневног научног скупа у Подгорици под називом Уставни положај српског народа у новом уставу Црне Горе.

Издавач зборника је Српско народно вијеће које је било и организатор скупа, на коме је учествовало низ познатих стручњака из области уставног права, историје, црквеног права и лингвистике.

На скупу су разматрана три кључна (и најспорнија) питања у предногу новог црногорског устава: нуставни положај и права српског народа, статус Митрополије Црногорско-приморске и питање службеног језика, односно предлог да се српски језик преименузе у тзв. Црногорски.

Зборник ће бити промовисан у свим градовима Црне Горе, а приредио га је Рајо Војиновић.

БИБЛИОГРАФИЈА

БИБЛИОГРАФИЈА

“РАСПЕЋЕ ЈЕЗИКА СРПСКОГА”
И “СЛОВО” (I-X)

БИБЛИОГРАФИЈА

“РАСПЕЋА ЈЕЗИКА СРПСКОГА” И “СЛОВА” 1-10

“РАСПЕЋЕ ЈЕЗИКА СРПСКОГА” - билтен 1-3 (садржај)

Бр. 1

Причи краја нема

ИСКОНСКО СЛОВО

Завештања Стефана Немање – *Завештање и језику - Миле Медић*

Између језика љубави и језика мржње – *др Амфилохије (Радовић)*

Матерњи је „пиратска верзија српског“ – *др Предраг Пупер*

Терор језичких незналица у Црној Гори – *мр Михаило*

Шћепановић

Са трибине у Никшићу – *проф. др Милош Ковачевић*

Подршка отпуштенима – *академик Матија Бећковић*

Матерњи је језик батине - *проф. др Богољуб Шијаковић*

О трбухозборцима и језикословцима – *Борис Јовановић*

ОБРАЋАЊА

Писма (1. Министру просвете (универзитетских професора,

професора српског језика и књижевности, студента, ученика),

2. Мисији ОЕБС-а за СЦГ, 3. Патријарху); Саопштења; Јавни

позив на Сабор за одбрану српског језика у Црној Гори

ШТА КАЖУ ОТПУШТЕНИ ПРОФЕСОРИ, РОДИТЕЉИ, ЋАЦИ

МИ И ДАЉЕ ДРЖИМО ЧАС

ЈЕЗИЧКЕ ЗАНИМЉИВОСТИ

Бр. 2

Увод

Академик Матија Бећковић – Српска географија је опредмећена

биографија Светог Саве

ПОЗДРАВНЕ БЕСЈЕДЕ

Митрополит црногорско-приморски Амфилохије – Позив на

обнову јединства духа и језика

Борис Јовановић – професор и књижевник

РИЈЕЧ ЛИНГВИСТА И НАУЧНИКА

Проф. др Радоје Симић – Језици деоба и покушаји деоба српског језика

- Проф. др Милош Ковачевић – Бранитељи истине о српском језику
 Проф. др Драгољуб Петровић – Аветлук без лијека
 Проф. др Мато Пижурица – Моје српство, засад, не може без црногорства
 Проф. др Радмило Маројевић – Српски књижевни језик и Црна Гора
 Проф. др Јован Делић – За одбрану језика, цркве и државе
 Проф. др Предраг Пипер – Историјски језик и политички „језици“
 Проф. др Милош Вукићевић – Неколико опажања о наставном предмету „Црногорски језик“
 Проф. др Лидија Томић – Српски језик – стуб и вертикала Црне Горе
 Доц. др Јелица Стојановић – О актуелним „језичким“ приликама и неприликама у Црној Гори
 Мр Михаило Шћепановић – Црнозборски жигови и побацуљска памет
 Мр Марко Дурутовић – Атак на обесмрћени језик
 Мр Драга Бојовић – У част имена српског језика у Црној Гори
 Мр Драгана Керкез – Слово о језику
 Мр Горан Радоњић – Против баналности
 Мр Петар Рмуш – Опет рат за српски језик
 Проф. др Радојка Вукчевић – Право и обавеза на грађанску непослушност
 Проф. др Павле Миличић – О преименовању српског језика у Црној Гори
 Проф. др Момчило Ушћумлић – Дошао сам због вас и због себе
 Др Владимир Јовићевић – Српски језик - дубина тајне и свјетлост истине
 Проф. др Вуко Домазетовић – Поремећај општеприхваћених цивилизацијских вриједности
 Доц. др Владимир Пешић – Не постоји никакав ген за црногорски језик
 Др Зоран Јововић – Језик нас је сабирао и чувао од нестајања Ана Јањушевић - `Четворојезичници` из Савјета немају језичко образовање
ФИЛОСОФСКО-ПСИХОЛОШКИ ПРИКАЗИ
 Проф. др Богољуб Шијаковић – Слово у одбрану српског језика
 Проф. др Саво Лаушевић – Питање о језику нас је отријезнило
 Доц. др Борис Брајовић – Послови и дани
 Доц. др Милорад Симуновић – Језик као наш завичај и чувар идентитета
 Мр Драго Перовић – Име Црној Гори дао је српски језик
 Мр Душан Крцуновић – Језик се брани именом
 Драган Бојовић – Декаденција морала, културе, егзистенције и идентитета

КЊИЖЕВНИЦИ

Жарко Команин – Непоткупљиви господин град Никшић

Благоје Баковић – Христаниште Црне Горе

Зоран Костић – Ловци на језик

Милутин Мићовић – Срби (српски језик) у Црној Гори

Момир Војводић – Јеванђељско одређење ријечи

Драгиша Мацгаљ – Истинска служба српском језику

ПОДРШКЕ

ДЕКЛАРАЦИЈА

ДОДАТАК

Веселин Матовић – Ријечи охрабрења уплашеној Црној Гори

Драгољуб Петровић – Дукљанска памет у „КАТАЛОЗИМА

ЗНАЊА“ за предмет МАТЕРЊИ ЈЕЗИК

Проф. др Бранислав Брборић – Титоизам и језикословна дукљанистика

Миодраг-Шујо Тодоровић – Жив је народ Пеја Станојева и Марка Миљанова

РИЈЕЧ ОТПУШТЕНИХ ПРОФЕСОРА

У СЈЕЋАЊУ: Весна Раонић-Симуновић

ПИСМА: Писмо суровом пријатељу

Бр. 3

Умјесто увода – „Паликућа“ - Гојко Ђого

Писмо Меше Селимовића - САНУ, 1976.

ТРИБИНЕ – *Угроженост темељних вриједности Црне Горе*

Веселин Матовић – *Његош пјесник и они пјесници*

Иванка Антовић – *Искреност подразумејева љубав, а они не воле*

Владенка Ковачевић – „Затвор“ за слободну мисао

Весна Тодоровић – *Угроженост духовних вриједности*

црногорског друштва

Вуко Велаш – *Бокешка прича*

Радинко Крулановић – *Културом против насиља*

Миомир-Бели Ковачевић – *Човјек је створење језика*

СА ПРОТЕСТНИХ ШЕТЊИ: Прим. др Коста Миловић, Радмила

Митрић-Матовић, Љубица Јововић, Бошко Раичевић, Станка

Никчевић, Радосав Ђурковић, Миле Цицмил, Ђуро Кривокапић

РИЈЕЧ СТУДЕНАТА

КЊИЖЕВНЕ ВЕЧЕРИ

АКТУЕЛНО: *Писма* (1. Посланицима Скупштине Црне Горе, 2.

Премијеру Милу Ђукановићу, 3. Посланичком клубу ДПС-а);

Саопштење за јавност; Промоције - Часопис „Распеће језика

српскога“ бр. 1 и бр. 2 (Мр Драго Перовић - *Исконско слово оних којима је Слово искон и почетак*, Доц. др Јелица Стојановић – *Сабирање око слова*, Мр Љилја Вујадиновић – *Треба бранити, али треба истовремено и градити*, Проф. др Јован Чађеновић – *Часопис „Распеће језика српскога“ као хроника разарања Црне Горе*)

НИКШИЋУ С ЉУБАВЉУ

ОТПОР УЧЕНИКА- *Млади, а храбри*

ДРУГИ ПИШУ: „Нова зора“ (Проф. др Милош Ковачевић – *Милова стаљинистичка језичка политика*, Рајко Петров Ного – *О посрбицама*);

„Дан“ – *Жена ми је боља но што мислите*; „СКЛ“ – *Protiv majčina mlijeka i jezika*

САТИРА: Блажо Паповић – *О столици*, Сатирични приказ – *Писац, научник, политичар*

НЕКА ВРИЈЕМЕ ОЦИЈЕНИ

„РАСПЕЋЕ ЈЕЗИКА СРПСКОГА“ - часопис, бр. 4, 5 и 6

ПРИЗНАЊА

Активу Вукова награда, бр. 4, стр. 5

Матовић, Веселин – Не у моделарнице, ријеч захвалности, бр. 4, стр. 6

РАЗГОВОРИ

Амфилохије, Митрополит Црногорско-приморски – Образовање утемељити на непролазном, бр. 6, стр. 4

Бећковић, Матија – Подржао вас је онај што боље може, бр. 5, стр. 4

Вуксановић, Миро – Земља из које расту ријечи, бр. 6, стр. 14

Јоаникије, Епископ Будимљанско-никшићки - Дужност ми је да будем са вама, бр. 4, стр. 8

Тадић, Љубомир – Слобода, уз љубав – антипод смрти, бр. 6, стр. 36

ОБРАЗОВАЊЕ

Два модела образовања – Обожење или обезличење, бр. 4, стр. 13

Богосављевић, Никодим, јеромонах – Циљ педагогије – индивидуа или личност?, бр. 5, стр. 16

Св. Јустин Ћелијски – Светосавска философија просвете, бр. 4, стр. 10

Перовић, Гојко, јереј – На таквом камену лако је зидати, бр. 5, стр. 12

ЈЕЗИК

Бојовић, Драга – дестандардизација српског језика у Црној Гори, бр. 5, стр. 6

Брборић, Бранислав – Поријекло, донети и одмети лингвистичке монтенегристике, бр. 4, стр. 14

Вуковић, Бећир – Фрагменти о језику, бр. 4, стр. 24

- Кнежевић, Јово** – Двоазбучност - патња језика и духовности, бр. 6, стр. 13
- Пипер, Предраг** – Символична вредност српске ћирилице и савремено стање српске културе, бр. 6, стр. 8
- БЕЛЕТРИСТИКА**
- Амфилохије, Митрополит Црногорско-приморски** – Красница пећка, бр. 4, стр. 25
- Бабић, Недељко** – Овца, Вук –бр. 5, стр. 27
- Бакловић, Благоје** – Река без воде, обале и корита, бр. 4, стр. 28
- Брајковић, Драгомир** – У плодовима касним, бр. 4, стр. 27
- Војводић, Момир** – Овим кршем преже бивши људи, бр. 4, стр. 32
- Вуковић, Бећир** – Трагајући за Христовим крстовима, бр.4 стр. 29
- Вуковић, Бећир** – Дух неговао шуму, бр. 6, стр. 26
- Дубак, Будимир** – Одлазак из Хиландара, бр. 4, 33
- Ђого, Гојко** – На брегу, у хладу – бр. 6, стр. 31
- Ђурковић, Радосав** – Побједи, бр. 5, стр. 29
- Ерић, Добрица** – Писмо учитељу, бр. 5, стр. 24
- Живаљевић-Велички, Тодор** – Горска рапсодија (одломак), бр. 4, стр. 36
- Живаљевић-Велички, Тодор** – Montenegrouiberalis, бр. 5, стр. 30
- Јовановић, Борис** – Да се свети име твоје , бр. 5, стр. 26
- Јовановић, Гаро** – Гавран, бр. 4, стр. 29
- Јовановић, Гаро** – Град је био преплављен његовим очајем, бр. 6, стр. 25
- Јововић, Ранко** – Тугованка за Браниславом Петровићем, бр. 4, стр. 33
- Карацић, М. Радован** – Казанац Гаврил, бр. 5, стр. 28
- Капор, Момо** – Зора, бр.5, стр. 20
- Команин, Жарко** – Ако те заборавим, мој оче, бр. 5, стр. 23
- Косовић, Вишња** – Смрт, бр. 5, стр. 27
- Косовић, Вишња** – Ода Дучићу, бр.6, стр. 26
- Краљ, Милица** – Гавран храни пророка Илију, бр.4, стр. 31
- Краљ, Милица** – Засејак лан, бр.6, стр. 27
- Крулановић, Радинко** – Исихазам, бр.5, стр.29
- Мацгаљ, Драгиша** – На никшићком тргу, бр.4, стр. 30
- Медић, Миле** – Одлазак богова, бр. 6, стр. 22
- Мићовић, Милутин** – Твоја дјеца ти се моле, бр. 4, стр. 29
- Мићовић, Милутин** – Јагње, бр. 6, стр. 23
- Ного, Петров Рајко** – Добро јутро, ластавице, бр. 4, стр. 25
- Оташевић Вукман** – Ране Фјодорове, бр. 4, стр. 32
- Павићевић, Нада** – Ватре мртве пергамент, бр. 4, стр. 32
- Поповић, Павле** – Покајање, бр. 6, стр. 27

Радовић, Коста – Христос тражи по Пиви мученике, бр. 4, стр. 34

Радовић, Коста – Прелаз, бр. 6, стр. 25

Радовић, Ранко – Слово, Сабља, бр. 5, стр. 27

Радуловић, Андрија – Црнојевић на робији, бр. 4, стр. 31

Ракчевић, Веселин – Балада о Црногорцима, бр. 4, стр. 30

Ршумовић, Љубомир – Здравница народу српском, бр.5, стр.19

Симовић, Љубомир – Нецвијеће, бр. 6, стр. 18

Тодоровић, Весна – Вријеме је погреб, бр. 5, стр. 29

Тохољ, Мирослав – Између, Сан, бр. 4, стр. 27

Ђулафић, Влајко – Проклетије, бр. 4, стр. 31

Ђулафић, Влајко – У библиотеци, бр.6, стр. 27

Ђупић, Миодраг – Путуј, скитницо, бр. 4, 35

Ђупић, Миодраг – Ојкача, бр. 6, стр. 24

ЕСЕЈ

Велаш, Вуко – Језик је кућа бића, бр. 4, стр. 36

Јовановић, Борис – лаку ноћ, бр. 6, стр. 32

Копривица, Часлав – Образ станује у ријечима, бр. 6, стр. 35

Мићовић, Милутин – Црногорски Минотаур, бр. 5, стр. 33

РЕПОРТАЖА

Чоловић, Сенка – Стопама оца нашега Св. Василија Острошког, бр. 4, стр. 38

У МАКАЗАМА

Бојичић, Радивоје – Кратка историја и дуга садашњост Црногораца, бр. 5, стр. 44

Бојичић, Радивоје – Кратка историја и дуга садашњост Црногораца (2), бр. 6, стр. 48

Буква, Јасмина – Афоризми, бр. 5, стр. 47

Вуковић, Шћепан – Академик, бр. 6, стр. 50

Вујовић, Борис – Афоризми, бр. 5, стр. 47

Вржина, Милован – Графити на шпанском зиду, бр. 5, стр. 45

Јутугунац Тринаестојулац – Што јес јес. Бр. 4, стр. 42

Ковачевић, Миомир Бели – Омакнице, бр. 4, стр. 43

Ковачевић, Миомир Бели, Афоризми, бр. 6, стр. 48

Косовић, Вишња – Филозофеме, бр.5, стр. 47

Лакићевић, Драган – Људи и нељуди, бр. 5, стр. 43

Лакушић, Илија – Афоризми, Јесмо брате, карали, бр. 6, стр. 49

Матовић, Веселин – Заустице, бр. 4, стр. 41

Мацгаль, Драгиша – Злој птици још није отпао кљун, бр. 4, стр.44

Мићовић, Милутин – Опасна молитва, бр. 4, стр. 40

Проф. Никшићке гимназије- Главу горе, друже директоре, бр. 4, стр. 44

КОМЕНТАР

- Лакушић, Илија** – Сила пута убрзање, бр. 5, стр. 32
- Матовић, Веселин** – Провинцијска чаура кукавичлука, бр. 4, стр. 46
- АКТУЕЛНОСТИ**
- Актив** – Писмо без одговора, бр. 4, стр. 48
- Актив** – саопштење за јавност, бр. 5, стр. 56
- Активу још један Вук, бр. 5, стр. 48
- Аноним** – Да се не заборави, бр. 4, стр. 47
- Живаљевић-Велички, Тодор** – Самозадовољење ултранационалиста, бр. 6, стр. 44
- Крулановић, Радинко** – Велики у неправди, бр. 4, стр. 46
- Матовић, Веселин** – С врх језика, бр. 4, стр. 48
- Матовић, Веселин** – Шестојезично залуђивање народа, бр. 5, стр. 51
- Миљанић, Михаило** – Шта је иза кулиса?, бр. 6, стр. 42
- Сабор српске омладине** – Студеничка повеља, бр. 4, стр. 50
- Поздрави из Торонта, бр. 5, стр. 48
- Тодоровић, Весна** – Мало ја које стида не познаје, бр. 4, стр. 49
- Трифковић, Срђа** – Слободан Милошевић – једна српска трагедија, бр. 6, стр. 39
- СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ**
- Мацгаљ, Драгиша**, бр. 6, стр. 19
- ПОЛИТИКА**
- Елзесер, Јингер** – Горњи Шваба на Јадрану, бр. 4, стр. 55
- Трифковић, Срђа** – Српски национални интереси и изазови 20. века, бр. 4, стр. 52
- ПРЕВОДИ**
- Јесаулов, Иван** – Пасхалност у поетици Гогоља (1), превела Драгана Керкез, бр. 6, стр. 51
- Зењковски, Василије** – Н. В. Гогољ и његово трагање за вером, превела Драгана Керкез, бр. 4, стр. 58 и бр. 5, стр. 60
- Пинтер, Харолд** – Стара времена, превео **Владимир Секулић**, бр. 6, стр. 52
- НАСЉЕЂЕ**
- Дујовић, Јован** – Генијеве сузе, бр. 5, стр. 56
- Дујовић, Јован** – Његошево србовање, бр. 6, стр. 55
- ОСВЈЕТЉЕЊА**
- Петровић, Драгољуб** – Који су домети демократије, бр. 5, стр. 39
- Ћупић, Миодраг** – Генеза „дукљанства“ у Црној Гори, бр. 5, стр. 33
- ПРИКАЗИ**
- Батуран, Радомир** – Полемике Небојше Васовића, бр. 4, стр. 60
- Бојовић, Драга** – Мистична пунота, бр. 4, стр. 61
- Нишавић, Благоје** – Наш нови књижевни јунак, бр. 5, стр. 65

Стојановић, Јелица – О гор(с)кој рапсодији у Гор(с)кој рапсодији,
бр. 5, стр. 64

ПРОМОЦИЈЕ

Вукасновић, Миро – У страху су велике очи, бр. 5, стр. 54

Крулановић, Радинко – Лако је плитку бару мутити, бр. 5, стр. 55

Пасха и „Распеће“, бр. 4, стр. 63

Чоловић, Сенка – Отпор разарању духовног и културног јединства
српског народа, бр. 5, стр. 52

ПИСМА ПРИЈАТЕЉА

Батуран, Радомир – Терор смрадне јазбине, бр. 5, стр. 66

Шљиванчанин, Вуксан, бр. 6, стр. 66

Пековић, Весна, бр. 4, стр. 66

ФЕЉТОН

Костић, Васко – О љепоти српског језика, бр. 6, стр. 58

ИНФОРМАТИКА

Букумировић, Србислав – Српски језик и писмо у информативном
друштву 21. века, бр. 5, стр. 62

Пушица, Милојко – Тирилица и интернет, бр. 5, стр. 64

СЈЕЋАЊЕ

Брборић, Бранислав (1941 – 2005), бр. 4, стр. 66

Лазовић, Данило (1951 -2006), бр. 6, стр. 60

У СУСРЕТ РЕФЕРЕНДУМУ

Крулановић, Радинко – Тисућљетњи зов за одвајањем, бр. 6, стр. 66

РИЈЕЧ УРЕДНИКА

И у језику сјеме раздора, бр. 6, стр. 7

КАРИКАТУРЕ

Вујовић, Борис- Боћо

“СЛОВО” бр. 7-8, 9 и 10

РАЗГОВОРИ

Ђого, Гојко: Отров као лек или пехар части, бр. 10, стр. 7 -23

Михаиловић, Милорад Бата: Људи се не деле по насловима, бр. 7
- 8, стр. 4 - 11

Петровић, Драгољуб: Не виде куд ударају, бр. 9, стр. 5 -10

ЈЕЗИК

Јелисавчић, Зоран: Теологија и језик, бр. 9, стр. 30 -36

Костић, М. Лазо: Словенски стручњаци о српском језику, бр. 9, стр.
20 -29

Костић, М. Лазо: Њемачки писци о српском језику, бр. 10, стр. 30
- 42

Милосављевић, Петар: Распућа српске филологије, бр. 7 -8, стр. 13
- 16

- Стојановић, Јелица:** Стандардизација језика и његово именовање, бр.7 - 8, стр.18- 22
- Пушоњић, Витомир:** Прокрустова постеља за језик, бр.10, стр.43-46
- Ћупић, Драго:** Службени назив језика у новом уставу Црне Горе, бр. 10, стр.26-29
- Шћепановић, Михаило:** Три херцеговине српскога језика, бр.9, стр. 12 - 19
- СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ**
- Јововић, Ранко,** бр.10, стр. 47 - 58
- Лакушић, Илија,** бр. 7 - 8, стр. 24 - 30
- Оташевић, Вукман,** бр. 9, стр. 35 - 48
- БЕЛЕТРИСТИКА**
- Амановић, Небојша:** Патња, бр. 7 -8, стр. 36
- Бакловић, Благоје:** Молитва Св. Георгију, бр. 7- 8, стр.33
- Бодлер, Шарл:** Химна лепоти, Играчка за сиромаша, бр. 7 -8, стр.39
- Војводић, Момир:** На пустој Андрићевом венцу, бр. 7 - 8, стр.37
- Доклестић, Оливера:** Двије пјесме, бр. 7 - 8, стр.35
- Драгић, Лабуд:** Плаветнило Михољског лета, бр. 9, стр. 52
- Ђурковић, Радосав:** Свитање у граду М., бр. 7 -8, стр. 34
- Живковић, Славко:** Од рачуналке до рачунара, бр.9, стр. 75
- Јовановић, Борис:** Капи, бр. 10, стр.76
- Јововић, Ранко:** Да ми се млади Христос јави, бр. 7 - 8, стр. 23
- Караџић, Војислав:** Вуку у срастање, бр. 9, стр. 73
- Костић, Зоран:** Кнежева вечера, бр. 9, стр. 61
- Косовић, Вишња:** Мркојево ново ледено доба, бр. 10, стр. 3
- Кочић, Петар:** Тежак, бр.10, стр. 83
- Краљ, Милица:** Двије пјесме, бр.10, стр. 80
- Крулановић, Радинко:** Трагом једне пјесме, бр. 9, стр. 76
- Лалатовић, Марија:** Липе у Никшићу, бр.7 -8, стр. 38
- Маловић, Никола:** Зареци, бр. 7-8, стр. 31
- Маловић, Никола:** Отаџбине, бр. 9, стр. 67
- Нишавић, Благоје:** Пред храмом, бр. 7-8, стр. 38
- Непознати (14.в.):** Исповедна молитва, бр. 10, стр. 60
- Ного, Петров Рајко:** Тропар лета, бр. 9, стр. 50
- Петровић, Горан:** Мало и велико, бр.10, стр. 69
- Сладоје, Ђорђе:** Двоструки бадњак, бр. 7 -8, стр. 33
- Соколовић, Мирјана:** Знамење човечности, бр.10, стр. 82
- Уљаревић, Радомир:** Први српски буквар, бр. 9, стр. 71
- Шарић, Секуле:** Намера, бр. 7 -8, стр. 38
- Ћулафић, Рајко:** Три пјесме, бр. 10, стр. 74
- Ћупић, Миодраг:** Риба, бр. 10, стр. 78
- ЕСЕЈ**

Велаш, Вуко: Четири лудила, бр. 7 -8, стр. 40

Барна, Лаура: Мали есеји, бр.10, стр. 98

Мићовић, Милутин: Црногорски силикони, бр.10, стр. 87

ТЕМА БРОЈА

Глобализам и идентитет

Јеротић, Владета: Између националног и религијског идентитета и глобализма, бр. 7-8, стр. 59

Јовановић, Бранимир: Отвори очи, роде, бр. 7 -8, стр. 57

Ковачевић, Миомир Бели: Неубједљиви разлози и убједљива сила, бр. 7 -8, стр. 44

Крулановић, Радинко: У власти златног телета, бр. 7 -8, стр. 49

Крцуновић, Душан: Књижевност и глобализам, бр. 7 -8, стр. 55

Мићовић, Милутин: Кључ у руци, а брава промијењена, бр. 7 -8, стр. 53

Нешић, Бранимир: Очување идентитета у процесу глобализације, бр. 7-8, стр. 44

Шејфер, Френк: Културолошки “раг”, бр. 7 -8, стр. 50

ИСТРАЖИВАЊА

Милош, Вукићевић: Идентитет слуге Смердљакова у роману Достојевског *Браћа Карамазови*, бр. 7 -8, стр. 62 - 70

ФЕЉТОН

Дујовић, Јован: Његошево посљедње љето, бр. 9, стр. 98

Дујовић, Јован: Вук Карацић и Црна Гора, бр. 10, стр. 170

Тодоровић, Весна: Уз деведесетогодишњицу од смрти Петра Кочића - Милан Јовановић Стојимировић: *Запис из београдске Душевне болнице на Губеревцу*, бр. 7 - 8, стр. 70 и бр. 9, стр. 90

АКТУЕЛНО

Мићовић, Млађен: Врзино коло или игре моћника, бр. 7 -8, стр. 76

Никчевић, Желидраг: Црногорски стриптиз, бр. 9, стр. 84

Чолан, Љиљана: Почетак је крај, бр. 9, стр. 78

МЕДИЈИ

Миљанић, Михаило: Подвала као метод, бр. 7 -8, стр. 79

Миљанић, Михаило: Биолошка срећа, бр. 10, стр. 150

У МАКАЗАМА

Бојичић, Радивоје: Како сам промијенио страну, бр. 9, стр. 119

Буновић, Драган: Србонци и Дејтонци, бр. 9, стр. 116

Гачевић, Ранко: Вукови вију, а пси лају, бр. 7-8, стр. 83

Јовановић, Борис: Басна, бр. 7-8, стр. 80

Матовић, Веселин: Црногорска смердљаковштина, бр. 7 -8, стр. 82

МУЗИКА

Васојевић, Владимир: Пакао за очи, уши, срце и душу, бр 7 -8, стр.

ПРЕВОДИ

Иван, Јесаулов - *Пасхалност у поетици Гогоља* (прев. Драгана Керкез) бр 7 -8, стр. 86 и бр. 9, стр. 142

КРИТИКА

Јањушевић, Ана: Отписаније богољубно Јелене Страцимировић Балшић, бр. 9, стр. 130

Краљ, Милица: Лирско искуство Васељене, бр. 9, стр. 135

Живаљевић, Велички Тодор. О апсурду трагања за другим ја, бр 9, стр. 137

Недељковић, Живорад: Свијет дочаран танано, лиризован и зачудан, бр. 10, стр. 133

Никчевић, Желидраг: Записник који се не може избрисати, бр. 10, стр. 132

Никчевић, Желидраг: Искуство старих мајстора, бр. 9, стр. 133

Перовић, Драго: Трагови одрона, бр. 7 -8, стр. 88

Томић, Лидија: Надахнути заљубљеник у епска времена, бр. 10, стр. 135

Чађеновић, Јован: О *Пркосној песми* Добрице Ерића, бр. 10, стр. 128

ПИСМА ПРИЈАТЕЉА

Радован Марков Караџић: Злодух и кушање, бр. 7 -8, стр. 89

СЈЕЋАЊЕ

Дурутовић, Марко (1939 - 2006)

Мацгаль, Драгиша (1938 - 2006) - ријечи опроштаја: *Бећир Вуковић, Влајко Тулафић*

РИЈЕЧ УРЕДНИКА

Јовановић, Борис: Избори, бр. 9, стр. 4

Матовић, Веселин: Језик може што не могу политичари, бр. 7- 8, стр. 11

Матовић, Веселин: Ковачи лажних језика, бр. 10, стр. 6

НЕБОЗЕМНЕ ТВРЂАВЕ

Јовановић, Борис: Морача - Успеније Пресвете Богородице (*Слово у порти*), бр. 7 -8, стр. 73

ДАТУМИ

Седамстотетрдесет година од упокојења **Св. Арсенија Сремца** (*Житије Св. Арсенија, Пренос моштију Св. Арсенија, Чуда Св. Арсенија, Из Службе Св. Арсенију*), бр. 10, стр. 103 - 112

Тамара, Огњевић: Ждребаоник - духовно срце Зете, бр. 10, стр. 113 - 126

ВРИЈЕМЕ САДАШЊЕ

Васојевић, Владимир: Мој разум је бог богова, бр. 9, стр. 109

Мостерт, Мери: Шестсто година ропства и шездесет година

комунизма, бр. 9, стр. 104

ЕТНОГРАФИЈА

Иван, Петровић Боричевски: Неорама (Црна Гора), бр. 9, стр. 124 и бр. 10, стр. 155

КЊИГА СЛОВА

Велаш, Вуко: Назбиљ разговори, бр.9, стр. 145 - 192

ИМПРЕСИЈЕ

Доклестић, Оливера: Ђавољи град, бр. 10, стр.178

ОБРАЗОВАЊЕ

Матовић, Веселин: Безимена професија, бр. 10, стр. 142

СТАВОВИ

Бубало, Душан: Стефан Немања по други пут међу Србима, бр. 10, стр. 184

ПИСМА

НВУ Актив професора српског језика: Премијеру Милу

Ђукановићу, бр. 7- 8, стр.17

Вишем суду у Подгорици, бр.10, стр. 199

Омбудсману, бр.10, стр. 190

АФОРИЗМИ И ЕПИГРАМИ

Паповић, Блажо, бр. 10, стр. 154

Ранкић, Зоран, бр. 7 -8, стр. 81

КАРИКАТУРЕ

Вујовић, Борис Боћо, бр. 7 - 8

Вујовић, Борис Боћо, бр. 9

Шћекић, Горан, бр, 10

Првих шест бројева овога часописа изашло је под именом **Распеће језика српскога**.

Часопис је настао 2004. године као израз отпора групе никшићких средњошколских професора насиљу над именом српског језика у Црној Гори.

Од августа 2006. излази под именом **Слово**.

CIP – Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне горе

81(05)

СЛОВО: часопис за српски језик,
књижевност и културу / главни уредник
Веселин Матовић. – Бр.7/8 (2006) – .
– Никшић VI црногорске Т 10): НВО Актив
професора српског језика и књижевности,
2006 (Цетиње: ИВПЕ). – 30 cm

Је наставак: **Распеће језика српскога**
ISSN 1800-6140 = Слово (Никшић)
COBISS.CG-ID 10975504

ЧАСОПИС ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК,
КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

ISSN 1800-6140

9 771800 614001

ИЗДАЈЕ:

НВО Актив професора српског језика
и књижевности - Никшић

РЕДАКЦИЈА:

Весна Тодоровић, Радмила Митрић-Маговић,
Борис Јовановић, Радинко Крулановић,
Милојко Пушица

ГЛАВНИ УРЕДНИК:

Веселин Маговић

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИЦИ И
КОМПЈУТЕРСКА ОБРАДА:

Радмила Митрић-Маговић, Милојко Пушица

ЛОГО И ДИЗАЈН:

Весна Сушић

АДРЕСА РЕДАКЦИЈЕ:

VI црногорске Т-10, 81 400 Никшић;

Телефон: 068 664 392;

www.srpski-jezik.com;

e-mail: srpski@mtel-cg.net; srpski@t-com.me;

žiro račun: 530-11724-52

Montenegrobanka Podgorica.

ЦИЈЕНА: 3 €

Излази тромјесечно
Рукописи се не враћају